

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE YER ALAN 144 NUMARALI
MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE GALATA VAKIFLARI
(1686-1688)

MUHAMMET YENİYURT

2501190330

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR.ÖMER KARAOĞLU

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE YER ALAN 144 NUMARALI MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE GALATA VAKIFLARI (1686-1688)

MUHAMMET YENİYURT

Bu çalışmada H.1098/M.1686, H.1099/M.1687 ve H.1100/M.1688 yıllarında Osmanlı Galata'sında faaliyet gösteren menkul ile gayrimenkul vakıfların mali durumlarına odaklanılmıştır. 144 numaralı vakıf muhasebe defteri aracılığıyla belirlenen 37 Galata vakfının murabaha ve kira gelirleri ile masarif ve vezaif giderleri çalışmaya yön vermiştir. Çalışma ayrıca vakıfların gelir-giderlerini nasıl kontrol ettiklerini, kâr veya zarar durumlarında nasıl tepki vererek sürekliliklerini sağladıklarını tespit edebilmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın sonucunda ilgili zaman aralığında Galata vakıflarının gelirlerinin yıldan yıla azalırken giderlerinin ise arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca vakıfların zararlarını telafi etmek ve gelir-gider dengesini sağlamak için muaccelle gelirlerini etkili bir şekilde kullandığı ve devletin içinde bulunduğu mali değişim ve bunalımdan etkilendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıflar, Vakıf Muhasebesi, Galata Para Vakıfları, Galata Mahkemesi, 144 no'lu Muhasebe Defteri, İcareteyn, Muaccelle

ABSTRACT

ACCORDING TO THE ACCOUNTING BOOK NUMBER 144 OF THE SHARIA RECORDS, GALATA WAQFS (1686-1688)

MUHAMMET YENİYURT

This study focuses on the financial situation of the waqfs and cash waqfs operating in Ottoman Galata in H.1098/M.1686, H.1099/M.1687, and H.1100/M.1688. The “Murabaha” and “İcare” incomes and the “Masarif” and “Vezaiif” expenditures of 37 Galata waqfs determined through the waqfs accounting book numbered 144 directed the study. The study aims to reveal how waqfs control income-expenditure and react in case of profit or loss and maintain continuity.

As a result of the study, it is determined that while the income of Galata waqfs decreased from year to year, their expenses increased in the period mentioned above. In addition, it is determined that waqfs effectively use “muaccele” incomes to compensate for losses and to maintain the income-expenditure balance and are affected by the financial change and depression that the state is in.

Keywords: Waqfs, Galata Cash Waqfs, Waqf Accounting, Galata Court, Galata Region, 144 Numbered Accounting Book, İcareteyn, Muaccele

Ablam Ayşe'ye...

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde önemli bir yeri olan vakıf kurumu, başta din, eğitim, sağlık, ekonomik ve mali olmak üzere birçok açıdan incelenmiştir. Çok sayıda eserlerin mevcudiyetine rağmen yapılan son araştırmalarla yeni bilgiler ortaya çıkarılmaktadır. Bu çalışmada vakıfların oluşumu, gelişimi, hukuki mahiyeti gibi klasik bilgileri ele alıp tekrarlamak yerine vakıfların iktisadi faaliyetlerini ortaya koyan vakıf muhasebe kayıtları incelenmiştir.

Belirli tarihsel zaman dilimlerine bağlı olarak Galata'da kurulmuş vakıfların incelendiği spesifik çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışma 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı Galata'sında faaliyet gösteren vakıfların mali durumlarına odaklanmaktadır. İmparatorluğun mali olarak sıkıntılı bir zamanda bulunduğu 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra kısa bir dönemde aralığında olsa da vakıfların iktisadi yapısını vakıf muhasebe kayıtları aracılığıyla incelemek beni oldukça heyecanlandırdı. Ayrıca hem Bizans hem Osmanlı döneminde önemli bir ticaret merkezi olan, kozmopolit yapısıyla dışarıdan birçok yabancıyı kendisine çeken, tüccarların, seyyahların ve elçilerin uğrak yeri olan Galata'yı vakıf ve vakıf muhasebe kayıtlarıyla çalışmak beni tez sürecinde oldukça sevindirdi. Keyifle yeni bir şeyler keşfetmeyi umarak heyecanla yapmış olduğum bu çalışmanın iyi bir seviyeye gelmesi için elimden gelen gayreti gösterdiğimi belirtmek isterim. Umarım küçük te olsa alana bir katkı sağlayarak amacına ulaşmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde ve Galata vakıflarına yönelmemde beni teşvik eden ve sonraki her süreçte desteğini esirgemeyen tez danışmanım ve çok değerli hocam Prof. Dr. Ömer Karaoğlu'na teşekkürler ederim. İktisat Tarihi kürsüsüne geldiğim ilk günden itibaren beni cesaretlendiren ve çalışmam hakkında değerli fikirlerini paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Şevket Kamil Akar'a saygılarımı sunarım. Bilimsel araştırma ve akademik etik konularında düşünmemi sağlayan Doç. Dr. Yakup Akkuş'a müteşekkirim. Gerek lisans gerek yüksek lisans sürecinde kıymetli yönlendirmeleri için Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir Serdar Serdaroğlu'na, tezimi okuyarak kritik önerilerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çalışkan'a, birçok açıdan yardım ve katkılarıyla Arş.

Gör. Baha Mücahid Şahin'e, Arş. Gör. Furkan Açıkğöz'e ve Mustafa Okur'a teşekkürler ederim.

Son olarak desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen başta annem, babam ve abim olmak üzere ailemin her bir ferdine ayrı ayrı sonsuz teşekkürler. Üzerimde her daim emeği olan cennetmekân ablama, anlayışı ve sabrı dolayısıyla eşime şükranlarımı borç bilirim. Desteklerini her daim hissettiren yakınlarıma tüm kalbimle...

Muhammet YENİYURT

İSTANBUL-2022.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTELERİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
EKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKIF TARİHİ, GENEL TANIMLAR VE ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR

1.1. VAKIF TARİHİ VE GENEL TANIMLAR	4
1.2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ	8
1.3. DEFTERİN TANITIMI VE YÖNTEM.....	13
1.4. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR	16

İKİNCİ BÖLÜM

VAKIF GELİRLERİ

2.1. VAKIF GENEL GELİRLER VE DAĞILIMI	20
2.2. MURABAHA GELİRLERİ.....	22
2.2.1. Vakıfların Asl-ı Mal Durumları	30
2.2.2. Borçluların Mesleklerine Göre Murabaha Gelirleri.....	35
2.2.3. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri	39
2.2.4. Fon Kullananların Dini İnanışlarına Göre Dağılımı	39

2.2.5. Vakıfların Borç Verirken Aldıkları Teminatlar	40
2.2.6. Tahsil Edilemeyen Murabaha Gelirleri.....	43
2.3. KİRA GELİRLERİ	45
2.3.1. Muaccelle Gelirleri.....	51
2.3.2. Mukataa ve Avarız Gelirleri.....	52
2.3.3. Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri.....	53
2.3.4. Gayrimenkul Türlerine Göre Kira Gelirleri	54
2.3.5. Kiracıların Dini İnanışlarına Göre Kira Gelirleri.....	57
2.3.6. Kiracıların Cinsiyetlerine Göre Elde Edilen Kira Gelirleri.....	57
2.4. DİĞER GELİRLER	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAKIF GİDERLERİ

3.1. VAKIF GENEL GİDERLER VE DAĞILIMI.....	60
3.2. MASARİF (İHRACAT)	63
3.2.1. Aydınlatma Masrafları	66
3.2.2. Muhasebe ve Harç Masrafları	67
3.2.3. Tamirat Masrafları	67
3.2.4. Temizlik, Yakacak ve Onarım Masrafları.....	69
3.2.5. Avarız, Kira ve Mukataa Masrafları	69
3.2.6. Diğer Masraflar	71
3.3. VEZÂİF GİDERLERİ	72
3.3.1. Vezâif Giderlerinin Genel Dağılımı ve Verilen Ücretler.....	74
3.3.2. Vakıf İdaresinde Görevliler.....	76
3.3.3. Eğitim Görevlileri	77
3.3.4. Camii Görevlileri	77
3.3.5. Kıraat Görevlileri	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAKIFLARIN GELİR-GİDER DENGESİ

4.1. Vakıfların Senelere Göre Gelir ve Giderleri	80
4.2. Vakıfların Senelere Göre Kâr, Zarar ve Denge Durumları	84
4.3. Vakıfların Uyguladıkları Zarar Tazmin Yöntemleri	88
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA	94
EKLER.....	100

TABLÖLAR LİSTELERİ

Tablo 2.1: Vakıf Genel Gelirler ve Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)	20
Tablo 2.2: Vakıf Murabaha Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	23
Tablo 2.3: Vakıfların İşlettikleri Nakit Sermaye, Elde Edilen Gelir ve Ribh Oranları Ortalaması, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)	28
Tablo 2.4: Vakıfların Asl-ı Mal Durumları, 1098-1100 /1686-1688, (Akçe).....	32
Tablo 2.5: Vakıfların Borç Verirken Aldıkları Teminatlar, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	41
Tablo 2.6: Tahsil Edilemeyen Murabaha Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)	44
Tablo 2.7: Vakıfların Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)	46
Tablo 2.8: Vakıfların Muaccele Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	51
Tablo 2.9: Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	54
Tablo 2.10: Gayrimenkul Türlerine Göre Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	54
Tablo 3.1: Vakıf Genel Giderler ve Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	61
Tablo 3.2: Vakıf Masrafları, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	63
Tablo 3.3: Aydınlatma Masrafları, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	66
Tablo 3.4: Vakıf Vezaif Giderleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	72
Tablo 3.5: Vezaif Görevlileri ve Aldıkları Ücretler,1098-1100/1686-1688, (Akçe).75	
Tablo 4.1: Vakıfların Yıllara Göre Gelir-Giderleri, 1098-1100/1686-1688, (Akçe) 80	

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: Vakıfların Yıllık Ortalama Asl-ı Mal Miktarı, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	31
Grafik 4.1: Vakıfların Gelir-Gider Toplamlarının Yıllara Göre Değişimi,1098-1100/1686-1688, Akçe,.....	82
Grafik 4.2: Vakıf Kâr-Zarar Toplamlarının Yıllara Göre Değişimi, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Gelir Türlerinin Toplam Gelirler İçindeki Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688	21
Şekil 2.2: %10 Ribh Oranın Altında ve Üstünde Sermaye İşleten Vakıf Sayılarının Toplam Vakıf Sayısı İçindeki Oransal Dağılımı.....	29
Şekil 2.3: Gayrimenkul Türlerinden Elde Edilen Yıllık Ortalama Kira Gelirinin Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688	56
Şekil 3.1: Gider Türlerinin Giderler Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688	62
Şekil 3.2: Gider Türlerinin Masraflar Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688	65

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Bir Muhasebe Kaydı Örneği Ve Transkripsiyonu	100
Ek 2: Çalışma Kapsamına Alınan Vakıflar, 1098-1100 / 1686-1688.....	102
Ek 3: Borçluların Mesleklerine Göre Kullandırılan Nakit Sermaye, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	106
Ek 4: Muhasebe Ve Harç Masrafları, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	108
Ek 5: Tamirat Masrafları, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)	109
Ek 6: Temizlik, Giyim, Yakacak Ve Onarım Giderleri, 1098- 1100 1686-1688, (Akçe)	111
Ek 7: Avarız, Kira Ve Mukataa Giderleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe).....	112
Ek 8: Diğer Masraflar, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)	113
Ek 9: Vakıf İdaresinde Görevliler İçin Ödenen Ücretler, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)	115
Ek 10: Eğitim Görevlileri İçin Ödenen Ücretler, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe) ...	116
Ek 11: Cami Görevlileri İçin Ödenen Ücretler, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe) ...	117
Ek 12: Kırat Görevlileri İçin Ödenen Ücretler, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe) ...	118
Ek 13: 1882 Tarihli İstanbul Haritası	119
Ek 14: 1896 Tarihli İstanbul Haritası	120
Ek 15: 1922 Tarihli İstanbul Haritası	121
Ek 16: Galatanın Rehber Planı	122

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e	: Aynı Eser
A.g.e	: Adı Geçen Eser
ABD	: Ana Bilim Dalı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
M.	: Miladi
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: Sayfa Sayısı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurum
Vol.	: Volume
Vs.	: Vesaire

GİRİŞ

Vakıflar; İslam medeniyet ve tarihinde VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar varlığını sürdüren hayır kurumlarıdır. İslam ülkelerinin ve bilhassa Osmanlı Devleti'nin sosyal, kültürel ve iktisadi yapısında çok önemli roller icra etmişlerdir.¹ Vakıfların temelini Hz. Peygamberin “*İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat.*” hadis-i şerifi oluşturmaktadır.²

Osmanlı Devleti'nde başkent; İstanbul ve bilâd-ı selâse olarak idarî-adlî bölgelere ayrılmış olup bilâd-ı selase İstanbul'a bağlı olan Galata, Üsküdar, Eyüp kazaları için kullanılan tabirdir.³ Eyüp ve Üsküdar kazalarındaki vakıflar daha önce yapılan birçok çalışma ile iktisadi açıdan ele alınarak incelenmiştir. Bilhassa ilgili bölgelerdeki vakıfların muhasebe kayıtları analiz edilmiştir. Fakat Galata bölgesinde faaliyet gösteren vakıfların muhasebe kayıtlarını ele alan yeterli çalışmalar bulunmamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı Osmanlı Galata'sında faaliyet gösteren vakıfları saptayarak muhasebe kayıtları eşliğinde vakıfların mali durumlarını analiz etmektir.

Osmanlı Galata'sında faaliyet gösteren vakıfları iktisadi açıdan ele alarak vakıfların mali durumlarını ve faaliyetlerini detaylı olarak analiz etmenin temel yolu vakıf muhasebe defterlerinden geçmektedir. Vakıf muhasebe defterleri, vakıfların mali durumlarını en net şekilde gösteren kaynaklar olup vakıfların gelirlerini; bu gelirlerin kimlere, hangi oranda, nasıl verildiğini; vakıfların giderlerini, kâr-zarar durumlarını, sermayelerinin nasıl ve hangi oranda işletildiğini, sürekliliklerini göstermektedir.

*“Halil İnalcık ve Suraiya Faroqhi başta olmak üzere birçok kıymetli akademisyenin ifade ettiği gibi Osmanlı tarihinin başta dini, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik olmak üzere- herhangi bir alanına ilişkin özgün kaynaklara dayanan hiçbir çalışma mahkeme defterlerine başvurulmadan tamamlanamaz”*⁴. Kuran'ın da

¹ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XLII, s. 479-486.

² İmâm Nevevi, **Riyâzü's Sâlihîn**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2019, C. 6, s. 221.

³ İlber Ortaylı, “Galata”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XIII, s. 303-307.

Timur Kuran, **Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, C. 1, s. 18.

mahkeme defterlerinin önemini belirttiği açıklaması doğrultusunda bu çalışmada İstanbul Müftülüğü bünyesinde yer alan şer'iyye sicillerinden Galata Mahkemesi 144 numaralı muhasebe defteri analiz edilmiştir. İlgili muhasebe defteri H.1091/ M.1680- H.1100/ M.1689 yılları arasında tutulmuştur. Fakat çalışmada 1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında Osmanlı Galata'sında faaliyet gösteren 37 vakfın muhasebe kaydı detaylı olarak incelenmiştir. Teorik bilgilerden ziyade vakıfların mali durumlarına odaklanılmıştır. Aynı zamanda nakit sermayeyle faaliyet gösteren para vakıfları da çalışmanın esas konularından birini oluşturmaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak kısaca vakıf tarihi ele alınmış, akabinde vakıf kurumu ile ilgili genel tanımlar ifade edilmiştir. Literatür değerlendirilmesiyle beraber ilgili muhasebe defteri tanıtılarak çalışmada kullanılan yöntem ortaya konulmuştur. Son olarak çalışma kapsamına alınan vakıflar detaylı olarak analiz edilmiştir.

İkinci bölümde vakıfların gelirleri analiz edilmiştir. Vakıf gelirleri murabaha, kira ve diğer gelirler olmak üzere üç temel başlık altında ele alınmıştır. Vakıf murabaha gelirleri, borçluların cinsiyetlerine, mesleklerine, dini inanışlarına, verilen teminatlara göre incelenirken; vakıf kira gelirleri de kiracıların cinsiyetlerine, mesleklerine, dini inanışlarına, gayrimenkul türlerine göre incelenmiştir. Böylece hem kiracı hem de borçluların genel durumları analiz edilmiştir. Ayrıca murabaha gelirleri başlığı altında vakıfların sermaye durumları; kira gelirleri başlığı altında ise muaccele, mukataa ve avarız gelirleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde vakıfların giderleri analiz edilmiştir. Vakıf giderleri, masarif ve vezaif olmak üzere iki temel başlık altında ele alınmıştır. Vakıf masarif giderleri; aydınlatma, muhasebe ve harç, tamirat, temizlik, yakacak ve onarım, avarız, kira, mukataa ve diğer masraflar olmak üzere ayrı ayrı incelenmiştir. Vakıf vezaif giderleri ise vakıf idaresinde görevli giderleri, eğitim görevli giderleri, camii görevli giderleri ve kıraat görevli giderleri olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca çalışma kapsamına alınan her bir vakfın masarif ve vezaif giderleri tablolastırılarak ayrı ayrı belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde vakıfların her yıl için ayrı ayrı gelir giderleri incelenerek vakıfların kâr, zarar ve denge durumları ortaya konulmuştur. Böylece çalışmanın

amacını oluşturan vakıfların mali durum analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca zarar eden vakıfların zararlarını tazmin etmek için başvurdukları yöntemler de bu bölümde detaylı olarak ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKIF TARİHİ, GENEL TANIMLAR VE ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR

1.1. VAKIF TARİHİ VE GENEL TANIMLAR

Arapça vakf kökünden gelen “vakf” kelimesi “*durmak, durdurmak, alıkoymak*” anlamlarına gelmektedir.¹ Çoğulu “*evkaf ve vukuf*” olan kelime, terim olarak “*bir malın mâliki tarafından dinî, içtimai ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi*” şeklinde ifade edilmektedir.² Vakıf aynı zamanda “*ihtibas, tahbis ve tesbil*” olarak tanımlanmaktadır.³

Vakfın kökeni çok eski zamanlara dayanmaktadır. Şüphesiz ki insanların birbirlerine karşı olan yardımlaşmaları insanlık tarihi kadar eskidir. Eski Mısırlılardaki İskenderiye Kütüphanesi, Kudüs Havuzları, zezem kuyusu bu yardımlaşmanın bir ürünüdür.⁴ İslamiyet öncesi Türk toplumlarında vakıf müessesesi hakkında bilgilerimiz ise Von le Cog’un Doğu Türkistan Turfan kazısında elde ettiği vakfiyeye dayanmaktadır. Mütevellinin rahip olduğu anlaşılan vakfiyede Uygur manastırına vakfolunan bağ ve arazinin tıp medresesinin yaşatılması için verildiği anlaşılmaktadır.⁵ Kaynakların belirttiğine göre İslamiyet öncesi en meşhur vakıf ise Hz. İbrahim’in Halil’ur-Rahman vakfidir.⁶ Fakat yardımlaşmanın sosyo-kültürel amacına ek olarak uhrevi tarafı İslamda çok vurgulanmış ve temel gaye edinilmiştir. İslam’da vakıf müessesesinin dayandığı temel kaynaklar Kur’ân-ı Kerim, Hadisi Şerifler ve İslam Hukuku’dur.

Vakıf Müessesesi, hicri II-V asırlarda tüm İslam dünyasında büyük bir gelişme göstermiştir. Emevîler, Abbasiler ve Samaniler devrinde vakıfların idaresi sıkı bir

¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2017, s. 1321.

² Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XLII, s. 475-479.

³ Sipahi Çataltepe, **İslam-Türk Medeniyetinde Vakıflar**, İstanbul, Türkiye Milli Kültür Vakfı Yayınları, 1991, s. 13.

⁴ Mehmed Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü”, **Vakıflar Dergisi**, No. 2, 1942, ss. 1-9.

⁵ W. Ruben, “Buddhist Vakıflar Hakkında”, **Vakıflar Dergisi**, No. 2, 1984, ss. 173-181.

⁶ Ömer Hilmi Efendi, **İthaf-ül Ahlaf fi Ahkam-il-Evkaf**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977, s. 9.

şekilde teftiş edilerek vakıf işleri Kadılık Daireleri'nde ve divanlarda takip edilmiştir. Gazneliler, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti'nde de vakıf müessesesi çok titiz bir şekilde işleyerek içtimai, siyasi ve iktisadi düzene büyük katkı sağlamıştır.⁷

Osmanlı Devleti'nde devlet adamları ve devrin ileri gelen variyetlileri tarafından yapılan medrese, camii, tekke, imarethane gibi müesseseler ve bunları yaşatan vakıflar insanların toplu olarak yaşadıkları köy, kasaba ve şehir gibi yerleşim merkezlerinin teşkilatlanmasında büyük rol oynamıştır.⁸ Örneğin, Orhan Bey 1356 yılında Bursa'yı fethedip camii ve zaviye vakıfları kurmuş ve vakıfların yönetimini veziri Sinan Paşa'ya bırakmıştır.⁹

Osmanlı Devleti; kurumları ve uygulamalarıyla gelişmiş olan vakıf geleneğini önceki devletlerden bir miras olarak devralmıştır. Fakat Osmanlı Devleti miras olarak devraldığı bu kurumu siyasal, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçları doğrultusunda geliştirmiş ve kendisine özgü bir vakıf müessesesi haline getirmiştir.¹⁰

Bir vakfın kurulabilmesi için ilk şart vakfedilecek taşınır ve taşınmaz malların mevcut olmasıdır. Arsa, bağ, bahçe, menzil, oda, han, hamam gibi taşınmaz mallar oldukça çeşitli iken para başta olmak üzere menkul mallar tekdüzedir. Hem taşınır hem taşınmaz bu mallar vakıf konusu olabilir. Fakat vakfedilecek ilgili mal üzerindeki hak mülkiyet hakkı olmalıdır. Aynı zamanda vakıflar ebedilik şartıyla kurulur. Dolayısıyla vakıf konusu olan bir mülkün satılması, teminat gösterilmesi ve miras bırakılması yasaklanmıştır. Vakıf kuran kişinin hür, akil, reşit olması gerekmektedir. Vakıf kurucusu kadın ya da erkek olabilir. Cami, mescit, medrese, mektep, tekke, imaret, aşhane, hastane gibi kuruluşlar vakıfların gelir kaynaklarından yararlanabilir. Yoksullar, fakirler, yolcular, yetimler vakıftan yardım alırken vakıf idaresinde görevli olan cabi, nazır, kâtip, mütevellî ise vakıftan maaş almaktadır.¹¹ Vakıf işlerini idare ve rü'yet etmek üzere tayin edilen “*mütevellî*”nin¹² temel görevi vakıf gelir kaynaklarının

⁷ Köprülü, **a.g.e.**, s. 16.

⁸ Hilmi Ziya Ülgen, “Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği”, **Vakıflar Dergisi**, No. 9, 1971, ss. 21.

⁹ Nazif Öztürk, **Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısında Vakıflar**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, s. 58.

¹⁰ Tevfik Güran, **Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar**, Kitapevi, 2006, s. 3.

¹¹ Güran, **a.g.e.**, s. 13-34.

¹² Ali Himmet Berki, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1965, s. 43.

devamlılığını sağlamaktır.¹³ “*Kâtip*”,¹⁴ vakfın gerçekleştirdiği işlemlerin kaydını tutarken; “*cabi*” vakıf gelirini toplamak üzere tayin edilen tahsildardır¹⁵. “*Nazır*” ise mütevellinin tasarrufuna müdahale etmeden vâkıfın belirlediği şartları kontrol ederek gerekirse ilgili mercilere bilgi veren kişidir.¹⁶

Vakıflar taşınıp-taşınmamaları ve mahiyetlerine göre, mülkiyetleri, idareleri ve kiraya verilmiş şekilleri bakımından farklı kategorilere ayrılmaktadır.¹⁷ Bu çalışmanın amacını farklılaştıracığından vakıflar mülkiyetleri¹⁸, idareleri¹⁹ ve kiraya verilmiş şekilleri²⁰ bakımından ele alınmayacak olup çalışmanın odak noktasını teşkil eden menkul-gayrimenkul vakıf ayrımına değinilmiştir.

Menkul vakıf kategorisi içerisinde değerlendirilen para vakıfları, *asl-ı mal* ya da *corpus* olarak ta bilinen ana sermayesinin tamamı ya da bir kısmı nakitten oluşan vakıflardır.²¹ Para vakıfları işlettikleri nakit sermayeyle klasik gayrimenkul vakıflarından farklılaşmaktadır. Para vakıfları işlettiği nakit sermaye üzerinden ribh oranları belirleyip murabaha geliri elde ederek vakıfların devamlılığına katkı sağlamaktadır. Para vakıflarının meşruluğu ya da başka bir ifadeyle paranın vakfedilip vakfedilemeyeceği meselesi İmam Zufer’in yaşadığı 8. yy.’a kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti’nde ilk defa 15. yy.’da görülen para vakıfları, 16. yy.’ın sonunda bütün Anadolu’da, Suriye’de, Filistin’de ve Balkanlar’da yaygın hale gelmiştir.²²

Para vakıfları, Osmanlı Devleti’nin iktisadi yapısı içerisinde iki temel görev icra etmiştir. Birincisi; kredi ihtiyacı olan kişilere sermaye sağlayarak tefeciliğe karşı alternatif piyasa oluşturmuştur. İkincisi; Osmanlı iktisadi yapısında büyük bir yer tutan

¹³ Güran, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁴ Cafer Çiftçi, **Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri: Avarız Vakıfları, Hirfet Vakıfları, Para Vakıfları, Selatin Vakıfları**, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004, s. 72.

¹⁵ Berki, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁶ Berki, **a.g.e.**, s. 44.

¹⁷ Çataltepe, **a.g.e.**, s. 30.

¹⁸ Mülkiyetleri açısından vakıflar hakkında bilgi için bkz.; Günay, “Vakıf”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. XLII, s. 475-479.

¹⁹ İdareleri açısından vakıflar hakkında bilgi için bkz.; Çataltepe, **İslam-Türk Medeniyetinde Vakıflar**, s. 33.

²⁰ Kiralama usûlleri hakkında bilgi için bkz.; Ahmet Akgündüz, “İcâreteyn”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXI, ss. 389-391.

²¹ Murat Çizakça, **İslam Dünyasında Vakıflar**, Kto Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 37.

²² Çizakça, **a.g.e.**, s. 37.

eğitim, sağlık, altyapı, dini ve kültürel hizmetlere yönelik yatırımların devamı için gerekli krediyi temin etmiştir.²³

Para vakıfları; bidâa²⁴, karz-ı hasen²⁵, mudarebe²⁶, muamele-i şer'iyye, bey, bey' bi'l-vefa ve bey' li'l istiğlal gibi yöntemlerle işletilmiştir. Teoride bidâa ve mudarebe yöntemleri ön plana çıksa da pratikte daha çok muamele-i şer'iyye yöntemi görülmektedir. Muamele-i şer'iyye'ye ek olarak bey, bey' bi'l vefa ve bey li'l istiğlal gibi işlemler vakıf paralarının işletilme usülleri arasındadır.²⁷ Bu kavramların ayrıntılarına girmemekle beraber konunun anlaşılır olması için muamele-i şer'iyye ve bey' işlemleri kısaca açıklanacaktır. “*Muamele-i Şer'iyye*” veya kısaca “*muamele*”, fıkıh kitaplarında bey'u'l-ıyne olarak adlandırılan işleme Osmanlıların verdiği isimdir. Faiz yasağını aşma amaçlı bir uygulamayı ifade eden bu kavram pratikte şu şekilde işlemektedir: “*Vakıf, borç vereceği kişinin sembolik değere sahip bir malını kredi vereceği para kadar bir bedel karşılığında peşin olarak satın alır; hemen ardından bu mal, vakıf tarafından belli bir yüzde eklenmiş bedelle vadeli olarak aynı kişiye satılır*” ya da “*Vakfa ait sembolik değere sahip bir mal önce vadeli işlemle satılır, ardından daha düşük bedelle peşin olarak geri alınır*”.²⁸ Böylece muamele yöntemiyle hem vade belirsizliği sorunu aşılmış hem de kredi ihtiyaçları vakıflara gelir getirecek şekilde karşılanmış olmaktadır. İşletilen nakit sermaye üzerinden elde edilen ribh başka bir ifadeyle kâr için belirlenen oran %15'i geçmemek üzere 1536 yılında Ebüsuud Efendinin fetvasıyla belirlenmiştir.²⁹ Lügatte “*satmak*”, “*satılmak*”, “*satın almak*” anlamlarına gelen “*Bey*”, İslam hukukunda malın mal ile mübadele edilmesi olarak tarif

²³ Tahsin Özcan, **Osmanlı Para Vakıfları: Kanunî Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, ss. 327.

²⁴ Bidâa hakkında bilgi için bkz.; Ahmet Akgündüz, **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 159.

²⁵ Karz-ı hasen hakkında bilgi için bkz.; Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2012, s. 405.; Ömer Nasuhi Bilmen, **İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü**, haz. Abdullah Kahraman, İstanbul, Semerkand Basım ve Yayıncılık, 2016, s. 119.

²⁶ Mudarebe hakkında bilgi için bkz.; Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2012, s. 429.

²⁷ Özcan, **a.g.e.**, s. 291.

²⁸ Bilal Aybakan, “Muamele”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXX, s. 317-319.

²⁹ “Onu on bir bucuktan ziyade muamele olunan akçenin ziyadesi hükm olunur mu, alınmış olsa isticra olunur mu? el-cevap: Hükümden kudat selas ve erbain hududunda (943/1536-1537) nehy olunmuşlardır. Amma karşılıklı rıza ile eda olunan itirdad olunmaz. Ebüssuud.” Ebüssuud Efendi, Fetava Sk., İsmihan Sultan, nr.223, v.141b.

edilmektedir. “Bey’ bi’l vefa”; “Bedeli iade edildiğinde geri alınmak üzere bir malın satılmasını konu edinen satış akdi” olarak açıklanırken³⁰; “Bey bi’l istiglal” ise “Bir malın gelirinden faydalanmak için onun bizzat satıcısına kiralanması suretiyle yapılan satış”³¹ olarak tanımlanmaktadır.

1.2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Osmanlı araştırmalarında vakıf müessesesini tarihi, hukuki ve iktisadi açıdan ele alan birçok çalışma mevcuttur. Mehmet Fuad Köprülü, 1938 tarihli makalesinde³² Osmanlı vakıfları hakkında yapmış olduğu çalışmada, vakıf kurumunun hukuki bakımdan anlaşılmasının tarih araştırmalardan geçtiğini belirtmektedir. Köprülü, ilgili makalenin diğer bölümlerinde konuyla ilgili çalışmaların eksik olduğuna vurgu yaparak vakıflar tarihinin aydınlatılabilmesi için vekayinamelerin, seyahatnamelerin, epikrafik vesikaların ve vakfiyelerin ilk müracat edilecek kaynaklar olduğunu belirtmektedir. Köprülü, 1942 tarihli diğer bir makalesinde³³ ise vakıf kurumunun İslam dünyasındaki önemi üzerinde durarak İmam Şafii, İmam Azam ve İmam Ebu Yusuf’un görüşlerine yer vermiştir. İlgili makalenin diğer bölümlerinde vakıf kurumu hakkındaki kaynakları belirten Köprülü, Türk-İslam Devletleri’ndeki vakıfların idare ve mürakabe sistemlerine değinerek Osmanlı vakıflarının tabi olduğu idari sistemin İlhanlılardan, Anadolu Selçuklularından ve diğer beyliklerden farklı olmadığını da belirtmiştir.

Vakıf kurumunu hukuki açıdan ele alan Bülent Köprülü 1952 tarihli makalesinde³⁴ Osmanlı Devleti’nde tatbik olunan toprak rejimini incelemiş, akabinde vakfı meydana getiren hukuki şartlara değinerek sahih vakıf çeşitlerini ele almıştır.

Osmanlı’da vakıf kurumunu iktisadi açıdan ele alarak değerlendiren isimlerin başında ise Ömer Lütfi Barkan gelmektedir. Barkan, II. Selim devrine ait İstanbul evkaf

³⁰ Abdülaziz Bayındır, “Bey’ bi’l-vefâ”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VI, s. 20-22.

³¹ Bey’ bi’l- istiglal için bkz.; Bey’ bi’l vefâ, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VI, s. 20-22.

³² Mehmed Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, **Vakıflar Dergisi**, No.1, 1938, ss. 1-6.

³³ Mehmed Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü”, **Vakıflar Dergisi**, No. 2, 1942, ss. 1-35.

³⁴ Bülent Köprülü, “Evvelki Hukukumuzdaki Vakıf Nev’iyetleri ve İcareteynli Vakıflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XVII, No. 3-4, 1951, s. 685-716.

defterlerinden hareketle ele aldığı makalesinde³⁵ evlatlık vakıflarına ve şer’i miras hukukuna değinmiştir. Barkan ilgili makalesinde, evlatlık vakıflarını selatin ve büyük vüzera vakıflardan ayırmış, Anadolu ve Karaman vilayetlerindeki vakıflara tahsis edilen sermayelerin hangi hizmetlere harcandığını ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir. Barkan’ın “*Edirne ve Civarındaki Bazı İmâret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları*” adlı makelesi³⁶ ile “*Fatih Cami ve İmareti Tesislerinin 1489-1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları*” adlı makalesi³⁷ vakıf muhasebe defterlerinden hareketle çeşitli camii ve imaretler için kurulan vakıfları incelemektedir.

Vakıf muhasebe defterlerinden hareketle yapılan çalışmaya diğer bir örnek ise Tevfik Güran’ın “*Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar*” adlı eseridir.³⁸ Güran, ilgili çalışmasında İstanbul’da bulunan Süleymaniye Vakfı ile Bolayır’daki Şehzade Gazi Süleyman Paşa Vakfı’nın yıllık muhasebe bilançolarından hareketle, kamu vakıflarının gelişme eğilimlerini ve dönemin iktisadi ve mali özelliklerini değerlendirmiştir.

Vakıflar, nakit para işletme açısından ele alan çalışmalara bakarak incelendiğinde birçok isimle karşılaşmaktadır. Bu isimlerden İsmail Kurt; 1994 tarihli çalışmasında, İstanbul Müftülüğü Şer’iyye Sicillerindeki vesikalardan yararlanarak 27 farklı mahkemede 4.233 kaydı inceleyerek arşivdeki para vakfı kayıtlarını ortaya çıkarmıştır.³⁹ Aynı zamanda bu vakıfların hangi mahkemelerde olduğu, vâkıfları, tarihleri ve kuruldukları yerler hakkında bilgilerde vermektedir.

Kanuni dönemi Üsküdar Kadılığına ait şer’iyye sicillerini incelediği çalışmasında⁴⁰ Tahsin Özcan; para vakıfları konusundaki teorik tartışmaları, para

³⁵ Ömer Lütfi Barkan, “İslam-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller: Şer’i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.VI, No.1, 1940, ss. 156-181.

³⁶ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne ve Civarındaki Bazı İmâret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları”, **Belgeler**, C. I, No. 2, 1964, s. 235-377.

³⁷ Ömer Lütfi Barkan, “Fatih Cami ve İmareti Tesislerin 1489-1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XXIII, No.1-2, 1963, ss. 297-341.

³⁸ Tevfik Güran, **Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları**, İstanbul, Kitabevi, 2006.

³⁹ İsmail Kurt, **Para Vakıfları: Nazariyat ve Tatbikat**, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı Araştırma ve İnceleme Dizisi, 2015.

⁴⁰ Tahsin Özcan, **Osmanlı Para Vakıfları: Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

vakıflarının tarihi gelişimini ve Üsküdar'da kurulan 150 adet para vakfını değerlendirmektedir. Bu para vakıflarından 57 tanesinin vakfiye ve vasiyetnamelerine ulaşarak harcama gruplarını tasniflendirmiştir.

1667-1805 yılları Bursa Şer'iyye Sicillerindeki 6 adet vakıf tahrir defterini ele alan çalışmasıyla⁴¹ Murat Çizakça; para vakıflarının modernize edilerek risk sermayesi sektörüne dahil edilmesini ve böylece vakıf fonlarının risk sermayesi sektörüne katkı sağlayacağını ifade etmektedir.

Şer'iyye sicillerindeki vakıf muhasebe kayıtlarından hareketle Cafer Çiftçi, Kayhan Orbay, Süleyman Kaya⁴², Çiğdem Gürsoy, Fatma Şensoy tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır.

Kayhan Orbay, Saruca Paşa Vakfı'nın kentsel ve tarımsal kaynaklardan elde ettiği gelirleri ele aldığı çalışmasında⁴³ vakfın, 17. yy'ın ilk yarısındaki mali durumunu muhasebe defterleri üzerinden analiz etmiştir. 1609 yılında yıllık geliri 260.000 akçe olan vakfın, ciddi bir mali kriz içinde olmadığı tespit edilmiştir. Diğer bir çalışmasında⁴⁴ Bursa'nın en büyük vakıflarından olan Sultan II. Murat Vakfı'nı ele alan Orbay, vakfın 17. yüzyılın ilk yarısındaki mali durumunu analiz etmiştir. Vakıf, celali hareketleri ve kötü hava koşulları nedeniyle gelir kaybına uğramış fakat ciddi bir mali kriz yaşamamıştır. Osmanlı ekonomisi ve kurumların tarihi için kaynak teşkil eden vakıf muhasebe defterlerinin yapısını ve içeriğini ele aldığı çalışmasında⁴⁵,

⁴¹ Murat Çizakça, **Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1993.; **A History of Philanthropic Foundations: The Islamic World from the Seventh Century to the Present**, İstanbul, Boğaziçi University Press, 2000.

⁴² Süleyman Kaya, **Osmanlı Hukukunda İcareteyn**, İstanbul, Klasik, 2014.; Süleyman Kaya, "XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları", **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. XV, No. 29, 2010, ss. 95-132.; Süleyman Kaya, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi İlişkilerinin Hukuki Boyutu", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, No. 3, 2007, ss. 13-41.

⁴³ Kayhan Orbay, "The Waqf of Saruca Pasha in Gallipoli and Agricultural Economy in 17th Century Thrace", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, No: 27, 2011, ss. 143-163.

⁴⁴ Kayhan Orbay, "Bursa'da Sultan II. Murat Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. LX, No. 2, 2011, ss. 293-322.; Kayhan Orbay, "The Financial Administration of an Imperial Waqf in an Age of Crisis: A Case Study of Bayezid II's Waqf in Amasya (1594-1657)", **Unpublished Master Thesis**, Bilkent University The Institute of Economics and Social Sciences Department of History, Ankara, 2001.

⁴⁵ Kayhan Orbay, "Structure and Content of the Waqf Account Book as Sources for Ottoman Economic and Institutional History", **Turcica**, C. XXXVIII, 2007, pp. 3-47.

vakfiyelerin, şer'iyye sicillerinin, mühimme defterlerinin, ahkâm defterlerinin ve tahrir defterlerinin vakıf çalışmaları için önemli arşiv kaynağı olduğunu ifade etmektedir.

16. ve 18. yüzyılda Bursa vakıflarını ele alan çalışmasıyla⁴⁶ Çiftçi, ilgili eserinin ilk bölümünde vakıfların hukuki temelini, amaçlarını, yönetimini ve denetimini ele alarak, ticaret ve üretim merkezi olan Bursa şehrinin Osmanlı dönemindeki önemine değinmiştir. İkinci bölümünde, Bursa'daki vakıflar, mekansal ve fonksiyonel dağılımlarına göre guruplar halinde incelenmiş, vakıf gelir kaynakları ve gider kalemleri ele alınarak istatistiksel hesaplamalar yapılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise vakıf sermaye ve kredi işlemlerine değinerek para vakfı kayıtları analiz edilmiştir.

Davudpaşa Mahkemesi para vakıfları muhasebe kayıtlarına dayanan çalışmasıyla⁴⁷ Gürsoy, doktora çalışmasının ilk bölümünde para vakfı teorisine, vakıf hukuku ve kavramlarına, para vakfı işletim usullerine değinmiştir. İkinci bölümde şahısların kurdukları vakıfların, mahalle avarız sandıklarının, esnaf sandıkları ile yeniçeri orta sandıklarının muhasebelerini ayrıntılarıyla incelemiştir. Üçüncü bölümde ise Davutpaşa Mahkemesi'nde yer alan para vakıflarına ait vakfiyeleri ele alarak para vakıflarının iktisadi hayata yaptığı katkıları araştırmıştır.

2008 yılında İstanbul'da organize edilen 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi'nde sunduğu çalışmasıyla⁴⁸ Şensoy, vakıf muhasebe defterlerinden hareket ederek vakıfların amaçlarına yönelik hizmetleri ne ölçüde gerçekleştirdiklerini, vakıf gelir kaynaklarını, gider yerlerini, çalışan kişilerin ücretlerini incelemiştir.

Muhammet Emin Durmuş, 1184-88/1770-74 yılları arasında Üsküdar para vakıflarının muhasebe kayıtlarını incelemiştir.⁴⁹ 81 vakfin muhasebe kayıtlarını

⁴⁶ Cafer Çiftçi, **Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri: Avarız Vakıfları, Hirfet Vakıfları, Para Vakıfları, Selatin Vakıfları**, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004.

⁴⁷ Çiğdem Gürsoy, "Osmanlı'da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2015.

⁴⁸ Fatma Şensoy, "Muhasebe Defterlerinden Vakıfların Çok Yönlü Boyutlarını İzlemek: Bir Örnek XVIII. YY.", **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, No. 7, 2014, ss. 76-103.

⁴⁹ Muhammed Emin Durmuş, "Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyıl Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2016.

inceleyen Durmuş, vakıfların nakit işletme yöntemlerinin muamele-i şer'iyye ve istiğlal olduğunu, vakıf gayri menkullerinin ise icareteyn usulüyle kiraya verildiğini tespit etmiştir. Üsküdar mahkemesi 417 numaralı defter kayıtlarını inceleyen İsmail Bektaş, 1139-1726 yılı Üsküdar vakıflarının gelir ve giderlerini analiz ederek vakıfların nakit sermaye işletme yöntemlerini ve kiralama yöntemlerini ele almıştır.⁵⁰ 2018 yılında yapmış olduğu çalışmasıyla Üsküdar vakıflarını ele alan Arif Akkaya, 541 ve 573 numaralı defterlerde yer alan 86 para vakfını 1798-1802 yılları arasında inceleyerek vakıf gelir ve giderlerini ele almıştır.⁵¹

Baha Mücahid Şahin, 18. yüzyıl şer'iyye sicillerinde yer alan 246 no'lu muhasebe defterinden hareket ederek, 1183-87 / 1769-74 yılları arasında Eyüp bölgesinde faaliyetini sürdüren 34 vakfın muhasebe kaydını incelemiştir. Vakıfların mali durumlarını ortaya koyan Şahin, konunun teorik çerçevesininin ziyade iktisadi yönünü vurgulayarak, vakıf gayri menkullerinin tamiri için rakabe yönteminin uygulandığını ileri sürmüştür.⁵²

Eyüp mahkemesi şer'iyye sicilleri arasında yer alan 346 numaralı muhasebe defterinden hareketle Ahmet Sedat Akel, 1219-23 / 1804-08 yılları arasında Eyüp bölgesinde yer alan 23 vakfın mali durumunu analiz etmiştir. Vakıfların zarar önleme metodu olarak rakabe uygulamasına başvurduğunu ileri süren Akel, icareteyn usulünün önemine vurgu yapmıştır.⁵³

1777-81 yılları arasında Eyüp'te faaliyet gösteren 36 vakfın gelir-giderlerini 137 numaralı vakıf muhasebe defteri aracılığıyla ele alan Esra Saruhan, muaccelle

⁵⁰ İsmail Bektaş, "Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2017.

⁵¹ Arif Akkaya, "18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2018.

⁵² Baha Mücahid Şahin, "18. Yüzyıl Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan 246 No'lu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1769-1773)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2018.

⁵³ Ahmet Sedat Akel, "Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan 346 Numaralı Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1219-1223)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2019.

gelirlerinin ve rakabe yönteminin, vakıf gelir-gider dengesini sağlamada önemli olduğunu tespit etmiştir.⁵⁴

1.3. DEFTERİN TANITIMI VE YÖNTEM

Vakıf muhasebe defterleri, mütevellî ya da kâtip tarafından genellikle bir yıllık tutulan ve belirli vakitlerde Kadılar ve şahitler huzurunda kontrol edilerek sicillere kaydedilen defterlerdir.⁵⁵ Çalışmanın ana konusunu bu muhasebe defterlerinden elde edilen bilgiler oluşturmaktadır.

Tezin ana kaynağını, İstanbul Müftülüğü Şer’iyye Sicilleri Arşivinde yer alan Galata Mahkemesine ait 144 numaralı sicil defteri oluşturmaktadır. Çalışma konusu için Galata Kadılığına ait sicil defterinin seçilmesinin temel nedeni, daha önce Galata bölgesindeki vakıfların muhasebe kayıtlarını ele alan çalışmaların mevcut olmamasıdır. Defterin dış yüzeyinde ilgili muhasebe kayıtlarının hicri 1091/1680-1101/1689 yılları arasında tutulduğu belirtilmiştir. Defterin ilk sayfasında ise “*Kara Bali*” muhasebesinin bu sicilde olduğuna dair not alınmıştır. Defter, toplam 156 sayfa olup düzenli ve sıralıdır. Defterin yalnızca 114 ve 115. sayfaları boştur. Defterin ilk iç sayfasından başlamak üzere sol ve sağ üst köşelere sayfa numaraları sırasıyla Arap rakamlarıyla yazılmıştır. Defterdeki hâkim yazı türü rık’a⁵⁶ olmasına rağmen yer yer siyakat⁵⁷ yazı biçimi de görülmektedir.

Defterdeki muhasebe kayıtları merdiven yöntemine göre tutulmuştur.⁵⁸ Kayıtlar genellikle hicri yıl baz alınarak bir yıllık tutulmasına rağmen yer yer toplu kayıtlara da rastlanılmıştır. Toplam 3 vakfın muhasebe kaydı toplu olarak tutulmuştur. Bu vakıflar; Ahmed Halife, Hasan bin Abdullah ve Şahzamane Hatun Vakıflarıdır. Emekyemez mahallesinde kurulan “Ahmed Halife Vakfı”nın muhasebe kaydı hicri

⁵⁴ Esra Saruhan, “18. Yüzyıl Şer’iyye Sicillerinde Yer Alan 137 Numaralı Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1191-1195)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2021.

⁵⁵ Çiftçi, **a.g.e.**, s. 73-74.

⁵⁶ Rık’a hakkında detaylı bilgi için bkz.; Mübahat S. Küttükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2013.

⁵⁷ Siyakat hakkında detaylı bilgi için bkz.; Said Öztürk, **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996.

⁵⁸ Merdiven yöntemi hakkında bilgi için bkz.; Muhammed Emin Durmuş - İsmail Bektaş, “Osmanlı’da Muhasebe Usulü ve Vakıf Muhasebe Kayıtları Okuma Kılavuzu”, **PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 3, No.2, 2017, s. 196-209.

1090-1100 yılları arasında 10 yıllık iken⁵⁹ Sarıyer karyesinde kurulan “Hasan bin Abdullah Vakfı”nın muhasebe kaydı hicri 1091-1100 yılları arasında 9 yıllık tutulmuştur.⁶⁰ Azap Kapısında kurulan “Şahzamane Hatun Vakfı”nın muhasebe kaydı ise hicri 1090-1100 yılları arasındadır.⁶¹ Toplu kayıtlarda yer alan gelir, gider ve özsermaye, ilgili yıl sayısına bölünerek bir yıldaki değerine göre hesaplanarak analiz edilmiştir.

Defter, İstanbul Müftülüğü bünyesinde bulunan şer’iyye sicilleri arşivinden elde edildikten sonra tüm muhasebe kayıtlarının künye kısımları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu incelemeyle beraber her bir vakfın adı, yazılmışsa kuruluş amacı, bulunduğu mahalle, mütevellileri, vakıf muhasebelerinin tutulduğu zaman aralığı ve tarihi, eklenmişse künye kısmındaki ek bilgiler tablolştırılmıştır. Elde edilen veriler incelendiğinde defterde toplam 113 farklı vakfın 235 adet muhasebe kaydının 1091-1101 yılları arasında tutulduğu tespit edilmiştir.

Künye kısmındaki veriler ışığında ilgili tarihler arasında Galata bölgesindeki vakıfların 4 farklı bölgede yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Buna göre Galata semtinde 23 vakıf, Kasımpaşa semtinde 45 vakıf, Tophane semtinde 46 vakıf ve son olarak Beşiktaş’ta 15 vakfın kurulduğu tespit edilmiştir.

Künye kısmından elde edilen bilgiler neticesinde yalnızca 1 vakfın gayrimüslim vakfı olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe defterinde 32. sayfanın ikinci kaydında yer almakta olan vakfın adı “Sifyanos”tur. Müteveli ve cabi vazifelerini Yorgaki adında bir zımmının yaptığı belirlenmiştir. Vakfın muhasebe kaydı hicri 1099 yılına aittir. Vakfın öz sermayesi 7.941 akçe olup 5.540 akçesi hane ve dükkânlardan elde edilen kira geliridir. 2.401 akçesi ise bir önceki yıldan devretmiştir. 1.970 akçe masarif ve 3.240 akçe vazaif giderleriyle toplam 5.210 akçe giderleri olan vakıf, sene sonunda 2.731 akçe fazla vermiştir.⁶²

⁵⁹ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 76/1.

⁶⁰ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 91/1.

⁶¹ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 94/2.

⁶² Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 32/2.

Çalışmanın zaman sınırı belirlenirken künye kısmından elde edilen bilgiler dikkate alınmıştır. Vakıf muhasebe tarihleri detaylı olarak incelendiğinde hicri 1098, 1099 ve 1100 yılları çalışma için tercih edilmiştir. Bu yıllar miladi olarak 1686, 1687 ve 1688 yıllarına karşılık gelmektedir. Çalışma için bu tarihlerin seçilmesinin nedeni kesintisiz ve sıralı en fazla vakıf kaydının bu zaman aralığında olmasıdır. Bunun neticesinde 3 yıllık zaman diliminde toplam 37 vakıf çalışma kapsamına alınmıştır. Ayrıca 43 tane vakfın muhasebe kaydı 2 yıllık iken 23 tane vakfın muhasebe kaydı ise 1 yıllıktır.

Zaman sınırlaması belirlendikten sonra çalışma kapsamına alınan her bir vakfın gelir (irad) ve gider (vuzi'a min zalik) bölümleri ile zimem ve şerh bölümleri detaylı olarak analiz edilerek tablolaştırılmıştır. Böylece mevcut bilgilerin yorumlanması kolaylaşmıştır.

Vakıfların gelirlerine ait bilgiler muhasebe kayıtlarının murabahat ve icarat (kira) bölümlerinden; giderlerine ait bilgiler ise masarif (ihracat) ve vezaif bölümlerinden elde edilmiştir. Vakıfların murabaha gelirleri tablosu oluşturulurken irad ve zimem bölümlerinden yararlanılmıştır. Vakıfların uygulamış oldukları ribh oranları, gelir miktarının işletilen nakit sermayeye bölünmesiyle elde edilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamına alınan birçok vakfın şerh bölümlerinde uygulanacak ribh oranı açık bir biçimde yazılmıştır⁶³. Borçluların cinsiyet, meslek ve dini inanışları ele alınırken işlem veyahut kişi sayısı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Vakıfların kira gelir tabloları oluşturulurken irad bölümlerinden yararlanılmıştır. Vakıf kiracılarının cinsiyet, meslek ve dini inanışları ele alınırken kişi sayısı ve işlem sayısı üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Vakıfların giderleri, her bir vakfın gider kalemlerinden elde edilen ayrıntılı bilgiler neticesinde elde edilmiştir. Masarif bölümü 144 no'lu muhasebe defterinde "ihracat" olarak kayıt edilmiştir. İhracat ve vezaif gider toplamı "vuzi'a min zalik" olarak ayrıca belirtilmiştir. Vakıf masrafları arasında avarız, kira ve mukataa giderleri görülürken 1 vakfa ait sürsat⁶⁴ giderine de rastlanılmıştır.

⁶³ Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 34/2, s. 38/2, s. 98/2.

⁶⁴ Sürsat hakkında bilgi için bkz.; **Koçi Bey Risaleleri**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2008, s. 131.

Ayrıca incelenen çalışmada bazı vakıfların öz sermayelerinden elde edilen ribh'in mahalle avarızına verilmesi gerektiği bilgisine ulaşılmıştır. “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”nın şerh kısmında bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: “*Vakf-ı mezkurun re's-i malı olan meblağ-ı mezbur 250 gurus ahali-i mahallenin marifetleriyle onu on bir murabaha hesabı üzere müteveli-i mezbur Ahmed Çelebi'nin zimmetinde olup kendi imal eyleyip ribhinden her sene mahalle-i mezburenin avarızını teslim eyleyip ve meblağ-ı mezbur 250 gurus asl-ı mal vech-i meşruh üzere kendi zimmetinde olduğunu meclis-i şer‘de müteveli-i mezbur Ahmed Çelebi ikrar u itiraf eylediğin bu mahalle tahrir olundu.*”⁶⁵

İncelenen muhasebe kayıtlarında birçok para çeşidi kullanılarak kayıt yapıldığı görülmüştür. Bu para birimleri zolata, esedi gurus, delikli/direkli para, kuruş ve akçe'dir. Çalışma da ortak bir standart sağlamak amacıyla 1 kuruş=120 akçe; 1 esedi kuruş=120 akçe formülü kullanılmıştır.⁶⁶ Ayrıca bazı vakıfların muhasebe kayıtlarından ilgili formülasyona ulaşılmaktadır. Örneğin, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”⁶⁷ ile “Memi Kethüda Vakfı”⁶⁸ muhasebe kayıtlarının zimem bölümünde 1 esedi kuruş'un 120 akçeye eşit olduğu açık bir biçimde yazılmıştır. “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”nın⁶⁹ gelir bölümünde; “Rıdvan Kethüda Vakfı”nın⁷⁰ ise zimem bölümünde 1 kuruş'un 120 akçeye eşit olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Çalışma kapsamına alınan vakıflar tablolastırılırken vakıflar 5/1; 5/2; 11/1 vs. olarak kayıt edilmiştir. Burada, ilk rakam/sayı ilgili vakfın bulunduğu sayfayı gösterirken ikinci rakam vakfın bulunduğu kayıt sırasını göstermektedir.

1.4. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR

1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında Galata'da faaliyet gösteren 37 vakfın isimleri, 144 no'lu muhasebe defterinde bulundukları yerler, muhasebe tarihleri,

⁶⁵ Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 11/1.

⁶⁶ İlgili dönemde kuruş-akçe-para karşılıkları için bkz.; Şevket Pamuk, “Kuruş”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. XXVI, ss. 458-459.

⁶⁷ Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 45/2.

⁶⁸ Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 65/3.

⁶⁹ Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 111/2.

⁷⁰ Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 5/2.

mütevellileri ve bulundukları mahalleler ek 2’de gösterilmiştir. Detaylı bilgi için ek 2 incelenebilir.

Galata bölgesinde incelenen vakıflardan “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”, “Hacı Mustafa Vakfı”, “Hasan Bin Abdullah Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Zevce-i Ali Ağa Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Rıdvan Kethüda Vakfı”, “Sefer Kethüda Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere toplam 25 vakıf para vakfı iken “Ahmed Halife Vakfı”, “Aişe Hatun Vakfı”, “Arnavut Mehmed Efendi Vakfı”, “Ayni Hatun Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Hacı Memi Vakfı”, “İbrahim Ağa Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı” ve “Şahzamane Hatun Vakfı” olmak üzere 12 vakıf ise normal vakıf statüsündedir. “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Avarız Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı” ve “Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı” mahalle halkının ödemekte güçlük çektiği çeşitli ihtiyaçları için kurulmuş olan Avarız vakfı olduğu anlaşılmıştır.⁷¹ “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Memi Kethüda Mescid-i Şerif Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ise mescid için vakfedilmiş iken “Ayni Hatun Mektephane Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Piri

⁷¹ Avarız vakfı hakkında geniş bilgi için bkz.; Mehmet İşpirli, “Avarız Vakfı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. IV, ss. 109.; Halil Sahillioğlu, “Avarız”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. IV, ss. 108-109.

Bey Mektephane Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” ise mektep için vakfedilmiştir. Böylece Galata bölgesinde faaliyet gösteren vakıfların 7’si avarız, 9’u mescid, 6’sı mektep vakfı olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak; Galata bölgesinde kurulan vakıfların %19’u avarız, %24’ü mescid ve %16’sı ise mektep vakfı’dır. Kurulan vakıfların avarız, mektep ve mescid için vakfedildikleri künye kısmından açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca vakıfların gider kalemlerinden de bu durum (ihracat) açık bir şekilde görülmektedir.

Diğer vakıflardan “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, Tahta Kadı Camii’nin minberi için; “Aişe Hatun Vakfı”, Sultan Ahmet Camii’nde görevli olan vaizler ve kürsi tamiri için; “Ali Çelebi Vakfı”, Alacamecid’in giderleri için; “Bezirganzade Mehmet Efendi Vakfı”, hadis-i şerif öğretmek amacıyla kurulan medrese için⁷²; “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı” adı belirtilmeyen bir camide vaaz verenler için; “Hacı Mustafa Vakfı” adı belirtilmeyen bir mescidin giderleri için; “Meryem Hatun Vakfı” (Zevce-i Ali Ağa), Arab Camii’nin kandil yağı ve cüzhanları için; “Rıdvan Kethüda Vakfı” ile “Şahzamane Hatun Vakfı” ise cüzhanlar için kuruldukları anlaşılmıştır.

İncelenen belgelerde “Aişe Hatun Vakfı”nda müteveli olan Hacı Mustafa’nın vakıf üzerindeki tasarruflarını denetlemek amacıyla vakfa Musa Efendi adında bir nazır atandığı anlaşılmaktadır. “Arnavud Mehmed Efendi Vakfı”, müteveliye ait geçici işleri yapmak üzere atanan kaimmakam müteveli tarafından yönetilmiştir. “Bezirganzade Mehmet Efendi Vakfı” ise künye kısmından elde edilen bilgiye göre evladi bir vakıftır.

Vakıflar kurucuları açısından değerlendirildiğinde ise “Aişe Hatun Vakfı”, “Ayni Hatun Mektephane Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı (Zevce-i Ali Ağa)”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Şahzamane Hatun Vakfı”nın kurucuları kadın olduğu anlaşılmıştır. Vakıf kurucularının yaklaşık %20’si kadındır. Aynı zamanda mektep vakıflarının %50’sinin kadınlar tarafından kurulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ilgili belgede “Yavuz Sultan

⁷² Darülhadis hakkında detaylı bilgi için bkz.; Ali Yardım, “Darülhadis”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VIII, ss. 529-532.

Selim”in kızı “Şah Huban Sultan” tarafından vakfedilen mektephane vakfının muhasebe kaydına da rastlanılmıştır.

Vakıf muhasebe kayıtlarının künye kısmından elde edilen bilgilere göre çalışma kapsamına alınan vakıfların faaliyetlerini sürdürdükleri yerler “Emekyemez Mahallesi”, “Alacamescid Mahallesi”, “Arpa Emini Mahallesi”, “Camii-i Kebir Mahallesi”, Okçu Musa Mahallesi”, “Azap Kapısı Mahallesi” ve “Fındıklı” olmak üzere daha çok Galata kazasıdır. Bunun dışında Beşiktaş’a bağlı “Sinanpaşa” ve “Sarıyer Mahalleleri”nde de vakıflar faaliyet göstermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

VAKIF GELİRLERİ

Bu bölümde çalışma kapsamına alınan 37 vakfın iktisadi durumları analiz edilerek vakıfların elde ettiği gelirler incelenecektir. Vakıfların elde ettiği gelir türleri “murabaha”, “kira” ve “diğer gelirler” olup üç başlık altında ele alınmıştır.

2.1. VAKIF GENEL GELİRLER VE DAĞILIMI

Vakıflar kuruluş amaçlarını yerine getirebilmek için yeterli gelir kaynaklarına sahip olmalıdır. Genel olarak vakıflar, menkul ve gayri menkul olmak üzere iki türlü gelir kaynağına sahiptir. Vakıflara gelir getiren menkuller temelde vakıf paralarından oluşurken gayri menkuller ise tarım alanları, köyler, çiftlikler, bağ, bağçe, arsa, dükkân ve hanlardan oluşmaktadır. Galata bölgesinde faaliyet gösteren vakıfların elde ettikleri gelirler yıllar itibariyle ayrıntılı olarak tablo 2.1’de gösterilmiştir.

Tablo 2.1: Vakıf Genel Gelirler ve Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Gelirler		Yıllar						Genel Oran (%)
		1098		1099		1100		
		Akçe	Yüzde	Akçe	Yüzde	Akçe	Yüzde	
Murabaha		149.256	40	142.599	39	147.260	39	39
Kira	İcare-i Vahide	126.917	34	92.980	25	101.058	26	37
	İcareteyn	28.280	7	32.400	8	14.300	4	
	Mukataa	7.948	3	360	1	180	0	
	Avarız	-	-	7500	2	-	-	
Diğer		60.220	16	90.740	25	117.385	31	24
Toplam		372.621	100	366.579	100	380.183	100	100

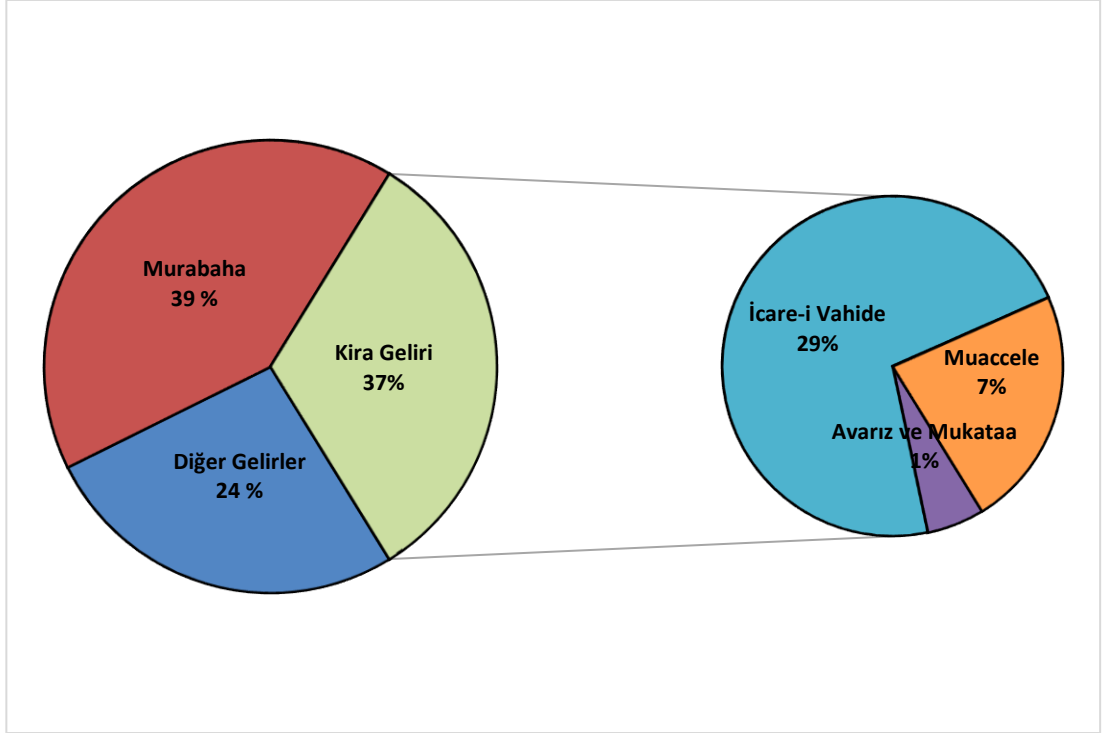
Kaynak: Galata Mahkemesi 144 no’lu Defter

Çalışma kapsamında incelenen 37 vakfın 3 yılda elde ettiği toplam gelir 1.119.723 akçe’dir. Bu gelirlerin 411.923 akçesini kira gelirleri oluştururken 439.455 akçesini ise murabaha gelirleri oluşturmaktadır. Diğer gelirler ise 268.345 akçeden oluşmaktadır. Kira gelirlerinin 320.955 akçesi icare-i vahide; 74.980 akçesi muaccele;

15.988 akçesi ise mukataa ve avarız gelirleri oluşmaktadır. Tablo 2.1’de görüldüğü üzere vakıf murabaha gelir oranları yıllar itibariyle sabit kalırken, kira gelir oranları yıllar itibariyle ciddi bir düşüş içerisinde. Kira gelirlerini oluşturan icare-i vahide, muaccele, avarız ve mukataa gelirleri de yıllar itibariyle düşüş eğilimindedir. Diğer gelir kategorisinin ise yıllar boyunca ciddi bir artış içerisinde olduğu görülmektedir.

Elde edilen veriler neticesinde murabaha gelirleri tüm gelirlerin %39’unu kira gelirleri ise tüm gelirlerin %37’sini oluşturduğu görülmektedir. Kira gelir oranı yıllar itibariyle azalırken murabaha gelir oranı sabit kaldığı görülmektedir. Galata bölgesinde faaliyet gösteren vakıfların gelir türleri içerisinde murabaha gelirleri kira gelirlerinden yalnızca 27.532 akçe fazladır. Vakıf gelir türlerinin toplam gelir miktarı içindeki oransal dağılımı şekil 2.1’de gösterilmiştir.

Şekil 2.1: Gelir Türlerinin Toplam Gelirler İçindeki Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688

Kaynak: Tablo 2.1.

2.2. MURABAHA GELİRLERİ

Galata bölgesinde incelenen vakıfların temel gelir kaynaklarından biri murabaha gelirleridir. Murabaha; vakfedilen paranın işletilmesiyle elde edilen gelirdir. Vakıflar, nakit sermayeyi “*muamele-i şer’iyye*”, “*bey bi’l istiğlal*” ve “*ferāğ bi’l istiğlal*” olmak üzere temelde üç farklı yollardan işletmektedir. İlgili kavramlar birinci bölümde vakıf tarihi ve genel tanımlar başlığı altında ele alındığı için burada tekrar edilmeyecektir. Ayrıca çalışmamız konunun hukuki boyutunu ele almadığından konuyla ilgili yapılmış çalışmalar incelenebilir.¹

Çalışma kapsamına alınan vakıfların gelirleri içerisinde 439.455 akçe ile %39’sini oluşturan murabaha gelirleri Galata bölgesindeki vakıfların önemli gelir kaynağı oluşturmaktadır. Çalışma kapsamına alınan 37 vakıftan 25 tanesi murabaha geliri elde etmektedir. Bu vakıfların 13’ü yalnızca murabaha geliri elde ederken 12 tanesi hem murabaha hem de kira geliri elde etmektedir. Yalnızca murabaha geliri elde eden 13 vakfın nakit sermayelerini işletmesiyle elde ettiği gelir toplamı 273.644 akçe iken hem murabaha hem kira geliri elde eden 12 vakfın elde ettiği gelir toplamı ise 165.511 akçe’dir. Murabaha gelirleri elde eden vakıflar içerisinde yalnızca murabaha geliri elde eden vakıfların oranı %62 iken hem murabaha hem kira geliri elde eden vakıfların oranı ise %38’dir. Tablo 2.2’de vakıfların 3 yıl içerisinde işlettikleri nakit sermaye, vakıfların uyguladıkları ribh oranı ve elde ettikleri gelirler gösterilmiştir.

¹ Tahsin Özcan, **Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.; Süleyman Kaya, “XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları”, **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. XV, No. 29, 2010.; Ahmet Akgündüz, **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.; İsmail Kurt, **Nazari ve Tatbiki Olarak Para Vakıfları**, İÜ İktisat Tarihi ABD, Doktora Tezi, 1994.; İsmail Bektaş, “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2017.; Muhammed Emin Durmuş, “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyıl Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2016.; Arif Akkaya, “18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2018.

Tablo 2.2: Vakıf Murabaha Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Vakıf ²	Yıllar								
	1098			1099			1100		
	İşletilen Nakit Sermaye (Akçe)	Ribh Oranı (%)	Elde Edilen Gelir (Akçe)	İşletilen Nakit Sermaye (Akçe)	Ribh Oranı (%)	Elde Edilen Gelir (Akçe)	İşletilen Nakit Sermaye (Akçe)	Ribh Oranı (%)	Elde Edilen Gelir (Akçe)
Abacı Hacı Yusuf Vakfı*	51.600	15	7.740	51.600	15	7.740	51.600	15	7.740
Ali Çelebi Vakfı	48.000	10	4.800	48.000	10	4.800	48.000	8	3.608
Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı*	67.920	10	6.660	67.920	10	6.600	67.920	10	6.600
Baba Ali Vakfı*	14.000	10	1.400	14.000	10	1.400	14.000	10	1.400
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı*	30.000	13	3.960	30.000	10	3.000	30.000	10	3.000
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	34.366	10	3.600	32.458	9	2.820	34.500	7	2.500
Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı*	45.120	9	3.958	45.129	9	3.958	30.600	10	3.060
Hacı Ahmed Mektephane Vakfı*	48.000	10	4.950	48.000	10	4.950	48.000	15	7.200
Hacı Hüsrev Avarız Vakfı*	69.600	15	10.440	69.600	15	10.440	63.600	16	10.440
Hacı Mustafa Vakfı*	504.120	6	29.663	504.120	6	29.663	504.120	8	39.542
Hasan Bin Abdullah Vakfı	3.600	11	400	3.600	11	400	3.600	11	400
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	85.200	13	10.800	85.200	13	10.800	85.200	10	8.520

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.² Yalnızca murabaha geliri elde eden vakıflar “*” işaretiyle gösterilmiştir

Tablo 2.2: Vakıf Murabaha Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe), (Devam)

Memi Kethüda Vakfı	10.871	15	1.620	10.860	15	1.620	10.860	15	1.620
Meryem Hatun Vakfı Zevce-i Ali Ağa*	72.900	10	7.200	72.900	8	6.120	72.900	8	6.000
Meryem Hatun Vakfı*	22.440	9	1.920	22.440	9	1.920	22.440	9	1.920
Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı*	30.000	10	3.000	30.000	10	3.000	26.400	10	3.000
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	64.825	10	6.280	65.944	6	4.020	66.000	6	4.140
Rıdvan Kethüda Vakfı*	14.200	10	1.420	14.200	10	1.420	14.200	10	1.420
Sefer Kethüda Avarız Vakfı	59.940	11	6.380	59.940	11	6.380	59.940	11	6.380
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	7.524	11	825	7.559	12	900	7.595	12	900
Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı	26.760	15	3.960	26.760	12	3.168	15.000	15	2.250
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	120.000	15	18.000	120.000	15	18.000	120.000	13	15.600
Şah Huban Vakfı	13.260	15	-	13.260	15	-	8.770	15	900
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	31.200	12	3.720	31.200	9	2.880	31.200	8	2.520
Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı*	51.250	13	6.600	51.250	13	6.600	51.250	13	6.600

Tablo 2.2’de yer alan ribh oranları, elde edilen gelirlerin işletilen nakit sermayeye bölünmesiyle elde edilmiştir. Nakit sermayelerini işleten 25 vakfın 3 yıllık ribh oranları %6-%16 arasında değişmektedir. Aynı zamanda “Debbağ Hacı Yusuf

Vakfı”nın³ 1100 yılındaki muhasebe kaydının şerh bölümünde ve “Okçu Musa Avarız Vakfı”nın⁴ 1099 yılındaki muhasebe kaydının şerh bölümünde uygulanması gereken ribh oranları “*onu on bir hesabı üzre (%10)*” şeklinde açıkça kaydedilmiştir. Ayrıca “Şah Huban Vakfı”nın⁵ 1098 yılındaki muhasebe kısmının şerh kısmında uygulanması gereken ribh oranı “*onu on bir buçuk hesabı üzre (%15)*” şeklinde açıkça kaydedilmiştir.

Galata vakıflarının 3 yıl boyunca işlettikleri nakit sermaye toplamı 4.710.851 akçe; yıllık işlettikleri sermaye toplamı ise 1.517.081 akçe’dir. 3 yılda elde edilen murabaha gelir toplamı ise 439.455; yıllık elde edilen murabaha gelirler toplamı ise 146.485 akçe’dir. Yapılan hesaplama neticesinde vakıflar sermayelerini 3 yıl boyunca ortalama %10 oranından işlettiği tespit edilmiştir.

“Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Vakfı”, “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”, “Hasan Bin Abdullah Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Avarız Vakfı”, “Rıdvan Kethüda Vakfı”, “Sefer Kethüda Avarız Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere toplam 12 vakfın murabaha gelirlerinde 3 yıl içinde bir değişiklik söz konusu değildir.

“Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”nın iki farklı muhasebe kaydı vardır. İlk muhasebe kaydı 1098 yılının Cemaziyelevvel’inden başlayıp 1099 yılının Rebiülahir’inde bitmektedir. İkinci muhasebe kaydı ise 1099 Cemaziyelahir’inde başlayıp 1100 Rebiülahir ayında bitmektedir. Her iki muhasebe kaydında asl-ı mal aynı olup murabaha gelirlerinde çok az miktar fark vardır. Hesaplarda karışıklığa sebebiyet vermemesi ve işlemleri kolaylaştırması amacıyla vakfın 1100 yılındaki murabaha geliri 6600 akçe kabul edilmiştir.

“Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”nın 1098 ve 1099 yıllarındaki asl-ı mal miktarları ve elde edilen murabaha gelirleri aynıdır. Fakat 1100 yılında vakfın elde ettiği ribh oranı %16’ya yükselmiştir. Bunun nedenini incelediğimizde vakfın asl-ı

³ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 98/2.

⁴ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 38/2.

⁵ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 34/2.

malında bir düşüş olduğu görülmüştür. Vakıf, 69.600 akçe olan sermayesinin 6.000 akçesiyle bir menzil satın almıştır. Böylece asl-ı mal'ı 63.600'düşmüş ve elde edilen ribh oranı yükselmiştir.

“Hasan Bin Abdullah Vakfı”nın muhasebe kaydı 9 yıllık olup toplam murabaha geliri 3.900 akçe, kira gelir toplamı ise 51.840 akçe'dir. Yıllık murabaha geliri 400 akçe, kira geliri ise 5.760 akçe'dir. Vakıf, sahip olduğu nakdi sermayeyi %10 ribh oranıyla işletmiştir.

“Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı”nın muhasebe kaydı 1097 muharrem ile 1100 zilhicce ayları arasındadır. Vakfın asl-ı mal kaydı ilgili tarihler arasında tutulmuş olmasına rağmen murabaha ve icare gelir kayıtları 1098 ve 1100 yılları arası tutulmuştur. Hesaplarda karışıklığa sebebiyet vermemesi açısından vakıf muhasebe kaydı 1098 yılı itibariyle değerlendirilerek hesaplamalar yapılmıştır.

“Şah Huban Mektephane Vakfı”nın iki farklı muhasebe kaydı olup bunlardan ilk kayıt 1098-1099 yılları arasını kapsamaktadır. İlgili kayıta vakfın ribh oranı künye kısmında açıkça “*on'u on bir buçuk hesabı üzre*” olarak kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla tablo 2.2'de vakfın ribh oranı yazılırken bu durum göz önünde bulundurulmuştur. Vakfın ikinci kaydında ise hem işletilen nakit sermaye hem de elde edilen gelir miktarı açık bir şekilde belirtilmiştir.

Murabaha gelirlerinde değişim tespit edilen vakıflar incelendiğinde ise “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”nın 1098 yılında %13 olan murabaha oranının 1099 ve 1100 yıllarında %10'a düştüğü görülmektedir. Vakıf muhasebe kaydının künye kısmından elde edilen bilgiye göre “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, vakfiyesinde işletilecek murabaha oranını açıkça “*onu on bir*” olmak üzere belirtmiştir. Fakat vakıf 1098 yılında sermayesini %13 oranıyla işletmiş ve bu durum fark edildiğinde ise uyguladığı %13 ribh oranından vazgeçmek durumunda kalmıştır. Sonuç olarak, vakıf 1099 ve 1100 yıllarında uyguladığı ribh oranını %13'ten %10'a düşürmüş ve bu durum muhasebe kaydında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Vakfiyyede onu on bir murabaha ile imal oluna deyu musarrah olmağın hala mevcud olan 250 guruşun ribhi senede yirmi beş guruş eder ki vazifelere tamamen vefa etmeyip vech-i muharrer üzere vefa etmeğın işbu deftere tahrir olundu.”⁶

“Hacı Ahmed Vakfı”nın ribh oranı %10 dan %15’e yükseldiği görülmektedir. Vakfin azalan giderlerine rağmen ribh oranının yükselmesinin nedeni 41 kuruş olarak işletilen nakit sermayenin 60 kuruşa yükselmesidir.

“Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”nın %15 olan ribh oranının %16’ya yükseldiği görülmektedir. Bunun nedeni vakfin öz sermayesinden 6.000 akçe harcayarak menzil satın almasıdır. Böylece vakfin asl-ı mal miktarı azalmış ve ribh oranı artmıştır.

“Kurt Kaptan Mescid-i şerif Vakfı” ve “Meryem Hatun Zevce-i Ali Ağa Vakıfları”nın ribh oranlarının düşmesinin temel nedeni işletilen sermayelerdeki azalışlardır. “Kurt Kaptan Mescidi Şerif Vakfı”nın 90 kuruş olan işletilen sermayesi 71 kuruş’a; “Meryem Hatun Zevce-i Ali Ağa Vakfı”nın ise 60 kuruş olan sermayesi 51 ve 50 kuruş’a düşmüştür. Böylece vakıfların ribh oranlarında azalışlar görülmektedir.

“Sirkecibaşı Mustafa Ağa Vakfı”nın ribh oranlarında kayda değer bir değişim olmamasına rağmen değinilmesi gereken bir husus söz konusudur. Vakıf, 1098 ve 1099 yıllarında elinde mevcut tüm sermayeden murabaha geliri elde ederken 1099 yılında yalnızca 15.000 akçesinden murabaha geliri elde etmektedir. 11.760 akçesini ise gayr-i merbuh⁷ başka bir ifadeyle “gelir getirmeyen alacak” olarak kullandırmıştır.

Murabaha gelirlerinde değişim tespit edilen diğer 7 vakıf incelendiğinde ise değişikliklerin nakit sermaye miktarından ve murabaha gelirlerindeki artış ya da azalışlardan kaynaklandığı görülmüştür.

Tablo 2.3’de vakıfların 3 yıl içinde işlettikleri nakit sermayeleri ve elde edilen murabaha gelirlerinin ortalamaları ile belirlenen ribh oranları yer almaktadır.

⁶ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 23/1, s. 52/1, s. 98/2.

⁷ Gayr-ı merbuh için bkz.; Süleyman Kaya vd., “Cash Management Methods of 18th Century Cash Waqfs in the Light of Accounting Records”, **International Journal of Islamic Economics and Finance Studies**, Vol.3, No. 3, P. 59.

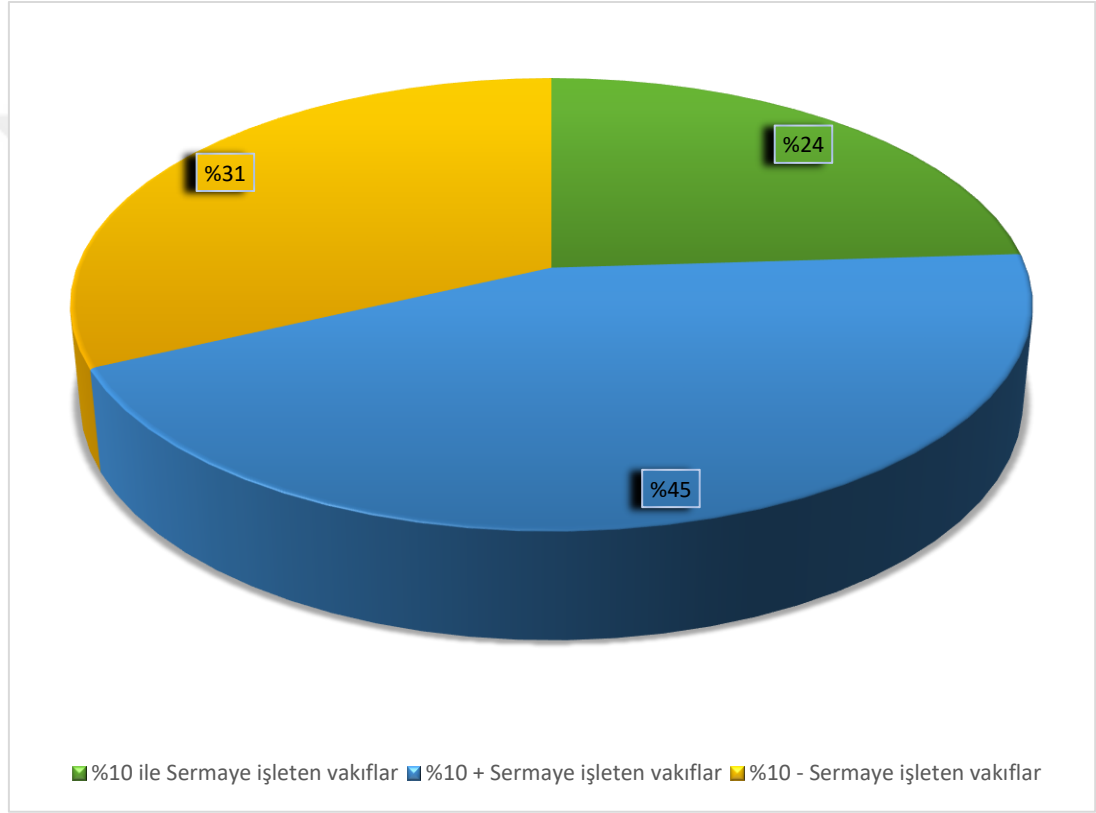
Tablo 2.3: Vakıfların İşlettikleri Nakit Sermaye, Elde Edilen Gelir ve Ribh Oranları Ortalaması, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Vakıf	Ortalama İşletilen Nakit Sermaye (Akçe)	Ribh Oranı (%)	Ortalama Elde Edilen Gelir (Akçe)
Abacı Hacı Yusuf Vakfı	51.600	15	7.740
Ali Çelebi Vakfı	48.000	9	4.402
Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı	67.920	10	6.620
Baba Ali Vakfı	14.000	10	1.400
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı	30.000	11	3.320
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	33.774	9	2.973
Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı	40.280	9	3.658
Hacı Ahmed Mektephane Vakfı	48.000	12	5.700
Hacı Hüsrev Avarız Vakfı	69.600	15	10.440
Hacı Mustafa Vakfı	504.120	7	32.956
Hasan Bin Abdullah Vakfı	3.600	11	400
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	85.200	12	10.040
Memi Kethüda Vakfı	10.863	15	1.620
Meryem Hatun Vakfı Zevce-i Ali Ağa	72.900	9	6.440
Meryem Hatun Vakfı	22.440	9	1.920
Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı	30.000	10	3.000
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	65.586	7	4.813
Rıdvan Kethüda Vakfı	14.200	10	1.420
Sefer Kethüda Avarız Vakfı	59.940	11	6.380
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	7.559	12	875
Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı	22.840	14	3.126
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	120.000	14	17.200
Şah Huban Mektephane Vakfı	11.763	15	900
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	31.200	10	3.040
Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı	51.250	13	6.600

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu Defter.

Murabaha geliri elde eden vakıflardan 5 tanesi %10 ribh oranıyla işlem yapmaktadır. %10 ribh oranının üzerinde işlem yapan vakıf sayısı 12 iken %10 ribh oranının altında işlem yapan vakıf sayısı ise 8’dir. Şekil 2.2’deki pasta grafiğinde %10 ribh oranının üstü ve altında sermaye işleten vakıfların, toplam vakıf sayısı içindeki oransal dağılım gösterilmiştir.

Şekil 2.2: %10 Ribh Oranının Altında ve Üstünde Sermaye İşleten Vakıf Sayılarının Toplam Vakıf Sayısı İçindeki Oransal Dağılımı

Kaynak: Tablo 2.2.

%10 altında ribh uygulayan vakıflar toplam vakıfların %31’ni oluşturmaktadır. %10 ribh uygulayan vakıflar toplam vakıfların %24’ünü oluştururken %10 üzeri ribh uygulayan vakıflar ise toplam vakıfların %45’ini oluşturmaktadır. “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı” ve “Şah Huban Mektephane Vakfı”, Ebussuud Efendi’nin bir fetvayla sınırlandırdığı %15 ribh oranıyla işlem yaparken “Sirkeci başı Musatafa Ağa Vakfı” ve “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” ise %14 ribh oranıyla işlem yapmaktadır.

2.2.1. Vakıfların Asl-ı Mal Durumları

Çalışma kapsamına alınan vakıfların muhasebe kayıtları incelendiğinde “asl-ı mal” ve “re’s-i mal” adlı iki farklı ifadeyle karşılaşılmıştır. “Asl-ı mal”, “*vakıf kurucuları tarafından vakfedilen nakit ya da gayrimenkul varlıklar için kullanılan tabirdir*”.⁸ “Res’-i mal” ise “*malın kâr ya da fazlalık içermeyen aslı, ana para*” anlamına gelmektedir.⁹ Muhasebe kayıtlarından elde edilen bilgiler neticesinde asl-ı mal; res’-i mal (ana sermaye), murabaha gelirleri ve geçmiş dönem gelirleri toplamından oluşmaktadır.¹⁰ Koyunoğlu, yapmış olduğu bir çalışmada res’-i mal kavramını “*ilk defa muhasebesi görülen bir vakfın anaparasını ifade etmektedir.*” şeklinde tanımlamaktadır.¹¹ Fakat yapılan çalışmada görülmüştür ki res’-i mal bir kavram olarak muhasebesi önceki yıllarda görülen vakıflarda da zikredilmektedir. Dolayısıyla res’-i mal ifadesinin bulunduğu yılda vakıf muhasebesi ilk defa görülmemektedir. 144 no’lu muhasebe defterinde var olan “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın çeşitli kayıtlarında bu durum açıkça görülmektedir. İlgili vakfın 1088 yılından 1096 yılına kadar res’-i mal miktarı 16.000 akçe iken 1096 yılındaki res’-i mal’ı 34.125 akçe’ye, 1097 yılında ise 37.247 akçe’ye yükselmiştir.¹² Dolayısıyla vakıf öz sermayesini yıllar içinde arttırmıştır ve muhasebe kaydına sırasıyla res’-i mal olarak yazılmıştır. Farklı miktarlarda sermayenin farklı yıllarda aynı ifadeyle yazılması bu durumu ispat etmektedir.

⁸ Tahsin Özcan, **Osmanlı Para Vakıfları: Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s. 275.

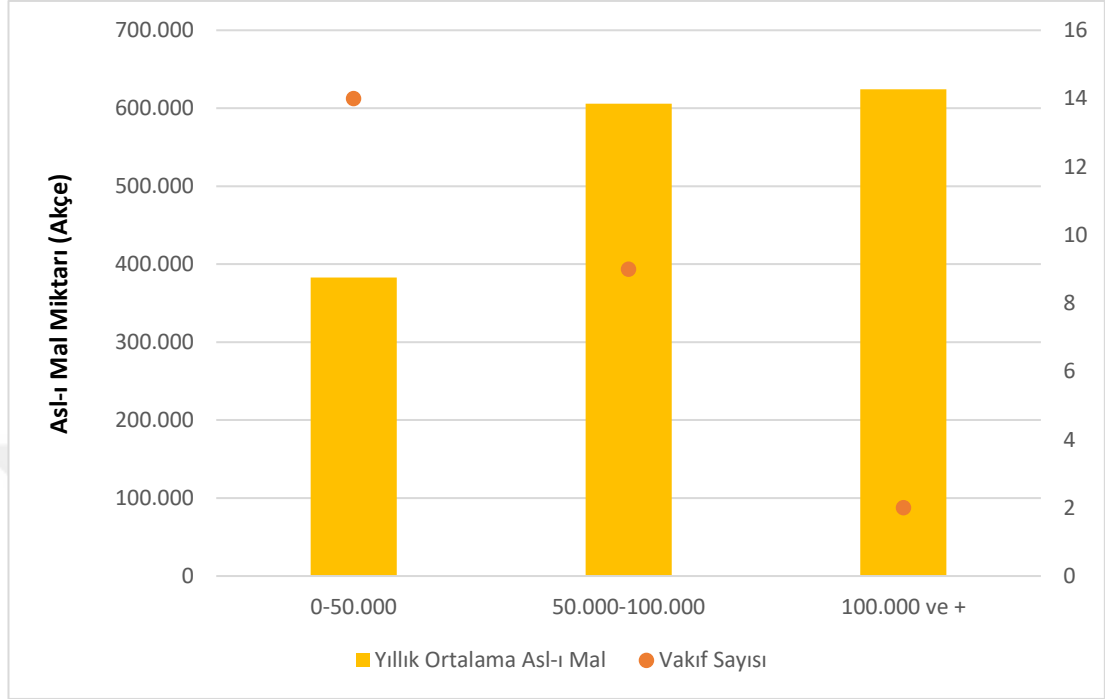
⁹ Şevket Topal, “Re’sülmâl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXV, s. 7-8.

¹⁰ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 72/1, s. 98/1.

¹¹ H. Hüseyin Koyunoğlu, “Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, No.8, C. 1, 2008, s. 275.

¹² Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 27/3, s.27/4.

Grafik 2.1: Vakıfların Yıllık Ortalama Asl-ı Mal Miktarı, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Kaynak: Tablo 2.2.

Galata bölgesinde faaliyet gösteren para vakıflarının yıllık ortalama sermayesi 1.612.929 akçe olup bu miktarın %65'i yalnızca murabaha geliri elde eden vakıflar %35'i ise hem murabaha hem kira geliri elde eden vakıflar tarafından işletilmektedir.

Grafik 2.1'de Galata bölgesinde faaliyet gösteren 25 para vakfının 3 yıl boyunca elde ettikleri nakit sermaye miktarı yıllık olarak gösterilmiştir. Grafik 2.1 hazırlanırken eldeki verilerin kolay ve anlaşılır yorumlanabilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple yıllık ortalama nakit sermaye miktarındaki artışlar 50.000 akçe baz alınarak belirlenmiştir.

Galata bölgesinde faaliyette gösteren 14 para vakfının yıllık ortalama nakit sermayesi 0-50.000 akçe arasındadır. 14 vakfın elde ettiği yıllık sermaye miktarı ise 383.050 akçedir. 9 vakfın nakit sermayesi yıllık ortalama 50.000-100.000 akçe aralığında olup elde edilen nakit sermaye toplamı 605.758 akçedir. 100.000 ve üzeri sermayeye sahip 2 vakıf vardır. Bu vakıflardan ilki "Hacı Mustafa Vakfı" olup yıllık ortalama sermayesi 504.120 akçedir. İkinci vakıf ise yıllık ortalama 120.000 sermayeye sahip "Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı"dır. Her iki vakıf sermayeleri açısından

değerlendirildiğinde vakıfların mahalli, küçük vakıf olmadıkları anlaşılmaktadır. Tablo 2.4 para vakıflarının yıllara göre nakit sermayelerini göstermektedir.

Tablo 2.4: Vakıfların Asl-ı Mal Durumları, 1098-1100 /1686-1688, (Akçe)

Vakıf	Yıllar		
	1098	1099	1100
Abacı Hacı Yusuf Vakfı	51.600	51.600	51.600
Ali Çelebi Vakfı	48.000	48.000	48.000
Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı	67.920	67.920	67.920
Baba Ali Avarız Vakfı	15.400	15.400	15.400
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı	30.000	30.000	30.000
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	45.354	32.458	41.616
Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı	47.520	47.520	30.600
Hacı Ahmed Mektephane Vakfı	48.000	48.000	48.000
Hacı Hüsrev Avarız Vakfı	69.600	69.600	63.600
Hacı Mustafa Vakfı	504.120	504.120	504.120
Hasan Bin Abdullah Vakfı	60.440	60.440	60.440
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	85.200	85.200	85.200
Memi Kethüda Vakfı	13.210	13.200	13.200
Meryem Hatun Vakfı Zevce-i Ali Ağa	72.900	72.900	72.900
Meryem Hatun Vakfı	22.440	22.440	22.440
Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı	30.000	30.000	26.400
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	85.412	83.678	66.000
Rıdvan Kethüda Vakfı	15.620	15.620	15.620
Sefer Kethüda Avarız Vakfı	59.940	59.940	59.940
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	9.189	9.299	9.335
Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı	26.760	26.760	26.760
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	120.000	120.000	120.000
Şah Huban Mektephane Vakfı	13.260	13.260	11.470
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	31.200	31.200	31.200
Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı	66.785	67.349	51.250

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere asl-ı mal miktarlarında yıllar içinde değişiklik olmayan “Baba Ali Vakfı” ve “Rıdvan Kethüda Vakfı” murabaha gelirlerini res’-i mal’e ekleyerek asl-ı mal miktarlarını arttırmıştır. “Baba Ali Avarız Vakfı” 14.000 akçe olan res’-i mal miktarına 1.400 akçe murabaha gelirini ekleyip asl-ı mal miktarını arttırmıştır. Aynı şekilde “Rıdvan Kethüda Vakfı” da 1.420 akçe olan murabaha gelirini 14.200 olan res’-i mal’ına ekleyerek arttırmıştır. “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Sefer Kethüda Vakfı” ve “Seyyid Ali Çelebi Vakfı” olmak üzere 4 vakıf ise elde ettikleri hem murabaha hem kira gelirlerini re’s-i mal’a ekleyerek asl-ı mal miktarlarını arttırmışlardır.

“Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı” ise bir önceki yıldan kalan 65.678 akçe miktarındaki ez ziyadesini yani kârını, 4.020 akçe murabaha gelirini, 6.600 yeni kira geliri olmak üzere 13.717 akçe icare gelirini ve Belkıs Hanım’dan mahlul kalan 7.200 muaccele gelirini ekleyerek sermaye miktarını arttırmıştır.

“Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın asl-ı mal miktarı 86.400 akçe’dir. Vakıf, Ramazan Çelebi ve Bayram Ağazade’dan mahlul kalan muaccele miktarları ile bir önceki dönem fazlasını ekleyerek asl-ı mal miktarını 120.000 akçeye çıkartmıştır. Mahlul kalan her iki muaccele miktarı dükkânlardan olup 26.040 akçe’dir. Geriye kalan 7.560 akçe ise bir önceki dönemden kalan fazlalıktır.

“Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 7 vakfın asl-ı mal miktarında yıllar içinde azalış görülmüştür.

“Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın asl-ı mal miktarlarında zaman içerisinde dalgalanma olduğu görülmektedir. 1098 yılında 45.354 akçe olan asl-ı mal miktarının 32.458 akçeye düşmesinin temel nedeni vakfın hem murabaha hem kira gelirlerinde meydana gelen azalışlardır. Vakfın, 1098 yılındaki murabaha geliri 720 akçe azalarak 2.820 akçeye; kira gelirleri ise 328 akçe azalarak 6.060 akçeye düşmüştür. 1099 yılında 32.458 akçe olan asl-ı mal miktarının tekrar yükselmesinin

sebebi ise vakfın kira gelirlerinde meydana gelen artış ile bir önceki dönemden kalan fazlalıktır.

“Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”nın 1100 yılındaki asl-ı mal miktarında azalma görülmesinin temel nedeni vakfın ana sermayesinden 15.000 akçeyi mahalle avarızına tahsis etmesidir. Aynı zamanda vakıf 1098 ve 1099 yıllarında, Balıkçioğlu adındaki bir kişiden 2.400 akçe tahsis edememiş böylece asl-ı mal miktarı 47.520 akçe’ye düşmüştür.

“Hacı Hüsrev Vakfı”nın 69.600 olan asl-ı mal miktarının 63.600 akçeye düşmesinin temel nedeni vakfın ana sermayesinin 6.000 akçesiyle bir menzil satın almasıdır. “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı” ise sermayesinin 3.600 akçesini mahalle avarızına tahsis etmiş böylece 30.000 olan asl-ı mal miktarı 26.400 akçeye düşmüştür.

“Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”nın asl-ı mal miktarında yıllar içinde bir düşüş olduğu görülmektedir. Vakfın 1099 yılı asl-ı mal miktarındaki azalışın temel nedeni murabaha gelirlerinde meydana gelen 2.260 akçelik bir düşüş ile kira gelirlerindeki 600 akçelik düşüştür. Vakfın 1100 yılı asl-ı mal miktarında gerçekleşen ciddi düşüşün sebebi ise vakfın bir önceki yıldan kalan ez-ziyadesinin yani kârının - 617 akçe gibi- çok cüzi olmasıdır. Vakıf, 1099 yılında 66.000 akçeyi kişilere borç vermiş 1100 yılına yalnızca 617 akçe fazla kalmıştır. Bundan ötürü vakfın 1100 yılı asl-ı mal miktarı oldukça azalmıştır.

“Şah Huban Mektephane Vakfı”nın 1100 yılı murabaha ve kira gelirlerinde bir düşüş olmamasına rağmen asl-ı mal miktarındaki azalışın nedeni bir önceki yıldan aktarılan gelirin azalmasıdır. Vakfın, 1097 yılından 1098 yılına aktardığı sermaye miktarı 9.660 akçe iken 1099 yılından 1100 yılına aktardığı miktar 890 akçe azalarak 8.770 akçe’ye düşmüştür. Vakıf, sermayesinin 6.000 akçesini %15 ribh oranıyla kayyım Mustafa Çelebiye kefaletle kullandırmıştır.

“Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı”nın 3 yılda elde ettiği murabaha gelirlerinde meydana gelen bir değişme olmamasına rağmen asl-ı mal’da var olan dalgalanmaların sebebi bir önceki yıldan devreden sermaye miktarlarıyla ilişkilidir.

Vakıf, 1098 yılından 1099 yılına aktardığı sermaye miktarı 560 akçe artarak 67.349 akçe olmuştur. Vakıf, 1099 yılında ana sermayesinin tamamını kişilere borç verdiğinden 1100 yılına fazlalık devretmemiştir.

Murabaha geliri elde eden para vakıflarından yalnızca “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”nın asl-ı mal’ı artmıştır. Çok cüz’i olsa da bu artışın temel nedeni bir önceki yıldan kalan sermayenin yıllar içindeki artışıdır.

Çalışma kapsamında değerlendirilen 25 para vakfının toplam nakit sermayesi 4.710.851 akçe’dir. Yalnızca murabaha geliri elde eden vakıfların toplam sermayesi 3.042.930 akçe iken hem murabaha hem kira geliri elde eden vakıfların toplam sermayesi 1.671.502 akçe’dir. Sonuç olarak yalnızca murabaha geliri elde eden vakıfların nakdi sermayesi toplam sermayenin %65’ini oluştururken hem kira hem murabaha geliri elde eden vakıflar ise %35’ini oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında değerlendirilen para vakıflarının asl-ı mal miktarlarındaki değişim değerlendirildiğinde 3 yıl boyunca bir azalma görüldüğü tespit edilmiştir. 1098 yılında 1.639.871 akçe olan para vakıflarının asl-ı mal toplamı 1099 yılında 1.625.904 akçeye 1100 yılında ise 52.893 akçe azalarak 1.573.011 akçeye düşmüştür.

Galata bölgesinde faaliyet gösteren para vakıflarının %68’inin nakdi sermayesi 3 yıl boyunca değişmeyerek sabit kalırken %28’sinin nakdi sermayesi azalmış %4’nünde nakdi sermayesi artmıştır. Sermayesi değişmeyen vakıfların yıllık ortalama elde ettikleri sermaye miktarı tüm para vakıflarının %80’ine tekabül ederken sermayesi azalan vakıfların yıllık elde ettikleri sermaye miktarı ise %19’a karşılık gelmektedir.

2.2.2. Borçluların Mesleklerine Göre Murabaha Gelirleri

“Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Ahmed Halife Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Avarız Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı Zevce-i Ali Ağa”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”,

“Rıdvan Kethüda Vakfı”, “Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 22 vakfın zimem bölümünde borçluların meslek bilgilerine ulaşılmıştır. Bu vakıflardan “Ahmed Halife Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı” ve “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı” sadece kira geliri elde eden vakıflardır. Diğer zikredilen vakıflar ise murabaha geliri elde eden para vakıflarıdır. Bu bölümde yalnızca murabaha geliri elde eden vakıflar üzerinden bir analiz yapıldığından yalnızca kira geliri elde eden “Ahmed Halife Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı” ve “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı” analiz dışı tutulmuştur. “Ahmed Halife Vakfı”nın zimem bölümünde 1 müteveli 1.200 akçe kullanmıştır. “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın zimem bölümünde 1 berber 1.440 akçe ve 1 müteveli 6.000 akçe fon kullanmıştır. “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”nın zimem bölümünde ise 1 koğacı 2400 akçe, 1 saatçi 900 akçe ve 1 de müteveli 1.920 akçe fon kullanmıştır. İlgili 3 vakfın mütevellilere, koğacıya, saatçiye ve berbere verdikleri fonlar ek 3’e yazılmış fakat murabaha geliri hesaplamaları yapıldığında dikkate alınmamıştır.

Para vakıflarından borç alan kişilerin ait oldukları meslek grupları, kişi sayıları, ne kadar sermaye kullandıkları ve kişi başına düşen sermaye miktarı ek 3’te ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Bu meslek gruplarından tüccar başlığı altında 29.400 akçenin 23.400 akçesini “Rıdvan Kethüda Vakfı”ndan 3 farklı istiğlal işlemiyle kullanan kişi Tüccar Dimitri’dir. Usta başlığı altında “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”ndan 64.800 akçe fon kullanan kişi Mustafa Usta’dır. 1 Habbaz ise 3 farklı işlemle 76.500 akçelik fonu “Vani Ali Efendi Vakfı”ndan tahsis etmiştir. Kasımpaşa sakinlerinden kavukçu Hacı Ali ise “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”ndan 2 farklı işlemle 80.520 akçe fon kullanmıştır. 90.000 sermayenin 79.800 akçesini ise 3 farklı işlemle yağcı Ali Baş e istiğlal yöntemiyle kullanmıştır.

Borçluların mesleklerinin belirtildiği zimem kayıtlarında Galata Para vakıflarının işlettiği toplam nakit sermaye 1.055.520 akçe’dir. Bu sermayenin %33’ünü müteveli (17), %9’unu yağcı (1); %8’ini nazır (1) kullanırken; %8’ini kavukçu (1), %7’sini habbaz (1), %6’sını usta (2) ve %5’ini ise imam (1) kullandığı tespit edilmiştir.

Galata para vakıflarının işlettiği toplam nakit sermaye kişi başına değerlendirildiğinde ise toplam fon miktarının %15'i nazır, %15'ü kavukçu, %14'ü habbaz, %8'i yağcı, %6'sı usta ve %4'ü ise müteveli tarafından kullanıldığı saptanmıştır. Toplam sermayenin %33'ini kullanan 17 müteveli kişi başına değerlendirildiğinde ise sermayeden yararlanma oranı %4'e düştüğü görülmektedir. Sonuç olarak; yağcı, kavukçu, nazır ve habbaz meslek mensupları nakit sermayeyi en çok kullanan kişiler olduğu göze çarpmaktadır. Vakıf sermayelerinden yararlanma konusunda müteveli sayısı fazladır. Fakat kişi başına düşen ortalama sermaye miktarı göz önüne alındığında mütevellinin yağcı, kavukçu ve habbaz meslek gruplarının altında seyrettiği açıkça görülmektedir. Bu bilgidan Galata para vakıflarından yararlanan kişilerin küçük tüketici grupları olmadığı sonucuna ulaşmaktadır.

Kullandırılan toplam nakdi sermayeden yararlanan kişiler “müteveli”, “vakıf idaresinde görevli olanlar”, “esnaf”, “tacir”, “eğitim görevlileri” ve “camii görevlileri” olarak bir ayrıma tutularak incelendiğinde “esnaf”ların toplam nakdi sermayenin %42'sini kullandığı görülmektedir. “Müteveli” ise toplam sermayenin %33'ünü kullanmaktadır. Sermayenin %10'unu “vakıf idaresinde görevli olanlar”, %6'sını “camii görevlileri”, %3'ünü “tacirler”, %1'ni “eğitim görevlileri” kullanmaktadır. Geriye kalan %5'lik oran ise farklı mesleklerden olup diğer kategori başlığı altında ele alınmıştır. Burada şu durumu hemen ifade etmek gerekir ki tasnif yapılırken müteveli, vakıf idaresinde görevli olan diğer kişilerden ayrı tutularak incelenmiştir.

Ayrıca daha sağlıklı bir değerlendirme yapmak amacıyla Galata para vakıflarından fon kullanan 79 kişinin tek tek kullandıkları sermayelerin medyan istatistiği hesaplanmıştır. Medyan değerinin altındaki veriler tüketim harcamaları; üstündeki veriler tüketim dışı harcamalar olarak varsayılmıştır. Uç değerlerden dolayı ortalama alınmayıp 79 kişinin kullandığı fonların medyan değeri 4.500 akçe bulunmuştur. 4.500 akçe üzerinde fon kullanan farklı mesleklerden kişiler toplam fonların 976.440 akçesini kullanmaktadır. Medyan değerinin üzerinde fon kullanan müteveli sayısı 12 olup bunların kullandıkları fon miktarı 340.480 akçe iken 16 esnafın kullanmış olduğu fon miktarı 427.620 akçedir. Fon miktarları oransal açıdan incelendiğinde ise sermayenin %44'ü esnaf, %35 müteveli, %21'i diğer kategorisinde

olan farklı meslek grupları tarafından kullanılmıştır. Sonuç olarak Galata para vakıflarından esnafların hem genel oranlamada hem de medyan üstü fon dağılımı açısından mütevelliden çok daha fazla fon kullandığı saptanmıştır. Böylece toplam sermaye üzerinden yapmış olduğumuz ilk analize paralel aynı sonuca ulaşılmıştır.

Konu ile ilgili çalışmasında¹³ para vakıflarından borç para alan kişilerin meslekleri üzerine bir hipotez ortaya koyan Çizakça; borçluların genellikle küçük tüketiciler olduğunu öne sürmektedir. Fakat yapılan çalışmada açıkça görülmüştür ki Galata bölgesinde incelediğimiz vakıflar fonlarının önemli bir miktarını küçük tüketiciler için değil orta büyüklükteki esnaflar için sağlamışlardır. Toplam sermayenin %42'sinin yalnızca esnaf tarafından kullanılması para vakıflarının küçük tüketicilere kredi verdiği fikrini galata bölgesi dahilinde çürütmektedir. Sonuç olarak hem genel oranlamada hem medyan üstü fon dağılımı açısından yapılan analizlerde Galata para vakıfları Çizakça'nın ileri sürdüğü gibi yalnızca küçük tüketicilere kredi sağlamamış ayrıca önemli miktarlarda fon kullandırarak habbaz, kavukçu, yağcı gibi önemli girişimcileri de finanse etmişlerdir. Özellikle ek 3'te açıkça görüldüğü gibi 2 farklı yağcı 90.000; 1 kavukçu 80.520; 1 habbaz 76.500 akçe gibi yüksek miktarlarda fon kullanmaları para vakıflarının küçük tüketici kredisi vermediğini ispatlamaktadır.

Diğer bir hipotezine göre Çizakça, mütevellilerin para vakıflarından düşük oran da borç para alıp yüksek oranda sarraflara vererek aradaki farktan nemalandığı hipotezini ileri sürmektedir¹⁴. Böyle bir tezi ileri sürmek için ya vakıf muhasebe kayıtlarında böyle bir bilgiye açıkça ulaşılmış olunması ya da mütevellilerin para vakıflarından kullandıkları borç para miktarının toplam nakdi sermaye içindeki oranının oldukça yüksek olması gerekmektedir. Galata para vakıflarının ele alındığı bu çalışmada vakıf muhasebe kayıtlarının ilgili bölümlerinde mütevellilerin almış oldukları fonları hangi işler için kullandıklarına dair bir bilgiyle karşılaşılmamıştır. Mütevellilerin para vakıflarından kullandıkları fon miktarı ise genel oranlamada toplam sermayenin yalnızca %33'ünü oluştururken medyan üstü oranlamada ise %35'i oluşturmaktadır. Toplam sermayenin %33'ünün mütevelliler tarafından kullanılmış

¹³ Murat Çizakça, **İslam Dünyasında Vakıflar**, çev. Elif Süreyya Genç, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017.

¹⁴ Çizakça, **a.g.e.**

olması Çizakca'nın hipotezinin kısmen desteklemektedir. Fakat Galata bölgesi dahilinde mütevelliler para vakıflarından %10-15 arasında fon kullanmış olup ucuz fon kullandıkları tezi en azında incelenen Galata vakıfları için geçerli olmadığı anlaşılmıştır.

2.2.3. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri

Murabaha geliri elde eden 25 vakıf incelendiğinde 20 vakfın muhasebe kaydının zimem (borçlular) bölümünde vakıflardan borç alan kişilerin cinsiyet bilgilerine ulaşılmıştır.

“Baba Ali Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı Zevce-i Ali Ağa”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Rıdvan Kethüda Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkeci Baş Mustafa Ağa Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 10 vakfın her bir yılda zimem kaydı vardır. “Ali Çelebi Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Şah Huban Mektephane Vakfı”nın zimem kayıtları 1098-1099 yılları tek bir kayıta 2 yıllık; 1100 yılı ise 1 yıl olmak üzere toplam 3 yıllıktır. “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, Hacı Hüsrev Avarız Vakfı” ve “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın zimem kaydı ise 1 yıllıktır. “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”nın zimem kaydı ise 2 yıllıktır. “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”nın zimem kaydı 5 yıllık iken “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”nın ve “Sefer Kethüda Vakfı”nın zimem kayıtları ise 4 yıllıktır.

İlgili vakıfların muhasebe kayıtlarının zimem bölümünde isimleri zikredilen kişilerin cinsiyetleri belirlenerek yapılan analizde vakıfların işlettikleri sermayenin %75'i erkekler; %25'i ise kadınlar tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir.

2.2.4. Fon Kullananların Dini İnanışlarına Göre Dağılımı

“Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Meryem Hatun Zevce-i Ali Ağa Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Rıdvan Kethüda Vakfı”,

“Sefer Kethüda Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 20 vakfın zimem bölümlerinde borçluların dini inanışları tespit edilmiştir. Zimem kayıtlarında borçluların isimleri üzerinden çıkarım yapılarak fon kullanan kişilerin dini inanışlarına göre murabaha gelirleri tespit edilmiştir. Vakıf zimem kayıtlarında gayrimüslimlerin dini inanışları açıkça belirtilmemiş “zımmi” ifadesiyle kayıt altına alınmıştır. Buna göre fon kullanan müslümanların işlem sayısı yaklaşık olarak 276 olup toplamda kullandıkları fon miktarı 1.605.180 akçe’dir. Gayri müslimlerin yaptığı işlem sayısı 42 olup kullandıkları fon miktarı toplamı ise 206.340 akçe’dir. Murabaha işleminden elde edilen ortalama gelir borçluların dini inanışlarına göre incelendiğinde %54’ü müslüman, %46’sı gayri müslim olduğu tespit edilmiştir.

2.2.5. Vakıfların Borç Verirken Aldıkları Teminatlar

Para vakıfları nakit sermaye kullandırırken alacaklarını güvence altına almak için birçok teminat yöntemine başvurmaktadır. Teminatlar vakıf muhasebe kayıtlarının zimem bölümünde belirtilmektedir. İstiğlal ibaresinin olduğu kayıtlar “bey’ bi’l-istiğlal”; ferağ ibaresinin olduğu kayıtlar “ferağ bi’l-istiğlal” yönteminin kullanıldığını göstermektedir. Fakat “muamele-i şeriyye” diğer yöntemler gibi açıkça yazılmamış olup ilgili işlemin muamele-i şeriyye olduğu yazılan “rehin”, “temessük”, “kefalet” gibi kavramlardan anlaşılmaktadır.

“Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Meryem Hatun Zevce-i Ali Ağa Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Rıdvan Kethüda Vakfı”, “Sefer Kethüda Avarız Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 16 para vakfının zimem bölümünde işlemlerden alınan teminat usulleri tablo 2.5’de açıkça belirtilmiştir.

Tablo 2.5: Vakıfların Borç Verirken Aldıkları Teminatlar, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Teminat Çeşidi	İşlem Sayısı	İşletilen Nakit Sermaye (Akçe)
Rehin	93	404.460
İstiğlal	62	488.760
Temessük	18	72.360
Kefalet	15	52.880
Rehin + Kefalet	2	6.360

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.

Galata para vakıflarının muamele-i şeriyye yöntemiyle yaptığı işlem oranı %67 iken istiğlal yöntemiyle yaptığı işlem oranı ise %33'tür.

Muamele-i şeriyye usulünde vakıflar başta “rehin”, “temessük”, “kefalet” olmak üzere farklı teminat yöntemlerine başvurumaktadırlar. Vakıflar fonlarının %39'unu rehin, %7'sini temessük, %5'ini kefalet ve %1'ini rehin ve kefalet yöntemiyle kullanılmaktadır. Vakıflar muamele-i şeriyye yöntemiyle %52 oranında fon sağlarken istiğlal yöntemiyle %48 oranında fon sağlamaktadır. Vakıflar fon sağlarken en fazla muamele-i şeriyye usulüne başvurumaktadır fakat teminat olarak istiğlal usulünü çok daha fazla tercih ettiği görülmektedir.

Özcan, Üsküdar para vakıfları üzerine yapmış olduğu çalışmasında rehin işleminin kefil işlemi kadar yaygın olmadığını ve rehin olarak alınan malların genellikle gayrimenkul olduğunu ifade etmektedir.¹⁵ Bektaş ise ilgili çalışmasında muhasebe kayıtlarında rehin olarak alınan mallara dair bir bilgi verilmediğini ileri sürmektedir.¹⁶

Çalışma kapsamına alınan yıllarda Galata para vakıfları rehin işlemini kefil işlemine oranla daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Rehın, tek başına bir teminat olarak Galata vakıflarının %39 oranında başvurduğu yöntemdir. Bu durum tablo 2.5'de belirtilmiştir.

¹⁵ Özcan, **a.g.e.**, s. 304

¹⁶ İsmail Bektaş, **a.e.**, s. 45.

Galata muhasebe kayıtlarında rehin olarak alınan mallara dair kayıtlar söz konusudur ve bunlar çoğunlukla menkul mallardır. Örneğin “Ali Çelebi Vakfı”na ait muhasebe belgesinin zimem bölümü incelendiğinde vakıftan borçlanan Tophane sakinlerinden Raşi adındaki bir kadının 1.200 akçelik borcunun yanına “10 adet düğme ve perde rehindir.” şerhi konulmuştur¹⁷. Bir başka örnekte ise “Kuloğlu Mahallesi Vakfı”ndan saatçi zimmi Bülbül adındaki şahıs vakıftan 900 akçe fon kullanmış karşılığında 1 parça “samur kürkü” rehin bırakmıştır. Aynı vakfın diğer bir kaydında zimmi Nevres 900 akçe fon kullanmış karşılığında rehin olarak “sim kuşak” bırakmıştır.¹⁸ “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”ndan borç alan Mehmet Ağa ise aldığı 4.800 akçeye karşılık “1 çift altın bileziği” rehin olarak göstermiştir. Vakfın diğer bir kaydında ise Çatmamescid mahallesinde oturan Saliha Hatun aldığı 4.800 akçelik fona karşı “2 çift döşek yüzünü” rehin göstermiştir.¹⁹ “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın diğer bir kaydı ise çok daha fazla şaşırtıcıdır. Vakıftan 15.960 akçelik fon kullanan Kasımpaşa sakinlerinden Ömer Ağa kullandığı fona karşı “9 altın düğme”, “1 altın yüzük”, “1 mücevher altın ön kuşak”, “6 yakalık inci”, “1 sim kılıç”, “2 sim gaddare”, “1 sim buhurdan”, “1 sim maşraba” rehin göstermiştir.²⁰

Vakıflar nakdi fon sağlarken kullandıkları teminat türlerinden biri kefil ya da kefalet’tir. Bektaş, ilgili çalışmasında üsküdar muhasebe kayıtlarında kefilin kimliği ile ilgili bilgiler verilmediğini ifade etmektedir.²¹ Fakat Galata bölgesi dahilinde yapılan bu çalışmada birçok farklı kayıta kefilin kimliği ve mesleğiyle alakalı bilgiler açıkça ifade edilmiştir. Örneğin, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”na ait muhasebe kaydı incelendiğinde vakıftan 4.800 akçe fon kullanan Mehmet Çelebi kefil olarak saraç Ahmet Çelebi’yi göstermiştir. Aynı muhasebe kaydında 7.200 akçe fon kullanan helvacı Mehmet Çelebi ise kefil olarak Fatma Hatun’u göstermiştir.²² “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”ndan 480 akçe fon kullanan Osman Çelebi kefil olarak Kasap Ahmed’i göstermiştir.²³ Bir başka kayıta ise “Sefer Kethüda Avarız Vakfı” Hacı Hasan’a 1.500

¹⁷ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 37/1.

¹⁸ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 33/1.

¹⁹ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 62/2.

²⁰ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 62/2.

²¹ İsmail Bektaş, a.e., s. 44.

²² Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 23/1.

²³ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 13/2.

akçe fon sağlamış Hacı Hasan ise aldığı fona karşılık müezzin Abdullah'ı kefil göstermiştir.²⁴ “Vani Ali Efendi Vakfı”ndan 4.800 akçe fon kullanan Bostancı Ali Başe’e İmam Ali Efendi kefil olmuştur.²⁵ Aynı vakfın ilgili kaydında 9.600 akçe fon kullanan Memiş Köle’ye Yağcı Ali Başe kefil olmuştur.

Vakıfların nakdi fon sağlarken kullandıkları teminat türlerinden bir diğeri temessük’tür. Arapça “*tutunmak, sarılmak, yapışmak*” anlamlarına gelen “temessük”, terim olarak “*bir şeyin teslim edilmesi veya teslim alınması durumlarında karşı tarafa verilen borç senedi*”dir.²⁶ Bu belgelerde borçlunun kimliği, borç bilgileri, hangi şekilde ödeneceği gibi bilgiler yer almaktadır. Vakıflar için temessük’ün önemi kişilerin borcunu ödemediği durumlarda temessük’ü delil göstererek mahkemeye başvurmalarıdır. Muhasebe kayıtlarının zimem bölümünde temessük ifadesi “*ba temessük*” olarak geçmektedir. Galata bölgesindeki vakıflar %7 oranında teminat olarak temessük almışlardır.

İstiğlal, çalışmamızda bir teminat usulü olarak ele alınmıştır. Bunun nedeni bey’ li’l istiğlal işlemlerine konu olan gayrimenkullerin rehin hükmünde olması ve başka bir teminata ihtiyaç olmamasıdır.²⁷ Çalışmamızda bu varsayım dikkate alınarak istiğlal işlemi rehin kategorisine dahil edilmemiş ve vakıfların borç verirken aldıkları teminatlar tablosunda ayrı bir başlık halinde ele alınmıştır.

2.2.6. Tahsil Edilemeyen Murabaha Gelirleri

Battaliye; vakıfların bireylere sağladıkları fonlardan elde edecekleri murabaha gelirini borçlunun ölümü, iflası ya da firarı gibi birtakım sebeplerden ötürü tahsil edememe durumunu ifade etmektedir. Bu durum muhasebe kayıtlarının “*ihracat*” bölümünde “*battaliye*”, “*battaliye-i murabaha*” olarak geçmektedir. Başka bir ifadeyle vakıflar fon sağladıkları bireylerden tahsil edemediği gelirleri gider kalemine “*battaliye*” adıyla kayıt etmektedirler.

²⁴ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 120/2.

²⁵ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 2/2.

²⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, “Temessük”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. XL, s. 413-414.

²⁷ Özcan, a.g.e., s. 305.

“Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı” “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”, “Hacı Mustafa Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı Zevce-i Ali Ağa Vakfı”, “Memi Kethüda Avarız Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 10 para vakfının muhasebe kaydının²⁸ “*ihracat*” bölümünde “*battaliye-i murabaha*”, “*zayi-i murabaha*” ifadesine rastlanmıştır. Ayrıca “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı” ve “Hacı Mustafa Vakfı”nın kayıtlarında²⁹ zayii ya da battal olan murabaha gelirlerinin sebepleri açıkça “*fevt*”, “*fırar*” olarak belirtilmiştir.

Tablo 2.6: Tahsil Edilemeyen Murabaha Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Vakıf	Masraf Türü	Giderler (Akçe)
Abacı Hacı Yusuf Vakfı	Battaliye-i Murabaha	894
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı	Battaliye-i Murabaha	372
Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı	Zayi-i Murabaha	2.400
Ethem Efendi Vakfı	Battaliye-i Murabaha	2.130
Hacı Hüsrev Avarız Vakfı	Battaliye-i Murabaha	3.129
Hacı Mustafa Vakfı	Zayi-i Murabaha	14.440
Meryem Hatun Vakfı (Zevce-i Ali Ağa)	Battaliye-i Murabaha	1.020
Memi Kethüda Avarız Vakfı	Battaliye-i Murabaha	220
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	Battaliye-i Murabaha	3.600
Vani Ali Efendi Vakfı	Battaliye-i Murabaha	835

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter.

“Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, Bazari İvaz adlı kişiden 174 akçe, İmam’dan 270 akçe, Haffaf Hacı Mustafa’dan 450 akçe murabaha gelirini tahsil edememiştir. “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı” 372 akçe murabaha gelirini mütevelliden geri alamamıştır. “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” kayyım vazifesiyle görevli olan bir kişiden 1.200 akçe; farklı kişilere kullandığı 930 akçe murabaha gelirlerini de tahsil edememiştir.

²⁸ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 111/2, s. 98/2, s. 125/1, s. 137/1, s. 98/1.

²⁹ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 41/1, s. 47/1.

“Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”, Tabbak Muharrem’den 1.260 akçe, çeşitli kişilerden 915 akçe, İmam Efendi’den 54 akçe, diğer murabaha gelirleri 900 akçe olmak üzere toplam 3.129 akçe murabaha gelirini tahsil edememiştir. “Meryem Hatun Zevce-i Ali Ağa Vakfı” 1.020 akçe, “Memi Kethüda Vakfı” 220 akçe, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 3.600 akçe, “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” 835 akçe olan çeşitli murabaha gelirlerini tahsil edememiştir.

“Emekyemez Avarız Vakfı” Balıkçıoğlu namındaki bir kişiden 2.400 akçe murabaha gelirini kişinin ölümü nedeniyle; “Hacı Mustafa Vakfı” ise İslam Çelebi adındaki bir kişiden 14.400 akçeyi kişinin firarı dolayısıyla tahsil edememiştir.

Sonuç olarak yapılan hesaplamalar neticesinde Galata para vakıfları, 3 yıl boyunca tüm murabaha gelirlerinin yaklaşık %7’sini tahsil edemediği tespit edilmiştir.

2.3. KİRA GELİRLERİ

Galata bölgesinde incelenen vakıfların temel gelir kaynaklarından bir diğeri kira gelirleridir. Vakıflar; arsa, bostan, dükkân, hane, oda, menzil gibi gayrimenkulleri kiraya vererek karşılığında aylık ya da yıllık gelir elde etmektedirler. Vakıflar gayri menkullerini “icare-i vahide”, “icareteyn” ve “mukataa” usulleriyle kiraya vermektedir. *“Vakıf akarlarının kısa süreli ve bir defaya mahsus kiraya verilmesi anlamına gelen”* “icare-i vahide”, zaman içerisinde ortaya çıkan zaruri ihtiyaçlar üzerine yerini icareteyn’e bırakmıştır. Vakıflara gelir getiren pek çok ev, dükkân, han yangın vb. afetlere maruz kalıp vakıf bütçeleri tamire yeterli olmayınca bu malların tamiri için vakıf arsasının veya binasının gerçek değerine yakın bir meblağ ile (icare-i muaaccele) her yıl sonunda cüzi bir kira bedeli alınması (icare-i müeccele) yoluna gidilmiştir.³⁰ “İcareteyn” adı verilen bu kiralama yöntemi Kanuni döneminden sonra yaygınlaşmıştır.³¹ İcareteyn usulünün etkinliğini azalmasından sonra ise uzun süreli kiralama yöntemi olan mukataa’ya geçilmiştir. “Mukataa”, *“mülkiyeti devlete veya vakıflara ait araziden ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara*

³⁰ Nazif Öztürk, “Mukâtaalı Vakıf”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. XXXI, s. 132-134.

³¹ Berki, a.g.e., s. 108-109.

kiralanan parçalar için yapılan kira sözleşmesi”dir. Ödenen kira bedeline ise “*icare-i zemin*” ve “*mukataa-i zemin*” denilmektedir.³²

Çalışma kapsamına alınan 37 vakfın 24’ü kira geliri elde etmektedir. Bu vakıflardan 12 tanesi yalnızca kira geliri elde ederken 12’si hem kira hem murabaha geliri elde etmektedir. Kira geliri elde eden vakıflar 411.923 akçe ile vakıf gelirlerinin %37’sini oluşturmaktadır. Kira geliri elde eden vakıfların %29’ü icare-i vahide, %7’si icare-i muaccele, %1’si avarız ve mukataa gelirlerinden oluşmaktadır. Kira geliri elde eden vakıflar içerisinde yalnızca kira geliri elde eden vakıfların oranı %59 iken hem kira hem murabaha geliri elde eden vakıfların oranı %41’dir. Tablo 2.7’de kira geliri elde eden vakıfların 3 yıl içinde elde ettikleri kira gelirleri gösterilmiştir.

Tablo 2.7: Vakıfların Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Vakıf ³³	Yıllar		
	1098	1099	1100
Ahmed Halife Vakfı*	2.400	2.400	2.400
Aişe Hatun Vakfı*	5.040	5.040	5.040
Ali Çelebi Vakfı	5.760	5.760	5.760
Arnavut Mehmed Efendi Vakfı*	6.050	6.050	6.050
Ayni Hatun Vakfı*	2.880	2.880	2.880
Belkıs Hanım Mektephane Vakfı*	30.492	30.492	-
Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı*	5.160	5.160	5.160
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	6.388	6.360	6.336
Hacı Mehmed Reis Vakfı*	1.260	1.260	1.260
Hacı Memi Vakfı*	6.840	6.840	6.720
Hasan Bin Abdullah Vakfı	5.760	5.760	5.760
İbrahim Ağa Vakfı*	5.100	5.100	9.900
Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı*	600	600	600
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	3.600	3.600	3.600
Memi Kethüda Vakfı	720	720	720

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter.

³² Mehmet Genç, “Mukātaa”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.XXXI, s. 129-132.

³³ Yalnızca kira geliri elde eden vakıflar “*” işareti ile gösterilmiştir

Tablo 2.7: Vakıfların Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe), (Devam)

Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	7.117	13.714	14.796
Piri Bey Mektephane Vakfı*	3.300	3.660	3.660
Sefer Kethüda Avarız Vakfı	720	720	720
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	840	840	840
Sirkecibaşı Mustafa Ağa Vakfı	720	720	720
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	5.040	5.040	5.040
Şah Huban Mektephane Vakfı	1.800	1.800	1.800
Şahzamane Hatun Vakfı*	1.080	1.080	1.080
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	2.250	2.280	1.080

“Ahmed Halife Vakfı”, “Aişe Hatun Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arnavut Mehmed Efendi Vakfı”, “Ayni Hatun Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Hasan Bin Abdullah Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Sefer Kethüda Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkecibaşı Mustafa Ağa Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Şahzamane Hatun Vakfı” olmak üzere 18 vakfın kira gelirlerinde 3 yıl içinde bir değişiklik tespit edilmemiştir.

“Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın kira gelirleri yıllar içinde azalırken “Hacı Memi Vakfı”nın 1098 ve 1099 yıllarında aynı olan kira geliri 1100 yılında azalmıştır.

“İbrahim Ağa Vakfı”nın 1098 ve 1099 yıllarında aynı olan kira geliri 1100 yılında artmıştır. “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”nın kira giderleri yıldan yıla artış gösterirken “Piri Bey Mektephane Vakfı”nın kira geliri 1099 yılında bir önceki yıla göre 360 akçe artmıştır.

“Şehsuvar Ağa Mescdi-i Şerif Vakfı”nın kira gelirlerinde ise yıldan yıla dalgalanmalar görülmektedir.

“Ahmet Halife Vakfı”nın muhasebe kaydı³⁴ 10 yıllık olup kira gelirleri de 10 yıllık olarak kayıt altına alınmıştır. Vakfın farklı kişilerden elde ettiği kira gelirleri hem aylık ve hem 10 yıllık olarak ayrı ayrı belirtildiği için yıllık kira geliri basit bir biçimde 2.400 akçe olarak hesaplanmıştır. Vakıf ayrıca 4.158 akçeyi “*hane imdadiyesi*” için vermiştir.

“Aişe Hatun Vakfı”nın iki farklı muhasebe kaydı³⁵ vardır. İlk kaydı 1098 ve 1099 yıllarını kapsarken ikinci kaydı 1100 yılını incelemektedir. Vakfın 2 yıllık muhasebe kaydında icare gelirleri aylık 420 akçe olarak ayrıca belirtilmiştir. Böylece vakfın yıllık kira gelirleri 5.040 akçe olarak hesaplanabilmektedir.

“Ali Çelebi Vakfı”nın iki farklı muhasebe kaydı³⁶ vardır. Vakfın ilk kaydı 1098 ve 1099 yıllarını kapsarken ikinci kaydı 1100 yılını incelemektedir. Vakfın 2 yıllık muhasebe kaydında icare gelirleri “*seneteyn*” ibaresiyle 11.520 akçe olarak açıkça belirtilirken 1100 yılı muhasebe kaydında kira gelirleri “*el-müşaherat*” altında ayrı ayrı yazılarak toplam 5.760 akçe olarak belirtilmiştir.

“Arnavud Mehmet Efendi Vakfı”nın muhasebe kaydı³⁷ hicri 1098 Recep ayı ile 1100 Zilhicce ayı arasında olup 2.5 yıllıktır. Vakfın kira geliri tablo 2.8’e yazılırken hesaplamalarda bütünlük sağlanması için toplamda 18.150 akçe olan kira gelirleri 3 yıllık varsayılarak kaydedilmiştir.

“Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın 1098 ve 1099 yılı kira gelirlerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Vakfın aylık kira geliri oda ve dükkânlardan elde ettiği 2.541 akçe olup yıllık 30.492 akçe gibi oldukça yüksek bir meblağa tekabül etmektedir. Vakfın 1100 yılı muhasebe kaydında kira geliri bilgisine ulaşılmamıştır.

“Bezirganzade Mehmet Efendi”nin iki farklı muhasebe kaydı³⁸ olup ilk kayıt 1098-1099 yıllarını kapsamaktadır. İkinci kayıt ise 1100 yılını ele almaktadır. Vakfın

³⁴ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 76/1.

³⁵ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 59/1, 146/1.

³⁶ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 37/1, 123/1.

³⁷ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 149/1.

³⁸ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 61/2, 112/1.

ilk kaydında kira geliri “*asl-i mal-ı mahsulat*” başlığı altında 1098 ve 1099 yılları için ayrı ayrı 5.160 akçe olarak ifade edilmiştir.

“Hasan bin Abdullah Vakfı”nın muhasebe kaydı³⁹ 1091 Recep ayından başlayıp 1100 Cumadelahire ayında bitmektedir. 9 yıllık muhasebesi tutulan vakfın aylık kira geliri 480 akçe olup yıllık 5.760 akçe yapmaktadır. Sarıyer’deki fırın dükkânından sağlanan yıllık kira geliri tablo 2.8’e her üç yıl için ayrı ayrı yazılmıştır.

“Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”nın iki farklı muhasebe kaydı⁴⁰ olup ilk kayıt 1098 ve 1100 yıllarını kapsamaktadır. Vakfın bu yıllarda elde ettiği kira geliri “*seneteyn*” ibaresiyle kaydedilmiş olup toplam 1.200 akçedir.

“Sefer Kethüda Avarız Vakfı”nın muhasebe kaydı⁴¹ 1097 Muharrem’inden başlayıp 1100 Zilhicce ayında bitmektedir. Fakat vakfın kira gelirleri kayıt edilirken 1098 Muharrem ayından 1100 Zilhicce ayının sonuna kadar 3 yıl olarak hesaplanmıştır. Ayrıca vakıf muhasebe kaydında vakfın kira geliri yıllık 720 akçe olarak ayrıca belirtilmiştir.

“Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın iki farklı muhasebe kaydı⁴² vardır. İlk kayıt 1097 ile 1099 yıllarını kapsamaktadır. İkinci kayıt ise 1100 yılını ele almaktadır. Vakfın ilk kaydında kira gelirleri oda ve dükkânlardan müteşekkil olup aylık ve yıllık olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Vakfın yıllık kira gelirleri toplamı 5.040 akçe olup ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Vakfın ikinci kaydının şerh kısmında 6.180 akçenin mahalle avarızına verildiği ifade edilmektedir.

“Şahzamane Hatun Vakfı”nın muhasebe kaydı⁴³ 10 yıl 10 ay olup tek bir kayıta ele alınmıştır. Vakfın kadirga limanından elde ettiği kira geliri aylık 90 akçe; yıllık 1.080 akçe olarak ayrı ayrı belirtilmiştir.

³⁹ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 91/1.

⁴⁰ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 33/1, s. 113/2.

⁴¹ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 120/1.

⁴² Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 62/2, 136/1.

⁴³ Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter, s. 94/2.

“Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Hacı Memi Vakfı”nın kira gelirlerinde yıllar içinde önemsiz ufak azalışlar vardır. Bu azalışların nedeni ayrıca incelendiğinde kayda değer bir sonuca ulaşılmamıştır.

Kira geliri artan “İbrahim Ağa Vakfı” 1098 ve 1099 yıllarında 5.100 akçe kira geliri elde ederken 1100 yılında 9.900 akçe kira geliri elde etmektedir. Bu artışın sebebi incelendiğinde vakfın 1098 ve 1099 yıllarında 1.200 akçe olan “*icare-i bostan*” gelirinin 1100 yılında 6.000 akçeye yükseldiği görülmektedir.

Kira geliri artan diğer bir vakıf ise “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”dır. Vakıf, 1099 yılında kira gelirini bir önceki yıla göre neredeyse 2 katına çıkartmıştır. Bunun sebebi vakfın yeni kira geliri elde etmesidir. Vakıf, 1099 yılında “*icare-i yeni odalar*” başlığı altında 7.114 kira gelirine ek olarak 6.600 akçe yeni kira geliri elde etmiştir. 1100 yılı kira gelirinin 1099 yılına göre artmasının nedeni ise vakfın “*icare-i menzil*” geliri elde etmeye başlamasıdır.

“Piri Bey Mektephane Vakfı”nın 1099 ve 1100 yılları kira gelirlerindeki artış 360 akçe olup vakfın 1098 yılı muhasebe kaydı ayrıntılı yazılmadığı için gerekli karşılaştırmalar yapılamamıştır.

“Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”nın kira gelirlerinde yıllar içinde bir dalgalanma olduğu görülmektedir. Vakfın 1098 yılında 2.250 akçe olan kira geliri artarak 2.280 akçe’ye çıkarken 1100 yılında 1.080 akçeye düşmüştür. Kira gelirlerindeki düşüşün nedeni vakfın 1100 yılında çeşitli kiracılardan elde ettiği aylık 190 akçe gelirin 90 akçeye düşmesidir.

2.3.1. Muaccele Gelirleri

Kira geliri elde eden 24 vakıftan 8 tanesi muaccele geliri elde etmektedir. Muaccele geliri ile ilgili genel bilgiler “kira gelirleri” başlığı altında yer verilmiş olduğundan burada tekrar ele alınmayacaktır. Vakıfların muaccele gelirleri elde ettiği yıllar ve muaccele gelirleri tablo 2.8’de gösterilmiştir.

Tablo 2.8: Vakıfların Muaccele Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Vakıf	Yıllar		
	1098	1099	1100
Ahmet Halife Vakfı	-	-	1.200
Ali Çelebi Vakfı	-	1.800	-
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	-	4.800	6.000
Hacı Memi Vakfı	-	1.800	1.100
Sefer Kethüda Vakfı	17.200	-	-
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	4.080	24.000	-
Şahzamane Hatun Vakfı	-	-	6.000
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	7.000	-	-

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter.

“Ahmed Halife Vakfı” 1100 yılı muhasebe kaydında Hacı Abdi’den 1.200 akçe; “Ali Çelebi Vakfı” 1099 yılı muhasebe kaydında azap kapısı mevkiindeki dükkândan 1.800 akçe muaccele geliri elde etmektedir.

“Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 1099 yılı muhasebe kaydında Dilaver’den 4.800 akçe; 1100 yılı muhasebe kaydında ise Mehmet Çelebi’nin odasından 6.000 akçe muaccele geliri elde etmektedir.

“Hacı Memi Vakfı” 1099 yılı muhasebe kaydında İmamoğlu Abdi’nin kahvehane yerinden 1.800 akçe; 1100 yılı muhasebe kaydında ise Hacı Osman’nın kahvehane yerinden 1100 akçe muaccele geliri elde etmektedir.

“Sefer Kethüda Avarız Vakfı” 1098 yılı muhasebe kaydında 2 farklı muaccele geliri elde etmektedir. İlk kayıta vakıf, Mehmet Çelebi’nin yağhane’de bulunan

hissesinde 7.200 akçe muaccele geliri elde ederken ikinci kayıta ise vakıf, Bekir Ağa'nın odasından 10.000 akçe muaccele geliri elde etmektedir.

“Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 1098 yılı muhasebe kaydında Bayram Ağazade dükkânından 4.080 akçe muaccele geliri elde ederken 1099 yılı muhasebe kaydında ise Ramazan Çelebi'nin dükkânlarından 24.000 akçe muaccele geliri elde etmektedir.

“Şahzamane Hatun Vakfı” 1100 yılı muhasebe kaydında Ömer Çelebi'nin menziline 6.000 akçe muaccele geliri elde ederken “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı” 1098 yılı muhasebe kaydında Belkıs Hanım'dan 7.000 akçe muaccele geliri elde etmektedir.

“Hacı Memi Vakfı”nın 1100 tarihli muhasebe kaydı ile “Şahzamane Hatun Vakfı”nın muhasebe kaydı haricindeki bütün gelirlerin hepsi “mahlül” olarak kayıt edilmiştir. Mahlül, icareteyn ve mukataa usulüyle kiraya verilen vakıf mallarını kullanım hakkına sahip olanların ölüm, firari ya da altsoy olmama durumlarında malların mülkiyetinin vakfa geçmesidir. Böylece vakıflar, mallarının el değiştirilmesinde ya da yeniden kiraya verilmesinde yüksek miktarlarda muaccele geliri elde etmektedir.

Sonuç olarak; elde edilen 74.980 muaccele gelirinin %52'si “*iktisadi kuruluşlar*”dan, %30'u “*mesken*”lerden, %18'i ise açıkça belirtilmeyen diğer gelirlerden tahsil edilmektedir. “*İktisadi kuruluş*”ların tamamı dükkanlardan oluşmakta olup elde edilen muaccele gelir 39.980 akçe'dir. “*Mesken*”ler ise oda ve menzilden oluşmakta olup elde edilen muaccele geliri ise 22.000 akçedir. Geriye kalan muaccele gelirleri Belkıs Hanım, Dilaver ve Hacı Abdi'den olup 13.000 akçe'dir.

2.3.2. Mukataa ve Avarız Gelirleri

Çalışma kapsamına alınan 37 vakfın irad bölümleri incelendiğinde 3 vakfın mukataa, 1 vakfın avarız geliri elde ettiği, 1 vakfın ise mukataa gelirini tahsil edemediği tespit edilmiştir.

“Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın 1098 yılı muhasebe kaydında vakıf sahip olduğu hamam ve haneleri çeşitli kişilere kiralamış karşılığında 7.588 akçe mukataa geliri elde etmiştir. İlgili kayıt muhasebe defterinde “*mukataa-i haneha ve hamam yed-i müstecirin*” ibaresiyle kayıt edilmiştir.

“Hacı Memi Vakfı”nın 1098 ve 1100 yıllarındaki muhasebe kayıtlarında mukataa gelir kaydı tespit edilmiştir. Vakıf 1098 yılında elde ettiği 360 akçe mukataa gelirini “*mukataa-i zemin*” olarak kayıt etmiş başka bir bilgiye ulaşılmamıştır. “Hacı Memi Vakfı” 1100 yılında elde ettiği 180 akçe mukataa gelirini ise “*icare-i zemin-i türbe der Galata*” ibaresiyle kayıt etmiştir. Bu ibareye göre vakıf sahip olduğu Galata’daki türbeden mukataa geliri elde etmektedir.

“Şahzamane Hatun Vakfı”nın 1099 yılı muhasebe kaydında tek bir mukataa gelir kaydına rastlanmıştır. Bu tek kayıta vakıf, İstanbul’daki arsasını çeşitli kişilere kiralamış karşılığında 360 akçe mukataa geliri elde etmiştir. İlgili kayıt “*an-mahsül-ü akçe-i mukataa-i der-İstanbul*” ibaresiyle kayıt altına alınmış başka bir bilgi verilmemiştir.

“Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı” 1099 ve 1100 yılı muhasebe kayıtlarında 1.440 akçe olan mukataa gelirini tahsil edememiştir. Vakıf elde edemediği mukataa gelirini “*icare-i zemin-i türbe der kasımpaşa-battal*” ve “*icare-i zemin-i türbe der-tersane*” ibareleriyle kayıt etmiştir. İbareden anlaşılabileceği üzere vakıf kasımpaşa ve tersanedeki var olan türbeden elde edeceği mukataa gelirini tahsil edememiştir.

“Okçu Musa Avarız Vakfı” 1099 yılı muhasebe kaydından elde edilen bilgiye göre avarız geliri elde etmiştir. Vakıf mahalle avarızı için “Sefer Kethüda Vakfı”ndan 7.500 akçe borç almış ilgili işlem irad bölümüne “*an-mahsül-ü imdad-ı avarız mahalle-i mezbure*” olarak kayıt edilmiştir.

2.3.3. Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri

“Ali Çelebi Vakfı”, “Bezirganzade Mehmet Efendi Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı” ve “Piri Bey Mektephane Vakfı” olmak üzere 5 vakfın muhasebe kayıtlarında kiracıların meslek bilgilerine ulaşılmıştır.

Tablo 2.9: Kiracıların Mesleklerine Göre Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Meslekler	Kişi Sayısı	Toplam Kira Geliri (Akçe)	Ortalama Kira Geliri (Akçe)
Berber	2	660	330
Börekçi	1	720	720
Habbaz	2	1440	720
Kaptan	1	480	480
Kasap	1	2160	2160
Manav	1	360	360
Mübaşir	1	300	300

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.

Kiracıların mesleklerine göre kira gelirleri incelendiğinde “Kasap” ve “Fırın” dükkanlarının hem toplam hem ortalama kira bedellerinin yüksek olduğu görülmektedir.

2.3.4. Gayrimenkul Türlerine Göre Kira Gelirleri

Kira geliri elde eden 24 vakfın hepsinin irad bölümünde kiraya verilen gayrimenkul türleri hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Kiraya verilen gayrimenkul türleri ve bu gayrimenkullerden elde edilen toplam ve ortalama kira geliri tablo 2.10'da gösterilmiştir.

Tablo 2.10: Gayrimenkul Türlerine Göre Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Gayrimenkul Türleri	Sayı	Toplam Kira Geliri (Akçe)	Ortalama Kira Geliri (Akçe)
Arsa	3	2.160	720
Bağçe ve Haneha	1	7.116	7.116
Bostan	6	27.000	4.500
Dekakin	10	17.820	1.782
Fırın	5	7.484	1.496
Hamam	3	19.084	6.361
Haneha	12	15.480	1.290

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.

Tablo 2.10: Gayrimenkul Türlerine Göre Kira Gelirleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe), (Devam)

Menzil	40	18.984	474
Oda	35	87.996	2.514
Oda ve Dekakin	7	98.581	14.083
Türbe	3	1.440	480

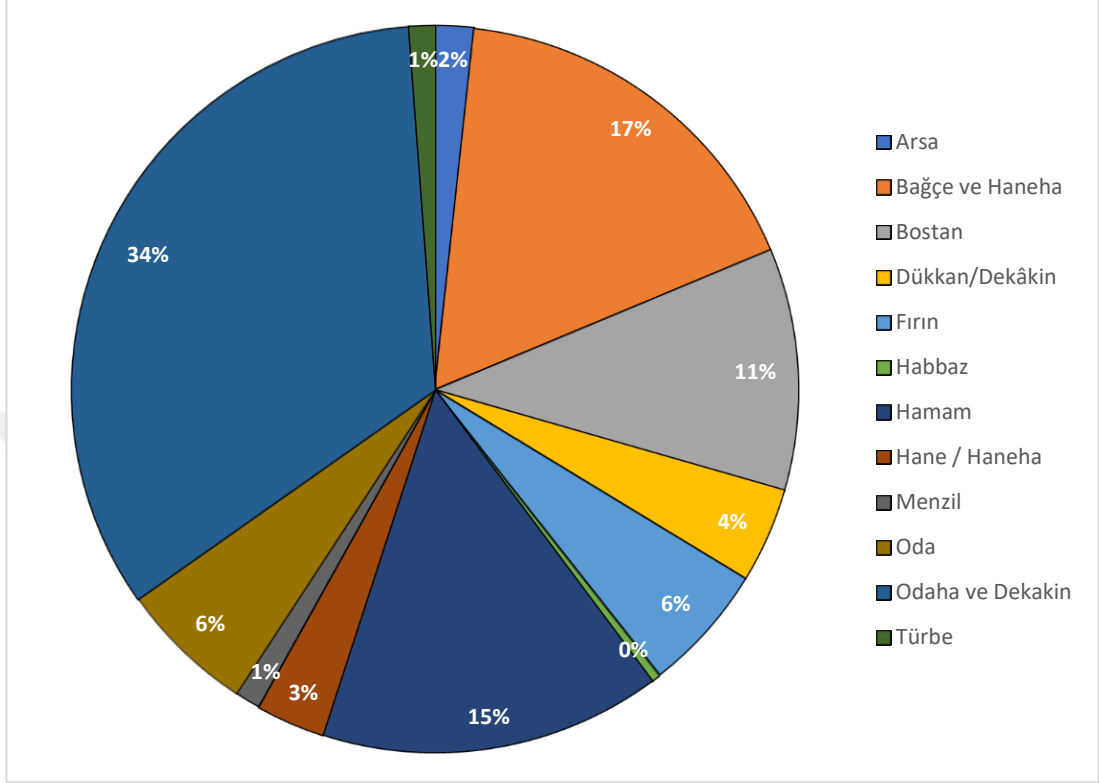
Vakfedilmiş gayrimenkullerin %32'sini “menzil”ler, %28'ini “oda”lar, %10'nunu ise “hane”ler oluşturmaktadır. Vakfedilen gayrimenkuller “tarımsal işletmeler”, “meskenler” ve “iktisadi kuruluşlar” olarak bir ayrıma tutulup incelenmiştir. Arsa, bağ, bahçe, bostan “tarımsal işletmeler”; menzil, oda, hane “mesken”; dükkân ve hamam, “iktisadi kuruluşlar” kategorisine dahil edilmiştir.⁴⁴ Bunun neticesinde “mesken”ler vakfedilen gayrimenkullerin %76'sını teşkil ederken iktisadi kuruluşlar vakfedilen gayrimenkullerin %18'ini, tarımsal işletmeler ise %6'sını oluşturduğu tespit edilmiştir. Meskenlerin %45'ini oluşturan “menzil”ler yüksek gelire sahip olan kişilere aitken; köylü, işçi, tüccar, küçük ve orta dereceli memurlara ait olan “oda ve hane” ise meskenlerin %55'ini oluşturmaktadır. Tablo 2.11 oluşturulurken “oda” ve “hane” vakıf muhasebelerinde ayrı ayrı hesaplandığı için bizlerde ayrı olarak inceledik. Fakat “oda ve hane” işlev ve görev açısından aynı kabul edildiğinde⁴⁵ ise vakfedilen gayrimenkullerin %38'ini “oda ve hane”; %32'sini “menzil”ler oluşturmaktadır.

Her bir gayrimenkul türünde elde edilen yıllık ortalama kira gelirinin bu gelirlerin toplamı içindeki oransal dağılımı şekil 2.3'te gösterilmiştir.

⁴⁴ Bahaeddin Yediyıldız, **XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003, s. 96.

⁴⁵ Yediyıldız, **a.g.e.**, s. 106.

Şekil 2.3: Gayrimenkul Türlerinden Elde Edilen Yıllık Ortalama Kira Gelirinin Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688

Kaynak: Tablo 2.11

Vakfedilen gayrimenkullerin %32'sini oluşturan “*menzil*”ler en fazla başvuru gelir kaynağı olmasına rağmen yıllık ortalama kira getirisi yalnızca %1'dir. Vakfedilen gayrimenkullerin %28'ini oluşturan “*oda*”nın yıllık kira getirisi ise %6'dır. Yıllık kira getirisi en fazla olan gayrimenkul türleri sırasıyla “*oda ve dekakin* (%34)”, “*bağçe ve haneha* (%17)”, “*hamam* (%15)” ve “*bostan* (%11)” dir. “*Oda ve dekakin*”, Galata vakıflarına hem toplam kira getirisi hem de yıllık kira getirisi bakımından en fazla gelir sağlayan gayrimenkul türü 'dür.

Kira geliri elde eden 24 Galata vakfının tarımsal işletmelerden elde ettiği yıllık toplam gelir 8.778 akçe; meskenlerden 7.836 akçe ve iktisadi kuruluşlardan elde ettiği gelir ise 17.738 akçe'dir. Buna bağlı olarak Galata vakıfları 17.yy'ın sonlarında kira gelirlerinin yıllık ortalama %52'sini iktisadi kuruluşlardan; %25'ini tarım işletmelerinden; %23'ünü ise meskenlerden sağlamaktadır. İktisadi kuruluşlardan elde edilen gelirin %64'ü dükkanlardan %36'sı ise hamamlardan sağlanmaktadır.

Sonuç olarak; vakfedilen gayrimenkullerin %18'ini oluşturan “*iktisadi kuruluşlar*”, kira gelirlerinin yıllık ortalama %52'sini; vakfedilen gayrimenkullerin %6'sını oluşturan “*tarımsal işletmeler*”, kira gelirlerinin yıllık ortalama %25'ini; vakfedilen gayrimenkullerin %76'sını oluşturan “*meskenler*”, ise kira gelirlerinin yıllık ortalama %23'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir.

2.3.5. Kiracıların Dini İnanışlarına Göre Kira Gelirleri

Kiracı bilgilerinin yer aldığı 10 vakfın muhasebe kayıtlarından kiracıların isim, lakap ve ünvan bilgileri üzerinden kişilerin dini inanışları tespit edilmiştir. Kiracı bilgileri tespit edilen vakıfların kayıtlarında yalnızca Müslüman kiracıların bilgilerine ulaşılmış gayrimüslim kiracı tespit edilmemiştir. Buna göre tespit edilen toplam 75 Müslüman kiracıdan 44.700 akçe kira geliri elde edilmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi birçok vakfın kaydında kişi bilgileri açıkça yazılmamış olup “*der-uhte-i müstecirin*”, “*yed-i müstecirin*”, “*bazı kesan*” olarak kayıt altına alınmıştır.

2.3.6. Kiracıların Cinsiyetlerine Göre Elde Edilen Kira Gelirleri

Kira geliri elde eden 24 vakfın zimem kayıtları incelendiğinde “Ahmed Halife Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Bezirganzade Mehmet Efendi Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı”, “Sirkecibaşı Mustafa Ağa Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Şah Huban Mektephane Vakfı” olmak üzere 10 vakfın irad bölümünde kiracıların cinsiyet bilgisine ulaşılmıştır. Geriye kalan 14 vakfın irad bölümünde kiracı isimleri açıkça yazılmamış olup “*der-uhte-i müstecirin*”, “*yed-i müstecirin*” ya da “*bazı kesan*” başlıkları altında kayıt altına alınmıştır. İlgili başlıklar altında vakıfların elde ettiği kira geliri ise 167.164 akçe'dir. Cinsiyet bilgisi tespit edilen 10 vakfın toplam kira geliri 44.160 akçe'dir. Toplam kira gelirinin %62'si erkeklerden %38'i kadınlardan tahsil edilmektedir. Kira gelirleri kişi başına değerlendirildiğinde ise kira gelirinin %67'si erkeklerden %33'ü kadınlardan tahsil edilmektedir.

2.4. DİĞER GELİRLER

Vakıfların murabaha ve kira gelirleri haricinde var olan gelirleri “*diğer gelirler*” başlığı altında incelenmiştir. Buna göre çalışma kapsamına alınan vakıfların gelirleri içerisinde “*diğer gelirler*” kategorisinin toplamı 268.345 akçe olup tüm gelirler içindeki oranı %24’tür.

Çalışma kapsamına alınan vakıflardan “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Arnavud Mehmed Efendi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Hacı Ahmet Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”, “Hacı Memi Vakfı”, “İbrahim Ağa Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerid Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 15 vakıf bir önceki seneden kalan “*ez ziyade*” yani fazlalığını, kârını muhasebe belgelerinin irad bölümlerinde “*bakiyye-i muhasebe-i maziyye*”; “*bakiyye-i muhasebe-i sene...*” şeklinde göstermiştir.

“Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı” 131.376 akçe; “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 32.000 akçe; “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” 18.438 akçe; “Şah Huban Mektephane Vakfı” 18.430 akçe; “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı” 15.154 akçe; “Hacı Memi Vakfı” 12.136 akçe; “İbrahim Ağa Vakfı” 10.640 akçe; “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” 6.470 akçe; “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı” 4.600 akçe; “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı” 3.580 akçe; “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı” 1.596 akçe; “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı” 1.312 akçe; “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı” 1.141 akçe; “Abacı Hacı Yusuf Vakfı” 1.060 akçe; “Arnavud Mehmet Efendi Vakfı” 372 akçe olmak üzere toplam 258.305 akçe “*ez-ziyade*” yani bir önceki dönem gelirleri olarak asl-ı mal’a dahil edilmiştir. Diğer gelirler içerisinde “*muhasebe-i maziyye*” olarak kayıt edilen geçmiş dönem gelirlerin oranı ise %96’dır.

“Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı” mütevelliyeye kullandığı 2.640 akçeyi tahsil ederek irad bölümüne “*mahsül-ü yed-i mütevellî*” olarak kayıt ederken “Hasan bin Abdullah Vakfı” ise 5.000 akçe olan mütevelliden alacağını tahsil ederek muhasebe

belgelerinin irad bölümüne “*mahsül-ü yed-i mütevellî Mehmet Çelebi*” olarak kayıt etmiştir.

Muhasebe kaydında rastlanılan diğer bir gelir ise “Hacı Memi Vakfı”nın sattığı balmumlarından elde ettiği gelirdir. Vakıf, 1099 yılında elde ettiği 360 akçe geliri “*mahsül-ü baha-i şem-i asel*” olarak irad bölümüne kayıt etmiştir.

Arsa, bağ, bahçe, çayır, dükkân ve birçok gayrimenkuller kiraya verilmekte ve vakıflar gelir elde etmektedir. Bu gayrimenkuller kişinin ölümü, firarı gibi sebeplerle bir kişiden başka bir kişiye geçmektedir. Bu değişim sırasında ise “resm-i ferağ”; “resm-i intikal” adlarıyla vergi alınmaktadır. “Ferağ”, “*icâreteynli vakıf malı üzerindeki tasarruf hakkının devrini ifade eden Osmanlı hukuk terimi*⁴⁶” olup çalışma kapsamındaki vakıflardan “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı” ile “Piri Bey Mektephane Vakfı” 320 akçe “*Resm-i Ferağ*” geliri elde etmektedir.

⁴⁶ Ali Bardakoğlu, “Bey”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. VI, s. 13-19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAKIF GİDERLERİ

İkinci bölümde çalışma kapsamına alınan 37 vakfın gelir türleri ele alınarak ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölümde ise söz konusu 37 vakfın mali durumlarını analiz edebilmek için vakıf gider türleri ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.1. VAKIF GENEL GİDERLER VE DAĞILIMI

Vakıf muhasebe kayıtlarında giderler iki ana bölüme ayrılmaktadır. “Masarîf” olarak adlandırılan ilk bölümde aydınlatma, tamirat, muhasebe, harç, temizlik, kira gibi birçok gider; “vezaîf” olarak adlandırılan ikinci bölümde ise başta vakıf idaresinde görevli ücretleri, eğitim görevli ücretleri, camiî görevli ücretleri ve kıraat görevli ücretleri olmak üzere birçok görevli gideri yer almaktadır.

Gider türlerini oluşturan yıllık masarîf ve vezaîf gider alt kalemleri ayrıntılı olarak tablo 3.1’de gösterilmiştir. Buna göre incelenen 37 vakfın 1098/1686 yılındaki toplam gideri 270.482 akçe, 1099/1687 yılında 273.299 akçe, 1100/1688 yılında ise 236.478 akçe olduğu görülmektedir. Vakıf masarîf oranları yıldan yıla artmaktadır. Masarîf alt kalemlerinden diğer masraflar alt başlığı ayrı tutulmak şartıyla- tamirat giderleri vakıfların en önemli gider kalemlerinden biri olduğu görülmektedir. 1098 yılında %3,5 olan vakıf tamirat giderleri, 1100 yılında %5 oranına yükselmiştir. Aynı şekilde aydınlatma, muhasebe ve harç, avarız, kira, mukataa, temizlik, yakacak ve onarım giderleri de yıldan yıla artmaktadır. Vakıf vezaîf oranları ise yıldan yıla azalmaktadır. Vezaîf giderleri içinde en büyük paya sahip olan alt kalem türü, vakıf idaresinde görevli harcamalarıdır. 1098 yılında %21 olan vakıf idare giderleri, 1100 yılı sonunda %27,5’e yükselmiştir. Bununla beraber eğitim görevli giderleri yükselirken, cami ve kıraat görevli harcamaları ise yıldan yıla düşmektedir.

Çalışma kapsamına alınan vakıfların ayrıntılı gider türlerine, hangi gider türünde ne kadar harcama yapıldığına ve ilgili harcamaların genel gider içindeki yüzdeleri tablo 3.1’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 3.1: Vakıf Genel Giderler ve Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

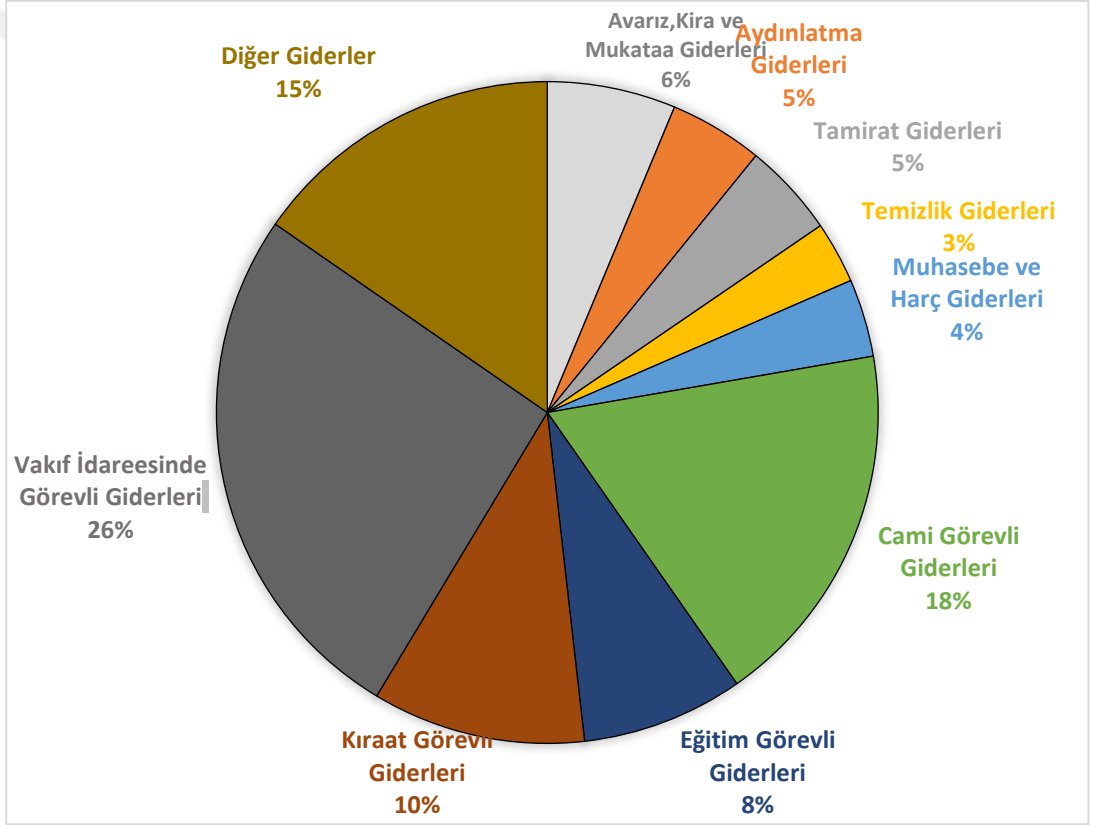
Giderler		Yıllar						Genel Oran (%)
		1098		1099		1100		
		Akçe	Yüzde	Akçe	Yüzde	Akçe	Yüzde	
Masarif	Tamirat	10.528	3.5	11.452	3.5	13.243	5	43
	Aydınlatma	8.953	2.5	11.352	3.5	14.573	5.5	
	Muhasebe ve Harç	6.587	2	9.342	3	13.041	5	
	Avarız	10.320	3.5	13.342	4.5	15.672	6	
	Kira	-		2.400	0.5	3.000	0.9	
	Mukataa	-		-		3.121	1	
	Temizlik, Yakacak ve Onarım	7.658	2.5	5.417	1.5	9.874	4	
	Diğer	39.462	14.8	29.899	10.5	47.361	19	
Vezaif	İdare	57.988	21	68.805	25	65.749	27.5	57
	Eğitim	20.550	7.5	11.269	4	14.572	11	
	Cami	52.242	19	50.051	18	36.970	15	
	Kıraat	25.400	9.5	25.120	9	21.165	8.5	

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.

Çalışma kapsamına alınan vakıfların 3 yıl içindeki toplam giderleri 804.442 akçe'dir. Bu giderlerin 442.168 akçesini vezaif, 338.142 akçesini ise masarif (ihracat) giderleri oluşturmaktadır. Ayrıca vakıfların çeşitli sebeplerle elde edemediği murabaha gelirleri vakıf muhasebe defterlerinde masarif başlığı altında yer almakta olup toplam tahsil edilemeyen murabaha tutarı 29.040 akçedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda ise toplam masraflar 367.182 akçe olmaktadır. Ayrıca ifade etmek gerekir ki "Hasan Bin Abdullah Vakfı"nın yıllık 8.044 akçe olan giderleri genel olarak yazılmış vezaif ve ihracat olarak ayrıntılı belirtilmemiştir. Bu sebepten ötürü ilgili vakfın giderleri toplam giderler içerisinde dahil edilmiş vezaif ihracat ayrımında ayrı ayrı ele alınmamıştır. Tüm giderler içerisinde vezaif giderlerinin oranı %57 iken masarif oranı ise %43'tür.

Gider türlerini oluşturan masarif ve vezaif gider alt kalemlerinin 3 yıl içindeki toplamaları ayrıntılı olarak şekil 3.1’de gösterilmiştir. Buna göre giderlerin %26’sını oluşturan vakıf idaresinde görevli giderleri en yüksek gider grubunu oluşturmaktadır. Akabinde giderlerin % 18’ini oluşturan cami görevli giderleri ve %10’unu oluşturan kıraat görevli giderleri gelmektedir. Giderlerin %15’ini oluşturan diğer giderler içinde 89.268 akçe ile “deyn-i muhasebe” nin oranı ise %76’dır.

Şekil 3.1: Gider Türlerinin Giderler Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter.

3.2. MASARİF (İHRACAT)

Vakıflar kuruluş amacına göre çeşitli masraflar gerçekleştirmektedir. Bu masraflar vakıfların sahip olduğu ve gelir elde ettikleri han, hamam, dükkân, menzil gibi mülklerin tamirat ve meremmat giderleri; kuruluş amacına yönelik yaptıkları aydınlatma, onarım, imar vb. harcamalar; resmi olarak ödediği harçlar, avarız, kira ve mukataa masrafları gibi birçok giderden oluşmaktadır.

Çalışma kapsamına alınan 37 vakfın masarifi toplamı 338.142 akçe'dir ve toplam giderlerin %43'ünü oluşturmaktadır. 1098/1686 yılında 114.252 akçe olan masraflar 1099/1687 yılında 118.145 akçeye yükselirken 1100/1688 yılında 12.401 akçe azalarak 105.744 akçeye düşmüştür.

1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında faaliyet gösteren 37 vakfın masarifi miktarları tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Vakıf Masrafları, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Vakıf	Yıllar		
	1098	1099	1100
Abacı Hacı Yusuf Vakfı	810	810	1.034
Ahmed Halife Vakfı	248	248	248
Aişe Hatun Vakfı	2.195	2.195	29.752
Ali Çelebi Vakfı	2.400	2.400	2.412
Arnavut Mehmed Efendi Vakfı	806	806	806
Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı	3.418	3.783	-
Ayni Hatun Mektebhane Vakfı	6.470	7.010	7.657
Baba Ali Avarız Vakfı	50	50	950
Belkıs Hanım Mektephane Vakfı	21.981	25.963	-
Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı	617,5	617,5	595
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı	180	276	276
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	2.951	8.540	4.397

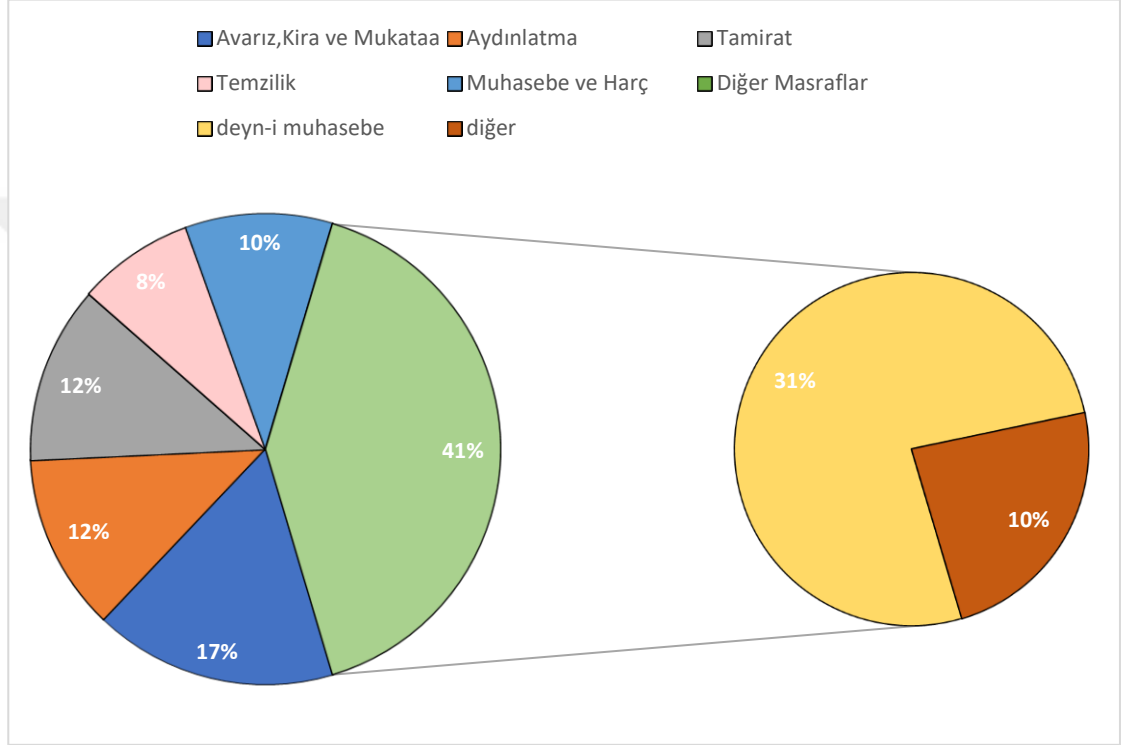
Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.

Tablo 3.2: Vakıf Masrafları, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe), (Devam)

Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı	3.333	3.333	3.985
Hacı Ahmed Mektephane Vakfı	480	480	170
Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı	7.540	5.160	8.357
Hacı Mehmed Reis Vakfı	50	50	50
Hacı Memi Vakfı	742	610	610
Hacı Mustafa Vakfı	16.737	16.737	11.207
Hasan Bin Abdullah Vakfı	-	-	-
İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	1.015	1.015	1.010
Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı	1.923	1.923	2.244
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	1.722	1.722	1.732
Memi Kethüda Vakfı	-	180	340
Meryem Hatun Vakfı	2.240	1.325	1.495
Meryem Hatun Vakfı	1.200	1.200	1.200
Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı	3.300	3.300	3.300
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	6.508	3.774	6.110
Piri Bey Mektebhane Vakfı	830	1.115	955
Rıdvan Kethüda Vakfı	150	290	290
Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı	1.183	1.183	1.183
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	790	864	750
Sirkecibaşı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	2.558	2.131	1.209
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	15.480	15.480	7.080
Şah Huban Mektephane Vakfı	445	445	510
Şahzamane Hatun Vakfı	-	-	-
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	3.260	2.250	2.360
Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı	640	880	1.470

Masraflar içindeki giderler harcanıldığı amaca göre gruplandırılmıştır. Bunun sonucunda masraflar; aydınlatma, muhasebe ve harç, tamirat, temizlik, avarız, kira, mukataa ve diğer masraflar olmak üzere 6 farklı başlık altında ele alınmıştır. İlgili başlıkların masraflar toplamı içindeki oransal dağılımı şekil 3.2’de gösterilmiştir.

Şekil 3.2: Gider Türlerinin Masraflar Toplamı İçindeki Oransal Dağılımı, 1098-1100 / 1686-1688

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter.

Masrafların %17’lik oranını 47.855 akçe ile “*avarız, kira ve mukataa giderleri*”, %12’lik oranını 35.000 akçe ile “*tamirat giderleri*”, %12’lik oranını 34.883 akçe ile “*aydınlatma giderleri*” oluşturmaktadır. %10’unu “*muhasebe ve harç giderleri*”, %8’ini ise “*temizlik giderleri*” oluşturmaktadır. Diğer masrafların %41 gibi yüksek bir orana sahip olmasının nedeni muhasebe kayıtlarında önceki muhasebe döneminden devreden borç (*deyn-i vakf muhasebe-i evvel*) miktarının bu başlık altında ele alınmasıdır. Bu gider kalemi söz konusu gider grubundan çıkartıldığında ilgili oranlar şu şekilde olmaktadır: Avarız, kira ve mukataa %28, aydınlatma %21, tamirat %21, muhasebe ve harç %17 ve temizlik %13.

3.2.1. Aydınlatma Masrafları

Vakıf türleri içinde cami ve mektep vakıflarının olmasından dolayı vakıfların giderleri arasında aydınlatma masrafları yer almaktadır. Aydınlatma masrafları için yapılan masraf türleri, her bir masraf türlerinin toplam harcama miktarı, ilgili masraf türünde harcama yapan vakıf sayısı ve ortalama masraf tablo 3.3'te gösterilmiştir.

Tablo 3.3: Aydınlatma Masrafları, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Masraf Türü	Toplam Masraf (Akçe)	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf (Akçe)
İkadiyye-i Kandil	360	1	360
Kandil	3.909	4	977
Kandil ve Şamandıra	105	1	105
Kandil-i Minare	515	3	171
Kandil-i Üstadiyye ve Kandil	120	1	120
Revgan-ı Zeyt (Zeytin Yağı)	10.318	7	1.474
Şem-i Asel (Bal Mumu)	10.530	5	2.106
Şem-i Revgan ve Revgan-ı Zeyt	640	1	640
Şem-i Revgan (Yağ Mumu)	8.248	8	1.031
Şem-i Zeyt Beray-ı Mihrab	138	1	138

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter.

Çalışma kapsamında aydınlatma harcamasına sahip vakıfların 3 yıl boyunca aydınlatma giderleri 34.883 akçe olup toplam masraflar içindeki payı %12'dir. Toplam aydınlatma masrafları içerisinde %30 oranıyla bal mumu ve zeytinyağı giderleri ilk sırada yer almaktadır. Kandil masraflarını tek bir başlık altında ele alındığında toplam kandil masrafları 5.009 akçe olup toplam aydınlatma masrafları içindeki payı %14 olmaktadır.

3.2.2. Muhasebe ve Harç Masrafları

Vakıf giderleri içerisinde bir diğer masraf türü muhasebe ve harç masraflarıdır. Vakıflar muhasebe kayıtlarını kadı'ya tescil ettirirken ödedikleri harç, muhasebe harcı olarak ifade edilmektedir. Çalışma kapsamına alınan vakıfların 3 yıl içindeki muhasebe ve harç masrafları toplamı 28.970 akçe olup toplam masraflar içindeki oranı %10'dur. Muhasebe ve harç masrafları içinde ilk sırayı %39 oranıyla muhasebe giderleri akabinde %12 oranıyla kalemiye giderleri yer almaktadır. İlgili harcamalar harç, huddamiye, ihzariyye, kalemiye ve muhasebe olarak tasnif edildiğinde ise muhasebe giderleri %54; harç %21; kalemiye %16; ihzariyye %8; huddamiye %1 oranına sahiptir.

Muhasebe ve harç masraf türleri, her bir masraf türünde yapılan toplam harcama miktarı, ilgili masraf türünde harcama yapan vakıf sayısı ve ortalama masraf toplamı ek 4'te gösterilmiştir.

3.2.3. Tamirat Masrafları

Vakıfların en önemli giderlerinden biri tamirat masraflarıdır. Vakıflar sahip oldukları han, hamam, menzil, dükkân gibi gelir elde ettikleri mülkler için tamirat ve onarım masrafları gerçekleştirmektedirler. Mescid ya da mektep vakıfları gibi kuruluş amaçlarına göre vakıflar harcama gerçekleştirmektedirler. Ayrıca vakıfların uzun ömürlülüğü için tamirat masrafları vazife ücretlerinden önde gelmektedir.

Çalışma kapsamına alınan "Aişe Hatun Vakfı", "Ali Çelebi Vakfı", "Ayni Hatun Vakfı", "Belkıs Hanım Mektephane Vakfı", "Bezirganzede Mehmet Efendi Vakfı", "Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı", "Hacı Hüsrev Avarız Vakfı", "Hacı Memi Vakfı", "Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı", "Piri Bey Mektephane Vakfı", "Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı", "Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı", "Şah Huban Hatun Mektephane Vakfı", "Şehsuvarağa Mescid-i Şerif Vakfı" ve "Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı" olmak üzere 15 vakfın 3 yıl içindeki tamirat masrafları toplamı 35.228 akçe olup toplam masraflar içindeki oranı %12'dir. Bu vakıflardan tamirat gideri en çok olan vakıf "Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı" olup toplam tamirat gideri 14.763 akçe'dir. Vakfın 8.417 akçelik harcaması mescid-i şerif sundurma onarım gideri olup diğer harcamalar minare onarım, kiremit satın alım giderlerinden oluşmaktadır.

“Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın tamirat giderleri 3.700 akçe olup 1.027 akçesi imam hanesinin tamirat giderlerine 988 akçesini ise müezzin hanesinin onarım giderlerine harcanmıştır. Geriye kalan miktar ise çeşitli onarım giderlerine harcanmıştır. “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın tamirat giderleri 2.230 akçedir. Vakıf 1.800 akçeyi mektephanenin çatı harcaması için kullanırken 430 akçeyi ise mektephanenin sıva ve su yolu harcamaları için kullanmıştır. “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”nın tamirat masrafları 2.167 akçe olup 790 akçesi hane tamir giderine 635 akçe ise oda tamirat giderine harcanmıştır. Geriye kalan harcamalar ise çivi, kova ve kilit giderlerinden oluşmaktadır. “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”nın tamirat giderleri 2.068 akçe olup 500 akçe hane tamiri için alınan 2.000 adet padevra giderine; 420 akçesi hane tamiri için alınan 70 adet tahta giderine; 320 akçe hane için alınan 800 adet kiremit giderine; 320 akçe menzil için alınan 20 adet yama direğine; 288 akçe hane tamiri için alınan 12 kıyye çivi giderine; 100 akçe ise mismar ve padevra giderine harcanmıştır. “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı”nın tamirat giderleri 1.153 akçedir. Vakıf; 636 akçeyi sokak kapısı, parmaklık, kereste, çivi ve neccariye giderlerine harcarken 390 akçeyi ise mescid-i şerifin tamiri için harcamaktadır. 45 akçe mescidi-i şerifin cam giderine 74 akçe de çivi ve üstadiye giderine harcanmıştır. “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”nın ise 1.800 akçe olup imam ve müezzin hanelerinin tamirine ve çivi alımına harcanmıştır.

Tamirat masrafları içinde yalnızca “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın giderleri tüm tamirat masraflarının %41’ini oluşturduğu tespit edilmiştir. “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın giderleri ise tüm tamirat masraflarının %10’unu oluşturmaktadır. Vakıf tamirat masraflarının tüm tamirat masrafları içindeki oranı sırasıyla “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı” ve “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı” için %6; “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı” için %5; “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı” için ise %3’tür.

Tamirat masraf türleri, her bir masraf türü için 3 sene de yapılan toplam harcama miktarı, ilgili masraf türünde harcama yapan vakıf sayısı ve vakıfların ortalama masraf miktarı ek 5’te gösterilmiştir.

3.2.4. Temizlik, Yakacak ve Onarım Masrafları

Vakıfların önemli giderlerinden bir diğeri temizlik, yakacak ve onarım giderleridir. Vakıfların içinde mektep ve cami vakfı olması nedeniyle birçok vakfın giderleri içinde temizlik, yakacak ve onarım masrafları muhasebe kayıtlarında yer almaktadır.

Temizlik, giyim, yakacak ve onarım masrafı gerçekleştiren vakıfların toplam harcamaları 22.949 akçe olup tüm masraflar içindeki oranı %8'dir. İlgili masraf kategorisi içinde en çok harcama yapılan masraf türü 5.950 akçeyle "*mektepe için alınan odun*" gideri oluşturmaktadır. "Belkıs Hanım Mektephane Vakfı"na ait olan bu harcama 1098 yılına ait olup ilgili kategoride yapılan en yüksek harcama miktarını oluşturmaktadır. İkinci sırada 3.275 akçe en yüksek harcama miktarını oluşturan "*...pabuç ve mest gideri*" ve 2.620 akçe olan "*gılmanan için pabuç gideri*" de "Belkıs Hanım Mektephane Vakfı"na aittir.

Sonuç olarak; temizlik, giyim, yakacak ve onarım masrafları içinde "Belkıs Hanım Mektephane Vakfı"nın toplam harcama oranı %51 olup ilgili masraf türünde yapılan harcamaların yarısını oluşturmaktadır.

Temizlik, yakacak ve onarım masraf türleri ve bunların toplam harcama miktarları, ilgili masraf türünde harcama yapan vakıf sayısı ile ortalama masraf miktarı ek 6'de gösterilmiştir.

3.2.5. Avarız, Kira ve Mukataa Masrafları

Osman Devleti'nde örfi vergiler ilk zamanlarda olağanüstü durumlarda çok az miktarlarda toplanırken zamanla devlet ihtiyaçları ve savaş harcamalarının artması ve hazinenin bu giderleri karşılayamaz hale gelmesinden dolayı daha sık ve yüksek miktarlarda toplanmaya başlanmıştır. Bu vergileri ödemekte zorlanan fakir halka yardım etmek için hayır sahibi kişiler tarafından avarız vakıfları kurulmuş ve vakıf gelirleri doğrudan halkın ödemekte zorlandığı örfi vergilere tahsis edilmiştir. Başlangıçta doğrudan avarız vergisi ile örfi vergilerin karşılanması için kurulan bu vakıfların gelirleri zamanla değişerek yerini halkın karşılaştığı deprem, yangın, salgın hastalıklar gibi afetlere, dul ve yetimlerin ihtiyaçlarına, kimsesiz kızların

evlendirilmesine, alt yapı onarım giderlerine bırakmıştır.¹ İncelenen muhasebe kayıtlarından hareketle 7 vakfin avarız vakfı olduğu 22 vakfin giderleri arasında ise avarız harcamaları tespit edilmiştir.

“Aişe Hatun Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arnavut Mehmet Efendi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”, Hacı Memi Vakfı”, “İbrahim Ağa Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı”, “Sefer Kethüda Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkeciabaşı Mustafa Ağa Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 22 vakfin giderleri içerisinde avarız, kira ve mukataa masrafları söz konusudur.

22 vakfin 3 yıl boyunca avarız, kira ve mukataa masrafları toplamı 47.855 akçe olup toplam masraflar içindeki oranı %17’dir. Avarız, kira ve mukataa masrafları içerisinde avarız giderlerinin oranı %82 iken kira giderlerinin oranı %11 ve mukataa giderlerinin oranı ise %7’dir. Avarız harcamaları 39.334; icare giderleri 5.400 ve mukataa giderleri 3.121 akçedir. İlgili harcamaların haricinde “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”nın sürsat giderleri söz konusu olup vakıf, 1098 yılında 600 akçe sürsat harcaması gerçekleştirmiştir. “Sürsat”, *“ordunun iaşesi için para karşılığı yiyecek maddeleri toplanmasına verilen isim”*²dir.

Avarız, kira ve mukataa masrafları tüm masraf türleri içinde diğer masraf türleri hariç olmak üzere %17 oranıyla en çok paya sahip harcama türünü oluşturmaktadır.

Avarız, kira ve mukataa masraf türleri ve bu masraf türlerinin toplam gideri, ilgili harcama türünde yapılan işlem sayısı ve ortalama masraf giderleri ek 7’de gösterilmiştir.

¹ Mehmet İşpirli, “Avarız Vakfı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.IV, s. 109.

² Ömer İşbilir, “Nüzül”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXIII, ss. 311-312.

3.2.6. Diğer Masraflar

Vakıf muhasebe defterlerinin gider bölümlerinde yer alıp süreklilik arz etmeyen giderler diğer masraflar altında ele alınmıştır. Çalışma kapsamına alınan vakıfların 3 yıl içinde diğer masraflar toplamı 116.722 akçe olup tüm masraflar içindeki oranı %41'dir. Diğer masraf kategorisinin bu kadar fazla orana sahip olmasının nedeni bir önceki dönemden devreden zarar miktarının oldukça fazla olmasıdır. 89.268 olan bu miktarın diğer masraflar içindeki oranı %76 olup “*ba muhasebe-i deyn-i vakf*” ifadesiyle kayıt altına altına alınmıştır.

Diğer masraflar için yapılan harcama türleri, toplam harcama miktarı, ilgili masraf türünde harcama yapan vakıf sayısı ve ortalama masraf miktarı ek 8'de gösterilmiştir.

3.3. VEZAİF GİDERLERİ

Vakıf giderlerinden bir diğeri vakıf görevlilerine ödenen vezaif ücretleridir. Vakıflar, idaresinde çalışan görevlilere ücret ödemesi gerçekleştirirken, vakfın kuruluş amacına bağlı olarak halife, hoca, imam, müezzin, cüzhan ve ihlashan vazifelerinde görevli olan kişilere de belli miktarlarda ücret ödemektedir.

Çalışma kapsamına alınan vakıfların vezaif giderleri 442.168 akçe olup toplam giderlerin %57'sini oluşturmaktadır. 1098/1686 yılında 156.230 akçe olan vezaif ücret giderleri 1099/1687 yılında 155.154 akçeye 1100/1688 yılında ise 130.784 akçeye düşmüştür. 1100/1688 yılında gerçekleşen bu kayda değer azalışın nedeni “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”na ait muhasebe kaydının vezaif bölümünün ayrıntılı olarak yazılmamasıdır. Vakfın 1098 ve 1099 yıllarında 22.320 akçe olan vezaif ücret gideri 1100 yılı muhasebe kaydına yazılmamıştır. Şayet 1100 yılı vezaif ücret gideri 22.320 akçe kabul edilirse toplam vezaif gideri 153.104 akçe olup aradaki açık kapanmaktadır.

1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında faaliyet gösteren 37 vakfın vazifelilere ödediği ücret miktarı tablo 3.4’te gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Vakıf Vezaif Giderleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Vakıf	Yıllar		
	1098	1099	1100
Abacı Hacı Yusuf Vakfı	7.200	7.200	7.200
Ahmed Halife Vakfı	1.680	1.680	1.680
Aişe Hatun Vakfı	5.040	5.040	5.040
Ali Çelebi Vakfı	5.760	5.760	5.760
Arnavut Mehmed Efendi Vakfı	4.800	4.800	4.800
Arpa Emni Mahallesi Avarız Vakfı	1.930	2.050	-
Ayni Hatun Mektebhane Vakfı	2.880	2.880	2.880
Baba Ali Avarız Vakfı	1.350	1.350	450
Belkıs Hanım Mektephane Vakfı	22.320	22.320	-

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no’lu defter.

Tablo 3.4: Vakıf Vezaif Giderleri, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe), (Devam)

Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı	4.680	4.680	4.680
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı	3.780	2.724	2.724
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	7.020	7.020	7.020
Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı	720	720	720
Hacı Ahmed Mektephane Vakfı	4.320	4.320	4.320
Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı	2.160	2.160	2.160
Hacı Mehmed Reis Vakfı	1.260	1.260	1.260
Hacı Memi Vakfı	6.840	6.840	6.840
Hacı Mustafa Vakfı	10.800	10.800	10.800
Hasan Bin Abdullah Vakfı	-	-	-
İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	8.100	8.100	8.100
Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı	360	360	360
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	4.680	4.680	4.680
Memi Kethüda Vakfı	2.160	2.160	2.160
Meryem Hatun Vakfı	6.120	6.120	6.120
Meryem Hatun Vakfı	720	720	720
Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı	-	-	-
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	12.960	12.960	12.960
Piri Bey Mektebhane Vakfı	3.240	3.240	3.240
Rıdvan Kethüda Vakfı	1.270	1.130	1.130
Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı	540	540	540
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	840	840	840
Sirkecibaşı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	1.620	1.620	1.800
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	7.560	7.560	8.640
Şah Huban Muallimhane Vakfı	1.800	1.800	1.800
Şahzamane Hatun Vakfı	1.440	1.440	1.440
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	2.880	2.880	2.880
Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı	5.400	5.400	5.400

Tablo 3.4 incelendiğinde 1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yılları arasında vakıf görevli ücretlerinde belirgin ve kayda değer bir değişme söz konusu değildir. Ücret miktarları “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Baba Ali Avarız Vakfı” ve “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı” hariç olmak üzere tüm vakıflarda 3 yıl boyunca değişmemiştir. 1100 yılı vakıf görevli ücretlerinde bir önceki yıllara göre azalış görülmesinin nedeni daha önce ifade edildiği gibi “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın vazifelilere ödediği ücret bilgisine ulaşılmamasıdır. Tablo incelendiğinde vezaif gideri en fazla olan vakıf 22.320 akçeyle “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”dır. Akabinde sırasıyla “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Hacı Mustafa Vakfı” gelmektedir.

3.3.1. Vezaif Giderlerinin Genel Dağılımı ve Verilen Ücretler

Vezaif giderleri, masarif kısmında olduğu gibi alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Buna göre vezaif giderleri; vakıf idaresinde görevli giderleri, eğitim görevli giderleri, camii görevli giderleri ve kıraat görevli giderleri olmak üzere 4 alt başlık halinde incelenmiştir. Bu başlıkların vazife ücretleri toplamı içindeki oransal dağılımı tablo 3.5’in genel oran sütununda gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Vezâif Görevlileri ve Aldıkları Ücretler,1098-1100/1686-1688, (Akçe)

Vazife Türü		Yıllar						Genel Oran Yüzde
		1098		1099		1100		
		Toplam Ücret (Akçe)	Yüzde	Toplam Ücret (Akçe)	Yüzde	Toplam Ücret (Akçe)	Yüzde	
İdari Görevliler	Cibayet ve Kitabet	5.160	8	6.000	9	4.680	8	41
	Kitabet	7.000	11	6.440	9	10.723	17	
	Kayyım	4.725	7	3.703	5	2.961	5	
	Mutemed	3.780	6	3.780	6	-	-	
	Nezaret	4.296	6	4.296	6	4.296	7	
	Tevliyet	41.115	62	44.686	65	39.746	64	
Eğitim Görevlileri	Hace-i Mekteb	2.910	14	750	4	-	-	14
	Halife Mekteb	3.840	19	3.840	19	3.840	19	
	Hoca, Halife ve Aşır-han	-	-	-	-	2.160	11	
	Muallim Mekteb	8.960	45	7.973	39	10.067	50	
	Müderris Efendi	-	-	3.700	18	-	-	
	Şeyh Efendi	4.150	21	4.150	20	3.916	20	
Camii Görevlileri	Abkeş-i Mescid	2.520	6	-	-	-	-	27
	Hatib	-	-	7.560	17	-	-	
	İmamet	19.765	47	18.645	42	23.890	47	
	Kayyım-ı Mescid	6.350	15	3.700	8	-	-	
	Müezzin	10.550	25	12.359	28	11.771	23	
	Müezzin Cüzhan					11.880	24	
	Müezzin İhlashan	-	-	2.160	5	-		
	Müezzin Sala ve Devirhan	-	-	-	-	3.240	6	
	Vaiz Efendi	2.880	7	-	-	-	-	
Kıraat Görevlileri	Aşırhan	1.440	6	1.440	5	-	-	18
	Cüzhan	15.450	60	15.550	54	16.410	65	
	Duagu	720	3	-	-	-	-	
	Eczahan	6.710	26	8.448	30	5.042	20	
	İhlashan	-	-	-	-	2.160	9	
	Muhammediyehan	-	-	-	-	270	1	
	Sala ve Devirhan	-	-	3.240	11	-	-	
	Tebarekehan	1.260	5	-	-	1.260	5	

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu Defter.

Tablo 3.5'e vazifelilere harcanan para miktarları açısından bakıldığında en büyük paya sahip personel grubunun vakıf yönetimi ve denetiminde görevli bulunanlar olduğu ve toplam 181.739 akçe para aldıkları görülmektedir. Bu miktar toplam personel harcamalarının yaklaşık %41'ini oluşturmaktadır.

Cami görevli grubunun 120.781 akçe para aldıkları ve bu miktarın toplam personel harcamalarına oranla %27'lik paya sahip olduğu görülmektedir.

Kıraat ve eğitim görevli grubunun sırasıyla toplam 79.400 ve 60.256 akçe para aldıkları ve bu miktarların toplam personel harcamalarının yaklaşık %18 ve %14'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir.

Vakıf görevliler için ödenen ücretlerin vazifelerine göre dağılımı incelendiğinde ise vakıf yönetiminde çalışan mütevellilerin genel vezaif giderleri içerisinde kullandıkları fon oranı %26 olup ilk sırada yer almaktadır. Mütevellilerin en çok paya sahip olmasının nedeni şüphesiz her vakfın başında bir tane mütevellinin bulunmasıdır.

Vakıflardan para alan diğer bir büyük grup dini hizmet alanında görevli olan kesimdir. Kıraat alanında görevli olan cüzhanların genel vezaif giderleri içerisinde almış oldukları pay %10; cami görevlisi olan imam ve müezzinlerin aldıkları pay sırasıyla %12, ve %10'dur.

Eğitim görevlileri alanında yer alan mektep hocalarının genel vezaif giderleri içerisinde aldıkları pay %6 olup genel vezaif giderleri içinde en düşük oranı oluşturmaktadır.

3.3.2. Vakıf İdaresinde Görevliler

Çalışma kapsamına alınan tüm vakıflardan vakıf idaresinde görevliler için ücret ödemesi yapılmıştır. Vakıf idaresinde görevli olanlar içerisinde mütevelliliye ödenen ücretler vakıf idaresindeki tüm görevlilere yapılan ödemenin %64'ünü oluşturmaktadır. Aynı şekilde kâtiplere ödenen ücret oranı %12, cabilere %8 iken nazır ve kayyım'a ödenen ücret oranı ise %6'dır. Ve son olarak mutemed'in aldığı ücret oranı ise %4'tür.

Vakıf idaresinde görevli kişilerin vazife türleri, her bir vazife türü için yapılan toplam ödeme miktarı, ilgili vazife türünde harcama yapan vakıf sayısı, vakıfların ilgili vazife türü için ortalama ne kadar ödeme yaptığı ek 9’da gösterilmiştir.

3.3.3. Eğitim Görevlileri

“Aişe Hatun Vakfı”, “Arnavud Mehmed Efendi Vakfı”, “Ayni Hatun Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Hacı Ahmed Vakfı”, “İbrahim Ağa Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı”, “Şah Huban Hatun Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 11 vakfın muhasebe kayıtlarının vezaif bölümlerinde eğitim görevlilerine verilen ücretler tespit edilmiştir.

Eğitim görevlileri içinde “*muallim mekteb*” görevlilerine verilen ücret 27.000 akçe olup eğitim görevlilerine ödenen ücretler içindeki oranı %45’tir. Bunu %20 oranıyla “*şeyh efendi*” ve %19 oranla “*halife mektep*” izlemektedir.

Hangi vazife türünde ödeme yapıldığı, ilgili eğitim görevli ödemelerinin toplam ücreti, ilgili vazife türünde ödeme yapan vakıf sayısı ek 10’da gösterilmiştir.

3.3.4. Camii Görevlileri

Çalışma kapsamına alınan vakıfların 17 tanesi cami görevli harcaması gerçekleştirmektedir. Cami görevlilerine ödenen ücretler içerisinde “*imamlar*”a verilen ücret 62.300 akçe olup cami görevlilerine ödenen toplam ücretler içindeki oranı %46’dır. “*Müezzinler*”e verilen ücretler toplamı 51.960 akçe olup cami görevlilerine ödenen ücretler içindeki oranı %39’dur.

Cami ve mescid vazifeleri için hangi türde ödemelerin yapıldığı, ödemelerin toplam ücreti, ilgili vazife türünde ödeme yapan vakıf sayısı ve ortalama ücret ek 11’de gösterilmiştir.

3.3.5. Kıraat Görevlileri

Çalışma kapsamına alınan vakıflardan 8 tanesi kıraat görevli harcaması gerçekleştirmektedir. Kıraat görevlilerine ödenen ücretler içerisinde “*cüzhanlar*”a verilen ücret 47.410 akçe olup kıraat görevlilerine ödenen toplam ücretler içindeki

oranı %60'tır. "Eczahanlar"a verilen ücret toplamı ise 20.200 akçe olup kıraat görevlilerine verilen toplam ücretler içindeki oranı %25'tir.

Kıraat vazifeleri için hangi vazife türlerinde ödeme yapıldığı, ödemelerin toplam ücreti, ilgili vazife türünde ödeme yapan vakıf sayısı ve ortalama ücret ek 12'de gösterilmiştir.

Ayrıca çalışma kapsamına alınan vakıfların kira ve murabaha gelirlerinin vezaif giderlerini karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Bu nokta da bütün vakıfların gelirleri giderlerine oranlanmıştır. Geliri başa baş noktasının üzerinde olan vakıfların giderlerini karşıladığı görülmüştür. Buna göre çalışma kapsamına alınan 37 vakıftan 28 vakfın vezaif giderlerini karşıladığı buna karşın yalnızca 4 vakfın gelirlerinin giderlerini karşılamadığı görülmüştür. 5 vakıf ise başa baş denge noktasında olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, Galata vakıflarının %75'i vazifelilerin ücret ödemesini kolaylıkla karşıladığı tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada ilgili defterde varolan bütün vakıfların birer aylıkları topçu birliklerinde görev yapan asker maaşları için toplanarak Galata muhasebecisi Hüseyin Efendi'ye verilmesi emredilmiştir. İlgili emir, 1099 yılına ait olup toplam 74.585 akçe toplanmıştır. 1100 yılı vakıf vezaif giderlerinin ciddi bir düşüş içerisinde olmasının bir nedeni de bu durum olabilir. Bu durum defterde¹ şu şekilde kayıt altına alınmıştır:

"Vech-i tahrir-i huruf budur ki;

Galata Kazası'nda vaki' kadî efendi hazretlerinin nezaretlerinde olup ba-ferman-ı ali sicill-i mahfuzdan ihrac olunan mûmza ve mahtum defterde tahrir olunan evkâfın birer aylıkları topçular neferatı mevaciblerine tayin ve husus-ı mezburun cem ve tahsili için hala Topçubaşı izzetlü Ali Ağa hazretlerinin taraf-ı şeriflerinden mübaşir tayin olunduğum ecilden yedime verilen mûmza ve mahtum sicill-i mahfuzdan muhrec defter-i mezbur mucebince tahsil edemediğim iki bin yedi yüz altmış akçeden ma'ada mübaşeretimiz hasebiyle defter-i mezburda tahrir olunan evkâfın birer aylıklarından marifet-i şer'le cem ve tahsil eylediğim min haysül'l-mecmu yetmiş dört bin beş yüz seksen beş akçeyi mütevellileri yedlerinden ahz u kabz eyleyip ve yedlerine her bir mütevelliyeye teslimine memhur tezkire verilmekle işbu huruf li-

¹ Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 16/2.

ecli't-temessük ketb olup hala Galata muhasebecisi olan Hüseyin Efendi'ye verildi ki vakti hacette ibraz oluna.

Fi 23 Rebiül-evvel Sene 1099

27 Ocak 1688.

El-Fakir Ahmed Çorbacı

El-Memur, 67. Bölük.”

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAKIFLARIN GELİR-GİDER DENGESİ

1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında faaliyet gösteren 37 vakfın gelir ve giderleri ikinci ve üçüncü bölümlerde ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Bu bölümde ise söz konusu çalışma kapsamına alınan vakıfların mali durumlarını analiz edebilmek için vakıf gelir-gider dengeleri incelenecektir.

4.1. Vakıfların Senelere Göre Gelir ve Giderleri

Çalışma kapsamına alınan 37 vakfın gelir ve giderleri yıllara göre tablo 4.1’de gösterilmiştir.

Tablo 4.1: Vakıfların Yıllara Göre Gelir-Giderleri, 1098-1100/1686-1688, (Akçe)

Vakıf	Yıllar					
	1098		1099		1100	
	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider
Abacı Hacı Yusuf Vakfı	7.740	8.010	7.740	8.010	7.740	8.234
Ahmed Halife Vakfı	2.400	1.928	2.400	1.928	3.600	1.928
Aişe Hatun Vakfı	5.040	7235	5.040	7235	5.040	34.792
Ali Çelebi Vakfı	10.560	8.160	12.360	8.160	9.308	8.172
Arnavut Mehmed Efendi Vakfı	6.050	5.606	6.050	5.606	6.050	5.606
Arpa Emni Mahallesi Avarız Vakfı	6.660	5.348	6.600	5.833	6.600	-
Ayni Hatun Mektephane Vakfı	2.880	9.350	2.880	9.890	2.880	10.537
Baba Ali Avarız Vakfı	1.400	1.400	1.400	1.400	1.400	1.400
Belkıs Hanım Mektephane Vakfı	30.492	44.301	15.246	48.283	15.246	-
Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı	5.160	5.297	5.160	5.297	5.160	5.275
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı	3.960	3.960	3.000	3.000	3.000	3.000
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	9.988	9.971	13.980	15.560	16.424	11.417
Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı	3.958	4.053	3.958	4.053	3.060	4.705

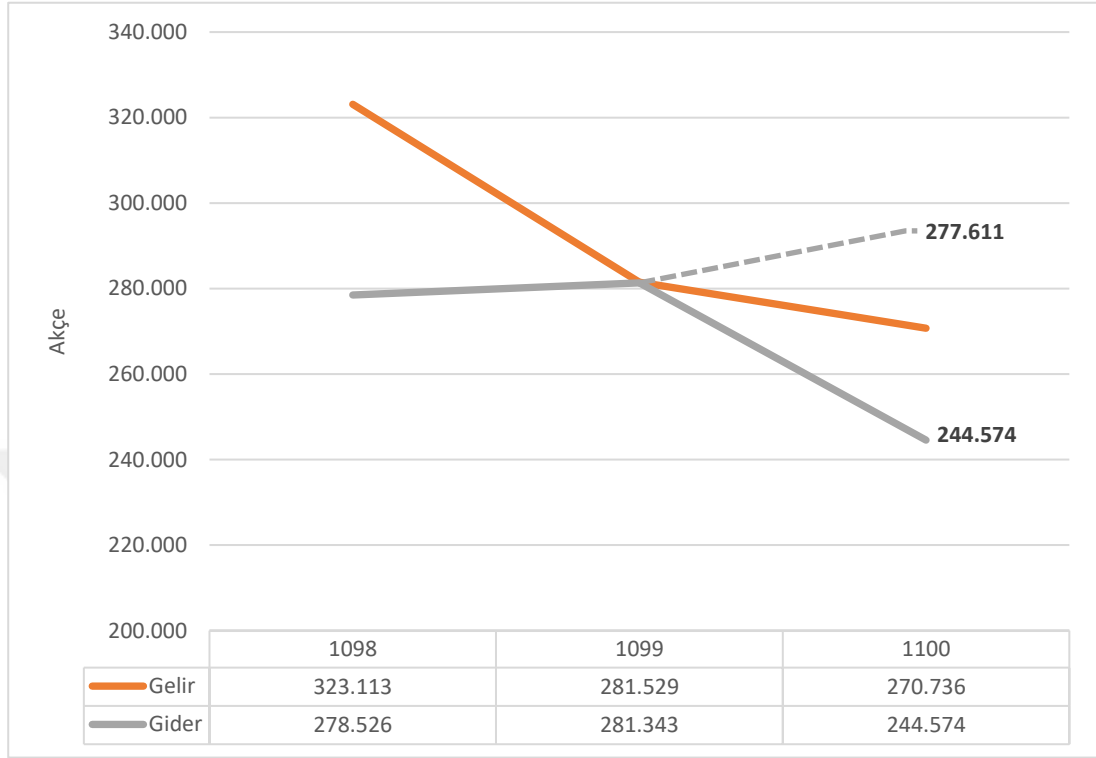
Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no’lu Defter.

Tablo 4.1: Vakıfların Yıllara Göre Gelir-Giderleri, 1098-1100/1686-1688, (Akçe), (Devam)

Hacı Ahmed Mektephane Vakfı	4.950	4.800	4.950	4.800	7.200	4.490
Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı	10.440	9.700	10.440	7.320	10.440	10.517
Hacı Mehmed Reis Vakfı	1.260	1.310	1.260	1.310	1.260	1.310
Hacı Memi Vakfı	7.200	7.582	8.640	7.450	8.000	7.090
Hacı Mustafa Vakfı	29.663	27.537	29.663	27.537	39.542	22.007
Hasan Bin Abdullah Vakfı	6.160	8.044	6.160	8.044	6.160	8.044
İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	9.000	9.115	9.000	9.115	9.900	9.110
Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı	600	2.283	600	2.283	600	2.606
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	14.400	6.402	14.400	6.402	12.120	6.412
Memi Kethüda Vakfı	2.340	2.160	2.340	2.340	2.340	2.500
Meryem Hatun Vakfı	7.200	8.360	6.120	7.445	6.000	7.615
Meryem Hatun Vakfı	1.920	1.920	1.920	1.920	1.920	1.920
Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı	3.000	3.300	3.000	3.300	3.300	3.300
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	20.397	19.468	17.734	16.734	18.936	19.070
Piri Bey Mektephane Vakfı	3.3300	4.070	3.660	4.355	3.660	4.195
Rıdvan Kethüda Vakfı	1.420	1.420	1.420	1.420	1.420	1.420
Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı	24.300	1.723	7.100	1.723	7.100	1.723
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	1.665	1.630	1.740	1.704	1.740	1.590
Sirkeci başı Mustafa Ağa Mescid Vakfı	4.680	4.178	3.888	3.751	2.970	3.009
Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	27.120	23.040	47.040	23.040	20.640	15.720
Şah Huban Mektephane Vakfı	1.800	2.245	1.800	2.245	2.700	2.310
Şahzamane Hatun Vakfı	1.440	1.440	1.080	1.440	7.080	1.440
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	5.970	6.140	5.160	5.130	3.600	5.240
Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı	6.600	6.040	6.600	6.280	6.600	6.870

Tablo 4.1’den elde edilen verilerden hareketle çalışma kapsamına alınan 37 vakfın toplam gelir ve gider miktarlarının 3 yıl boyunca değişimleri grafik 4.1’de gösterilmiştir.

Grafik 4.1: Vakıfların Gelir-Gider Toplamlarının Yıllara Göre Değişimi, 1098-1100/1686-1688, Akçe

Kaynak: Tablo 4.1.

1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında Galata bölgesinde faaliyet gösteren vakıfların genel gelir ve gider toplamaları incelendiğinde her 3 yılda vakıfların genel gelir toplamının genel gider toplamından yüksek olduğu tespit edilmiştir. 3 yıl boyunca vakıfların gelirlerinde sürekli bir düşüş görülürken giderlerinde ise bir dalgalanma söz konusudur. 1099 yılında vakıfların giderleri bir önceki yıla göre artış gösterse de 1100 yılında her 3 yılın en düşük seviyesindedir. Fakat 1100 yılında “Arpa Emimi Mahallesi Avarız Vakfı” ve “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı” olmak üzere iki vakfın gider miktarları tespit edilememiştir. 1099 yılı gelirleri aynı olan iki vakfın giderleri aynı kabul edilirse vakıfların genel giderler toplamı 277.611 akçeye çıkmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapıldığında ise Galata bölgesinde faaliyet gösteren vakıfların 3 yıl boyunca gelirlerinin azaldığı buna karşın giderlerinin zamanla arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

1099/1687 yılında bir önceki yıla göre vakıf gelirlerinde 41.584 akçelik bir azalma görülmektedir. Bu azalışın nedeni vakıfların kira ve murabaha gelirlerinde gerçekleşen azalışlarla beraber muaccele ve mukataa gelirlerinde meydana gelen

değişmelerdir. “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın 1099 yılı kira geliri bir önceki yıla göre 15.246 akçe azalırken “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın kira geliri ise bir önceki yıla göre 28 akçe azalış göstermektedir. Bununla beraber “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”nın murabaha gelilerinde 900 akçe; “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın 780 akçe; “Meryem Hatun Vakfı”nın 1080 akçe; “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”nın 2.260 akçe; “Sirkeci başı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”nın 792 akçe ve son olarak “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”nın murabaha gelirlerinde 840 akçe azalma tespit edilmiştir. 1098 yılında “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı” 7.000 akçe; “Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı” 17.200 akçe ve “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 4.080 akçe muaccele geliri elde etmektedir. Her üç vakfın 1098 yılda elde ettiği toplam muaccele geliri 28.280 akçe olup 1099 yılında söz konusu muaccele geliri elde edilemediği için gelirlerde bir azalma görülmektedir. 1099 yılında ise “Ali Çelebi Vakfı” 1.800 akçe; “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 4.800 akçe; “Hacı Memi Vakfı” 1.800 akçe ve “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” ise 24.000 akçe muaccele geliri elde etmektedir. “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”nın 1099 yılı muaccele gelirlerinde bir önceki yıla göre 19.920 akçe artış görülmektedir. Bununla beraber 1098 yılında “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 7.588 akçe mukataa geliri, “Hacı Memi Vakfı” ise 360 akçe mukataa geliri elde etmektedir. “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı” ise 1099 yılında 7.500 akçe avarız geliri elde etmektedir. Tüm bu nedenlerden ötürü 41.584 akçelik bir azalma gerçekleşmiştir. Toplam giderlerde ise önemli bir miktarda olmayan 2.817 akçe artış görülmektedir.

1100/1688 yılında vakıf gelirlerinde azalma devam ederek bir önceki yıla göre 10.793 akçelik bir azalma görülmektedir. Bu azalmanın temel nedeni vakıf murabaha gelirlerinde meydana gelen azalışlardır. “Ali Çelebi Vakfı” 1.200 akçe; “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 320 akçe; “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı” 898 akçe; “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı” 2.280 akçe; “Meryem Hatun Vakfı” 120 akçe; “Sirkeci başı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” 918 akçe; “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” 2.400 akçe; “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” 280 akçe olmak üzere toplam 8 vakfın murabaha gelirlerinde azalış görülmüştür. Toplam giderlerde ise 36.769 akçe bir artış görülmektedir. Toplam giderlerdeki bu artışın ana nedenini “Aişe Hatun Vakfı”nın 1100 yılı ihracat giderlerinin bir önceki yıla göre 27.557 akçe artış

göstermesidir. Geriye kalan 9.212 akçelik miktar ise vakıfların vezaif ve ihracat giderlerindeki artışlarından kaynaklanmaktadır. 1100 yılında “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı” ile “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın gider bilgileri tespit edilememiştir. Fakat vakıfların 1098 ve 1099 yıllarındaki gelir gider durumları analiz edildiğinde yıllar itibariyle gelir gider miktarlarında büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla vakıfların tespit edilemeyen 1100 yılı giderleri önceki yıl göz önüne bulundurularak analiz edildiğinde “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”nın gider miktarı 5.833 akçe; “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın gider miktarı ise 48.283 akçe kabul edilebilir. Bunun sonucunda vakıfların 1100 yılı giderleri 277.611 akçe seviyesinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

4.2. Vakıfların Senelere Göre Kâr, Zarar ve Denge Durumları

Çalışma kapsamına alınan vakıfların yıllara göre toplam gelir ve giderleri değerlendirilmiştir. Her bir vakfın yıllara göre gelir-giderleri, her bir yıldaki kâr, zarar ve denge durumları ise bu başlık altında ele alınmıştır.

1098/1686 yılında çalışma kapsamına alınan 37 vakıftan “Ahmed Halife Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arnavut Mehmed Efendi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Mustafa Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı”, “Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 17 vakıf toplam 73.752 akçe kâr elde etmiştir. “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Aişe Hatun Vakfı”, “Ayni Hatun Mektephane Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Hacı Memi Vakfı”, “Hasan Bin Abdullah Vakfı”, “İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” olmak üzere 15 vakıf ise toplamda 29.165 akçe zarar

etmektedir. Geriye kalan 5 vakfın ise gelir ve gider dengesi eşittir. Sonuç olarak 1098 yılında vakıflar 44.587 akçe kâr elde etmiştir.

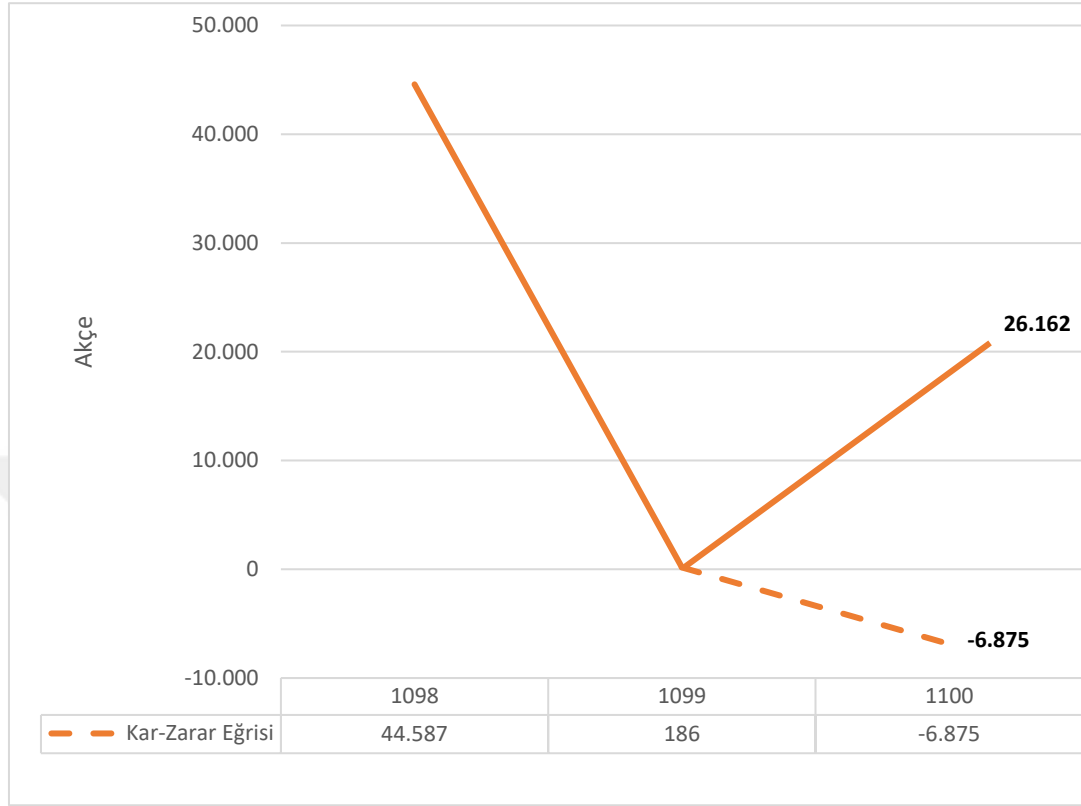
1099/1687 yılında çalışma kapsamına alınan 37 vakıftan “Ahmed Halife Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arnavut Mehmed Efendi Vakfı”, “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Memi Vakfı”, “Hacı Mustafa Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 16 vakıf kâr elde etmektedir ve toplam kâr miktarı 22.385 akçe azalarak 51.367 akçeye düşmüştür. “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Aişe Hatun Vakfı”, “Ayni Hatun Mektephane Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Hasan Bin Abdullah Vakfı”, “İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Şahzamane Hatun Vakfı” olmak üzere 16 vakıf zarar elde etmektedir ve toplam zarar miktarı bir önceki yıla göre 22.016 akçe artış göstererek 51.181 akçeye ulaşmıştır. Geriye kalan 5 vakfın ise gelir gider dengesi eşittir. Sonuç olarak 1099 yılında çalışma kapsamına alınan vakıfların bir önceki yıla göre gelirleri azalırken giderleri ise artmıştır. Vakıfların kâr miktarları 1099 yılında 186 akçe gibi oldukça düşük seviyede gerçekleşmiştir.

1100/1688 yılında çalışma kapsamına alınan vakıflardan “Ahmed Halife Vakfı”, “Ali Çelebi Vakfı”, “Arnavut Mehmed Efendi Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Memi Vakfı”, “Hacı Mustafa Vakfı”, “İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı” ve “Şahzamane Hatun Vakfı” olmak üzere 14 vakıf kâr elde etmektedir ve toplam kâr miktarı bir önceki yıla göre 1.022 akçe artarak 52.389 akçe seviyesine ulaşmıştır. “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Aişe Hatun Vakfı”, “Ayni Hatun Mektephane Vakfı”, “Bezirganzade

Mehmed Efendi Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Hasan Bin Abdullah Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere 16 vakıf zarar elde etmektedir ve toplam zarar miktarı 4.211 akçe artarak 26.227 akçeye ulaşmıştır. 5 vakıf ise başa baş noktasındadır. Vakıfların kâr miktarı 1100 yılında bir önceki yıla göre 25.976 akçe artarak 26.162 akçe’ye ulaşmıştır. 1100 yılında “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı” ile “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın gider bilgilerine ulaşılammıştır. Yukarıda yapılan hesaplamalarda bu iki vakıf dışarıda tutulmuştur. “Arpa Emini Mahallesi Avarız Vakfı”nın 1098 ve 1099 yılı gelir ve gider miktarları oldukça birbirine yakındır. Tekrara düşmemek için ayrıntılı yazılmayan rakamlara tablo 4.1’den ulaşılabilir. Şayet vakfın 1100 yılı giderinin de diğer yıllarla aynı seviyede gerçekleştiğini varsayılırsa, vakıf 218 akçe kâr elde etmiş olacaktır. “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”nın 1099 yılı gelir miktarı 1100 yılı ile aynıdır. Vakfın ulaşlamayan 1100 yılı gideri bir önceki yıl ile aynı kabul edilirse vakıf, 33.037 akçe zarar elde etmiş olacaktır. Bu durumda her iki vakfın gider miktarları olan 218 akçelik artış ile 33.037 akçelik azalış hesaplamalara dahil edilirse 1100 yılında çalışma kapsamına alınan vakıfların toplam gelir miktarı 270.954 akçeye yükselirken gider miktarı ise 277.611 akçe seviyesine çıkmaktadır. Bu durumda vakıfların 1100 yılında 6.657 akçe zarar ettiği görülmektedir.

Vakıfların 3 yıl boyunca elde ettiği toplam gelir ve gider miktarları incelendiğinde ortaya çıkan değişim grafik 4.2’de açıkça görülmektedir.

Grafik 4.2: Vakıf Kâr-Zarar Topamlarının Yıllara Göre Değişimi, 1098-1100 / 1686-1688, (Akçe)

Kaynak: Tablo 4.1.

Vakıfların 3 yıllık kâr-zarar eğrisi incelendiğinde 1098 yılında 44.587 akçe olan kâr miktarının 1099 yılında en dip seviyeye düşerken 1100 yılında bir önceki yıla göre artarak 26.162 akçe seviyesine çıktığı görülmüştür. “Arnavut Mehmed Efendi Vakfı” ile “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı” giderleri göz önünde bulundurulduğunda ise vakıflar 6.875 akçe zarar etmektedirler. Sonuç olarak her iki vakıf analize dahil edildiğinde vakıfların kârlılık durumlarında sürekli bir düşüş eğilimi olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, çalışma kapsamına alınan 37 Galata vakfının incelenen dönem sonunda 4 tanesinin gelir gider durumu dengede olduğu anlaşılmaktadır. Bu vakıflar “Baba Ali Avarız Vakfı”, “Debbağ Hacı Yusuf Vakfı”, “Meryem Hatun Vakfı” ve “Rıdvan Kethüda Vakfı”dır. 19 vakfın ise yıllara göre denge, kârlı veya zarar durumu bakımından değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu vakıflar “Ali Çelebi Vakfı”, “Arnavut Mehmed Efendi Vakfı”, “Arpa Emmini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Memi

Vakfı”, “İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Memi Kethüda Vakfı”, “Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Piri Bey Mektephane Vakfı”, “Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı”, “Sirkeciabaşı Mustafa Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı”, “Şahzamane Hatun Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı”dır.

İncelediğimiz 4 vakfın ise dönem boyunca kârlılığını sürdürdüğü görülmüştür. Bu vakıflar: “Ahmed Halife Vakfı”, “Hacı Ahmed Mektephane Vakfı”, “Hacı Mustafa Vakfı” ve “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı”dır.

İlgili yıllar içinde giderleri gelirlerinden fazla olduğu için sürekli zarar durumunda olan vakıf sayısı ise 10 olup bu vakıflar “Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Aişe Hatun Vakfı”, “Ayni Hatun Mektephane Vakfı”, “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı”, “Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı”, “Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı”, “Hacı Mehmed Reis Vakfı”, “Hasan Bin Abdullah Vakfı”, “Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı” ve “Meryem Hatun Vakfı” olarak tespit edilmiştir.

Sonuç olarak 37 vakfın 3 yılda elde ettiği toplam kâr miktarı 177.508 akçe iken toplam zararı 106.573 akçe’dir. 3 yıl sonunda net kâr ise 70.935 akçe’dir.

4.3. Vakıfların Uyguladıkları Zarar Tazmin Yöntemleri

Çalışma kapsamına alınan vakıflar ebedilik ilkesi gereği farklı zarar telafi yöntemleri uygulamışlardır. Vakıfların devamlılığını sağlamak amacıyla başvurduğu bu yöntemler “kira geliri artış/azalışları”, “ribh oranı artış/azalışları”, “muaccelle gelir artış/azalışları”, “mukataa ve avarız gelirlerindeki artış ve azalışlar” ve “bir önceki muhasebe döneminden devreden fazlalık” gibi birtakım yöntemlerdir. Farklı çalışmalara göre bu yöntem sayısı artabilir ve azalabilmektedir. Çalışma kapsamında incelenen vakıflar zarar tazmin yöntemi olarak daha çok muaccelle gelirleri ile bir önceki muhasebe döneminden devreden fazlalık yöntemini kullanmışlardır. Buna ek olarak bazı vakıflar mukataa ve avarız gelirlerini de zarar tazmin yöntemi olarak kullanmışlardır.

“Abacı Hacı Yusuf Vakfı”, “Arnavud Mehmed Efendi Vakfı”, “Arpa Emmini Mahallesi Avarız Vakfı”, “Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı”, “Hacı Ahmet Mektephane Vakfı”, “Hacı Hüsrev Avarız Vakfı”, “Hacı Memi Vakfı”, “İbrahim Ağa Vakfı”, “Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı”, “Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı”, “Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerid Vakfı”, “Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı”, “Şah Huban Mektephane Vakfı”, “Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı” ve “Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı” olmak üzere toplam 15 vakıf bir önceki muhasebe döneminden devreden fazlalığı ilgili yıla devrederek gelirlerini arttırmışlardır. Bu vakıfların devrettikleri miktarlar diğer gelirler başlığı altında ele alındığı için tekrara düşülmemesi için burada ele alınmamıştır. İlgili vakıfların devrettikleri toplam miktar 258.305 akçe’dir.

Çalışma kapsamına alınan vakıflar zarar tazmin yöntemi olarak ribh oranlarına başvurmamış ribh oranları her üç yılda da yaklaşık olarak aynı oranlarda sabit kalmıştır.

Vakıfların 1098 yılında en yüksek kâr oranına sahip olmasının nedeni elde ettikleri muaccelle gelirleri ile mukataa gelirleridir. 1098 yılında beş farklı vakıf 28.280 akçe muaccelle geliri; 7.948 akçe ise mukataa geliri elde etmektedir. 1099 yılında 4 farklı vakıf 32.400 akçe muaccelle geliri elde ederken 1 vakıf ise avarız geliri elde etmektedir. 1100 yılında ise 4 farklı vakıf 14.300 akçe muaccelle geliri elde ederken 1 vakıf ise 180 akçe mukataa geliri elde etmektedir. Vakıf isimleri ve elde ettikleri miktarlar ayrıntılı bir şekilde muaccelle ve mukataa, avarız gelirleri başlığı altında incelenmiştir.

Sonuç olarak vakıflar varlıklarını devam ettirebilmek için bütçelerini dengeleyerek olası zarar durumunu telafi yoluna gitmişler ve bunun içinde çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Muaccelle gelirleri ile bir önceki muhasebe döneminden devreden fazlalıklar vakıfların en sık başvurdukları yöntemler olmuşlardır.

SONUÇ

Bu çalışmada, 17. yüzyıl Galata Mahkemesi şer'iyye sicillerinde yer alan 144 no'lu muhasebe defterinden hareket edilerek Galata bölgesinde faaliyetlerini sürdüren 37 vakfın 1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarındaki mali durumları analiz edilmiştir. Bu verilere göre vakıfların en önemli gelir kalemlerini murabaha (%39) ve kira gelirleri (%37) oluşturmaktadır. Bu vakıflardan 13 tanesi yalnızca murabaha geliri elde ederken; 12 tanesi hem murabaha hem kira geliri elde etmektedir.

Nakit sermayelerini işleten vakıfların yıllık ortalama sermayesi 1.612.929 akçe, yıllık elde edilen murabaha geliri ise 146.485 akçe'dir. Buradan Galata vakıflarının yaklaşık yıllık %10 ribh oranıyla işlem yaptığı görülmektedir. Ayrıca Galata para vakıfları, 3 yıl boyunca tüm murabaha gelirlerinin yaklaşık %7'sini ise tahsil edemediği tespit edilmiştir. %10'un altında ribh uygulayan vakıfların, toplam vakıflara oranı %31; %10 ribh uygulayan vakıfların, toplam vakıflara oranı %24 ve %10 üzeri ribh uygulayan vakıfların, toplam vakıflara oranı ise %45'dir.

Toplam nakdi sermayenin %42'sini esnaf, %33'ünü müteveli, %10'unu vakıf idaresinde görevli olanlar, %6'sını camii görevlileri, %3'ünü tacirler, %1'ni eğitim görevlileri kullanmaktadır. Sonuç olarak, incelediğimiz dönem ve vakıflar özelinde vakıf kaynaklarının %33'nün mütevelliler tarafından kullanıldığı fakat buna karşın büyük yatırımların ve tüketicilerin de fonlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca vakıf kaynaklarının çok büyük bir bölümünün mütevelliler tarafından kullanıldığı tezi kısmen geçersiz olduğu anlaşılmıştır.

Borç verilen fonlar kişi başına değerlendirildiğinde ise fonların %15'i nazır, %15'i kavukçu, %14'ü habbaz, %8'i yağcı, %6'sı usta ve %4 ise müteveli tarafından kullanıldığı görülmektedir. Buradan Galata para vakıflarının yalnızca küçük tüketicilere kredi sağlamadığı ayrıca önemli miktarlarda fon kullandırarak habbaz, kavukçu, yağcı gibi önemli girişimcileri de finanse ettikleri tespit edilmiştir.

Vakıflardan borç para alan kişilerin %75'ini erkekler, %25'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Murabaha işleminden elde edilen ortalama gelir borçluların dini inanışlarına göre incelendiğinde %54'ü Müslüman, %46'si gayri müslim olduğu

görülmektedir. Vakıflar, muamele-i şeriyye yöntemiyle %52 oranında fon sağlarken istiğlal yöntemiyle %48 oranında fon sağlamaktadır. Vakıflar; fonlarının %39'unu rehin, %7'sini temessük, %5'ini kefalet ve %1'ini rehin ve kefalet yöntemiyle kullandığı görülmüştür.

Çalışma kapsamına alınan 37 vakfın 24'ü kira geliri elde etmektedir. Bu vakıflardan 12 tanesi yalnızca kira geliri elde ederken 12'si hem kira hem murabaha geliri elde etmektedir. Kira geliri elde eden vakıfların %29'ü icare-i vahide, %7'si icare-i muaccele, %1'si avarız ve mukataa gelirlerinden oluşmaktadır. Kira geliri elde eden vakıflar içerisinde yalnızca kira geliri elde eden vakıfların oranı %59 iken hem kira hem murabaha geliri elde eden vakıfların oranı %41'dir. Kira gelirleri cinsiyet açısından değerlendirildiğinde ise toplam kira gelirinin %62'si erkeklerden %38'i kadınlardan tahsil edilmektedir. Kiracıların mesleklerine göre kira gelirleri incelendiğinde ise “kasap” ve “fırın” dükkanlarının hem toplam hem ortalama kira bedellerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kiracı bilgileri tespit edilen vakıfların kayıtlarında yalnızca Müslüman kiracıların bilgilerine ulaşılmış gayrimüslim kiracı tespit edilememiştir. Buna göre tespit edilen toplam 75 Müslüman kiracıdan 44.700 akçe kira geliri elde edilmiştir.

Kiraya verilen gayrimenkul türleri incelendiğinde ise vakfedilen gayrimenkullerin %18'ini oluşturan “*iktisadi kuruluşlar*”, kira gelirlerinin yıllık ortalama %52'sini; vakfedilen gayrimenkullerin %6'sını oluşturan “*tarımsal işletmeler*”, kira gelirlerinin yıllık ortalama %25'ini; vakfedilen gayrimenkullerin %76'sını oluşturan “*meskenler*” ise kira gelirlerinin yıllık ortalama %23'ünü oluşturduğu saptanmıştır. 74.980 muaccele gelirinin %52'si “*iktisadi kuruluşlar*”dan; %30'u “*mesken*”lerden; %18'i ise açıkça belirtilmeyen diğer gelirlerden tahsil edildiği tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamına alınan vakıflardan 28 tanesinin kira ve murabaha gelirleri vezaif giderlerini karşıladığı buna karşın yalnızca 4 vakfın vezaif giderlerini karşılayamadığı, 5 vakfın ise başa baş noktasında dengede olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, Galata vakıflarının %75'i vazifelilerin ücret ödemesini kolaylıkla karşıladığı tespit edilmiştir.

Vakıfların giderleri incelendiğinde ise giderlerin %57'sini vazife ücretleri %43'ünü ise masraflar oluşturduğu tespit edilmiştir. Masrafların %17'sini “avarız, kira ve mukataa giderleri”, %12'sini “tamirat giderleri”, %12'sini “aydınlatma giderleri”, %10'unu “muhasabe ve harç giderleri”, %8'ini ise “temizlik giderleri” oluşturduğu saptanmıştır. Diğer masrafların %41 gibi yüksek bir orana sahip olmasının nedeni ise muhasabe kayıtlarında önceki muhasabe döneminden devreden borç miktarının bu bölümde ele alınmasıdır. Vakıflar, vazife ücretleri için ödediği toplam miktarın %41'ini vakıf idaresinde görevliler, %27'sini camii görevlileri, %18'sini kıraat görevlileri, %14'ünü ise eğitim görevli giderleri için ödediği saptanmıştır.

Vakıfların her sene için ayrı ayrı gelir-gider miktarları incelendiğinde 1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında vakıfların gelirleri giderlerinden fazla olduğu görülmektedir. Fakat gelirler bir önceki yıla göre azalmıştır. Her ne kadar vakıfların 1100/1688 yılı giderleri üç yılın en alt seviyesinde olsa da vakıfların gider miktarları ise bir önceki yıla göre artış göstermiştir. “Arpa Emimi Mahallesi Avarız Vakfı” ve “Belkıs Hanım Mektephane Vakfı” giderleri analize dahil edildiğinde ise vakıfların 1100/1688 yılı gideri gelirinden fazla olduğu ve vakıfların toplamda zarar ettiği görülmüştür. Kısaca her iki durumda da Galata vakıfların gelirleri yıldan yıla azalırken giderlerinin arttığı görülmektedir.

1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında vakıfların hem kira hem murabaha gelirlerinde kayda değer bir değişiklik görülmemiştir. Vakıf gelirlerinin giderlerini karşılamadığı zamanlarda ise muaccelle gelirleri ve bir önceki muhasabe dönemi fazlalıkları vakıfların en fazla başvurduğu yöntem olmuştur. Özellikle bir önceki dönem muhasabe fazlalıkları vakıf zarar tazmini noktasında büyük bir önem arz etmiştir.

3 yıl boyunca vakıfların kâr-zarar durumları değerlendirildiğinde ise vakıfların 1098/1686, 1099/1687 ve 1100/1688 yıllarında kâr halinde oldukları fakat elde edilen kârın dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Giderleri tespit edilemeyen söz konusu iki vakfın gider miktarları verilere dahil edildiğinde ise vakıf kârlarının sürekli düştüğü ve 1100/1688 yılında zarar ettiği görülmektedir. Vakıf kârlılık oranının 1098/1686 ve 1099/1687 yıllarında fazla olmasının temel nedeni ise elde edilen muaccelle gelirleridir.

Vakıflar zarar durumu söz konusu olduğunda icareteyn yöntemine başvurarak kârlılıklarını arttırdıkları görülmektedir. Çalışma sonucunda Galata vakıflarının zararlarını telafi edebilmek için icareteyn yöntemine başvurduğu ve aslında sorunlarını bir sonraki seneye erteledikleri görülmektedir.

Yavuz Cezar'ın "*Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*" adlı eserinde belirttiği gibi 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra uzun süren savaşların Osmanlı maliyesini olumsuz etkilediği ve gün geçtikçe mali bunalımların temel sebebi olduğu bilinmektedir. Savaşlarla mali bunalımlar arasındaki bu ilişkinin olumsuz yönü vakıflar ile savaşlar arasında da geçerli olabilir. Dokunulmazlıklarına rağmen vakıfların Osmanlı mali sistemi içerisinde iç hazine kaynağı olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Özellikle topçu askerlerinin giderlerinin karşılanması amacıyla vakıf vezaif görevlilerinin birer maaşının toplanması bu durumu ispatlar niteliktedir. Sonuç olarak vakıfların savaşların getirdiği mali yükten etkilendiği açıkça görülmektedir.

Ayrıca vakıf çeşidi olarak birçok avarız vakfı kurulduğu, vakıfların avarız giderlerinin oldukça fazla olduğu ve vakıf harcamaları arasında sürsat ve hane-i avarız giderlerinin olduğu görülmektedir. Tüm bu durumlarda göz önünde bulundurulduğunda 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı maliyesi ile vakıf maliyesi arasında yakın bir ilişki olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Bu çalışmada ulaşılan tüm sonuçlar 144 no'lu muhasebe defterinden elde edilen veriler olup Galata bölgesi dahilinde daha geniş zaman aralığında yapılacak yeni çalışmalar özellikle Galata vakıfları hakkında daha doğru ve net karşılaştırmalar yapılmasına imkân verecektir. Bu tür çalışmaların sayıca artması elde edilecek yeni bilgiler sayesinde alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akel, Ahmet Sedat: “18. yy. Şer’iyye Sicillerinde Yer Alan 346 No’lu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1219-1223)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE İktisat Tarihi ABD, 2019.
- Akgündüz, Ahmet: “İcâreteyn”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXI, ss. 389-391.
- Akgündüz, Ahmet: **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Akkaya, Arif: “18. Yüzyılın Sonlarında Muhasebe Kayıtları Işığında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2018.
- Aybakan, Bilal: “Muamele”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXX, ss. 317-319.
- Bardakoğlu, Ali: “Bey”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VI, ss. 13-19.
- Barkan, Ömer Lutfi: “Edirne ve Civarındaki Bazı İmâret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları”, **Belgeler**, C. I, No. 2, 1964, ss. 235-377.
- Barkan, Ömer Lutfi: “Fatih Cami ve İmâreti Tesislerin 1489-1490 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XXIII, No.1-2, 1963, ss. 297-341.
- Barkan, Ömer Lutfi: “İslam-Türk Mülkiyet Hukuku Tatbikatının Osmanlı İmparatorluğunda Aldığı Şekiller: Şer’i Miras Hukuku ve Evlatlık Vakıflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C.VI, No.1, 1940, ss. 156-181.

- Bayındır, Abdülaziz: “Bey‘- bi‘l-vefâ”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VI, ss. 20-22.
- Bektaş, İsmail: “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2017.
- Berki, Ali Himmet: **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1965.
- Bilmen, Ömer Nasuhi: **İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü**, haz. Abdullah Kahraman, İstanbul, Semerkand Basım ve Yayıncılık, 2016.
- Cezar, Yavuz: **Osmanlı Maliyesinde Bunahım ve Değişim**, Alan Yayıncılık, 1986.
- Çataltepe, Sipahi: **İslam-Türk Medeniyetinde Vakıflar**, İstanbul, Türkiye Milli Kültür Vakfı Yayınları, 1991.
- Çiftçi, Cafer: **Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri: Avarız Vakıfları, Hırfet Vakıfları, Para Vakıfları, Selatin Vakıfları**, Bursa, Gaye Kitabevi, 2004.
- Çizakça, Murat: **A History of Philanthropic Foundations: The Islamic World from the Seventh Century to the Present**, İstanbul, Boğaziçi University Press, 2000.
- Çizakça, Murat: **İslam Dünyasında Vakıflar**, Çev. Elif Süreyya Genç, Konya, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Çizakça, Murat: **Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1993.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2017.
- Döndüren, Hamdi: **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2012.

- Durmuş, Muhammed Emin: “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyıl Son Çeyreğinde Üsküdar Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, SAÜ SBE İslam Ekonomisi ve Finansı ABD, Sakarya, 2016.
- Durmuş, Muhammed Emin- Bektaş, İsmail: “Osmanlı’da Muhasebe Usulü ve Vakıf Muhasebe Kayıtları Okuma Kılavuzu”, **PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 3, No.2, 2017, s. 196-209.
- Genç, Mehmet: “Mukātaa”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.XXXI, ss. 129-132.
- Günay, Hacı Mehmet: “Vakıf”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. XLII, ss. 475-479.
- Güran, Tevfik: **Ekonomik ve Mali Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları**, İstanbul, Kitabevi, 2006.
- Gürsoy, Çiğdem: “Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2015.
- İstanbul Müftülüğü Şer’iyye Sicilleri Arşivi: **Galata Mahkemesi 144 no’lu Şer’iyye Sicili**.
- İşpirli, Mehmet: “Avarız Vakfı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.IV, ss. 109.
- İşbilir, Ömer: “Nüzül”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXIII, ss. 311-312.
- Kaya, Süleyman vd.: “Cash Management Methods of 18th Century Cash Waqfs in the Light of Accounting Records”, **International Journal of Islamic Economics and Finance Studies**, Vol.3, No. 3, P. 59.
- Kaya, Süleyman: “XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları”, **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. XV, No. 29, 2010, ss. 95-132.

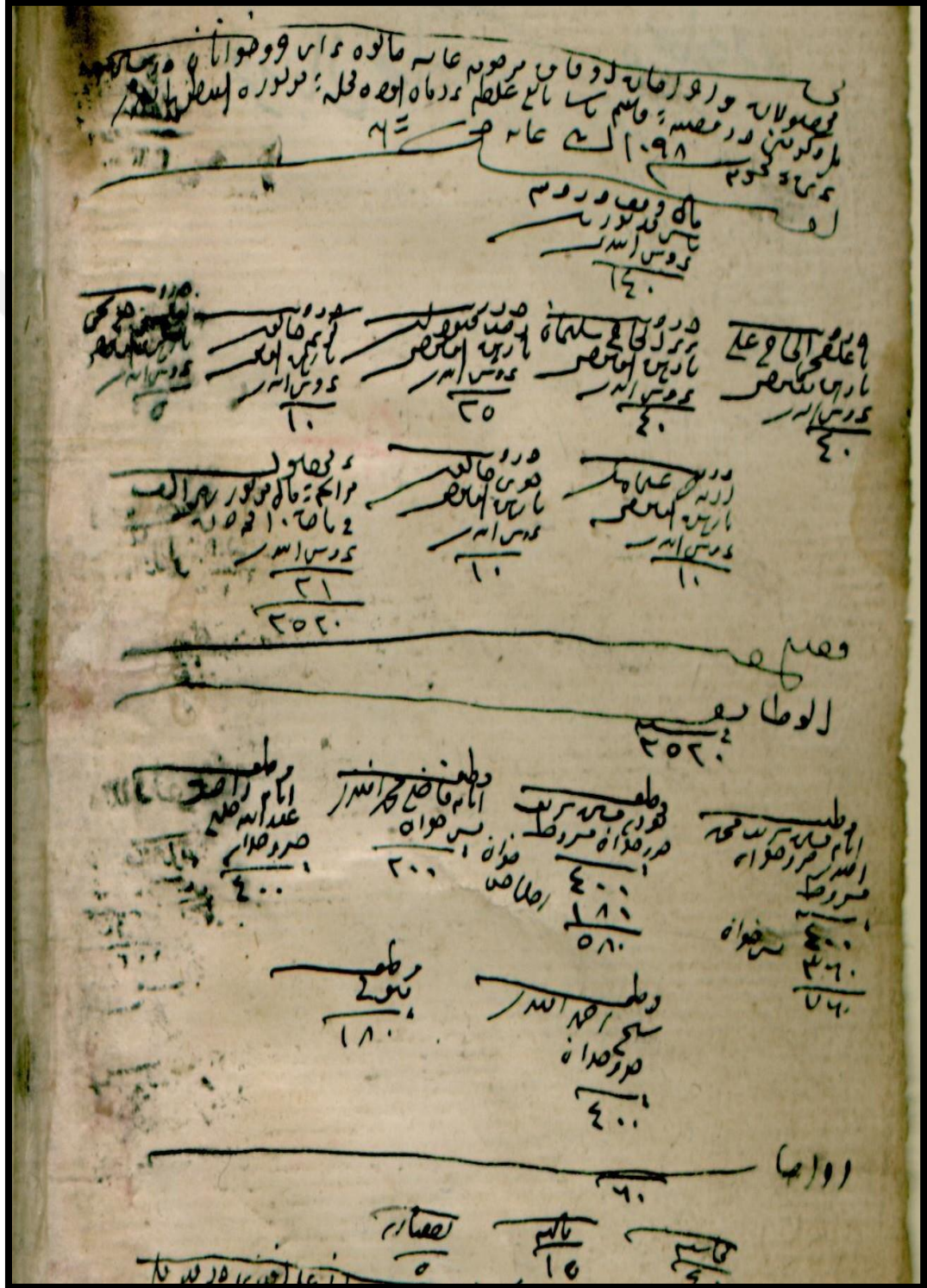
- Kaya, Süleyman: **Osmanlı Hukukunda İcareteyn**, İstanbul, Klasik, 2014.
- Kaya, Süleyman: “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi İlişkilerinin Hukuki Boyutu”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, No. 3, 2007, ss. 13-41.
- Koçi Bey: **Koçi Bey Risaleleri**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2008.
- Koyunoğlu, H. Hüseyin: “Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17. Yüzyıl İstanbul Uygulaması”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, No.8, C. 1, 2008, s. 275.
- Köprülü, Bülent: “Evvelki Hukukumuzdaki Vakıf Nev’iyetleri ve İcareteynli Vakıflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XVII, No. 3-4, 1951, ss. 685-716.
- Köprülü, Mehmed Fuad: “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, **Vakıflar Dergisi**, No.1, 1938, ss. 1-6.
- Köprülü, Mehmed Fuad: “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü”, **Vakıflar Dergisi**, No. 2, 1942, ss. 1-35.
- Kuran, Timur: **Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul’unda Sosyo-Ekonomik Yaşam**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Kurt, İsmail: **Para Vakıfları: Nazariyat ve Tatbikat**, İstanbul, İslami İlimler Araştırma Vakfı Araştırma ve İnceleme Dizisi, 2015.
- Kütükoğlu, S. Mübahat: **Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Kütükoğlu, S. Mübahat: “Temessük”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XL, ss. 413-414.
- Nevevi, Muhyiddin: **Riyâzü’s Sâlihîn**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2019, C. 6, s. 221.

- Orbay, Kayhan: “Bursa’da Sultan II. Murad Vakfı’nın Mali Tarihi (1608-1641), **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. LX, No. 2, 2011, ss. 293-322.
- Orbay, Kayhan: “Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynı Toplanan Tarımsal Gelirler ve Aynı Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyatlar Endekslemeleri Konusu”, **Osmanlı Araştırmaları**, C. XXIV, No. 24, 2004, ss. 289-305.
- Orbay, Kayhan: “The Waqf of Saruca Pasha in Gallipoli and Agricultural Economy in 17th Century Thrace”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, No: 27, 2011, pp. 143-163.
- Orbay, Kayhan: “Structure and Content of the Waqf Account Book as Sources for Ottoman Economic and Institutional History”, **Turcica**, C. XXXVIII, 2007, pp. 3-47.
- Orbay, Kayhan: “The Financial Administration of an Imperial Waqf in an Age of Crisis: A Case Study of Bâyezîd II’s Waqf in Amasya (1594-1657), **Unpublished Master Thesis**, Bilkent University The Institute of Economics and Social Sciences Department of History, Ankara, 2001.
- Ortaylı, İlber: “Galata”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XIII, ss. 303-307.
- Ömer Hilmi Efendi: **İthaf-ül Ahlaf fî Ahkam-il-Evkaf**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1977.
- Özcan, Tahsin: **Osmanlı Para Vakıfları: Kanûni Dönemi Üsküdar Örneği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Öztürk, Nazif: **Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısında Vakıflar**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983.
- Öztürk, Nazif: “Mukâtaalı Vakıf”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXI, ss. 132-134.

- Öztürk, Said: **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996.
- Pamuk, Şevket: “Kuruş”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXVI, s. 458-459.
- Ruben, W.: “Buddhist Vakıflar Hakkında”, **Vakıflar Dergisi**, No. 2, 1984, ss. 173-181.
- Sahillioğlu, Halil: “Avarız”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. IV, ss. 108-109.
- Saruhan, Esra: “18. Yüzyıl Şer’iyye Sicillerinde Yer Alan 137 Numaralı Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1191-1195)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İÜ SBE İktisat Tarihi ABD, İstanbul, 2021.
- Şahin, Baha Mücahid: “18. yy. Şer’iyye Sicillerinde yer Alan 246 No’lu Muhasebe Defterine Göre Eyüp Vakıfları (1769-1773)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, SBE İktisat Tarihi ABD, 2018.
- Şensoy, Fatma: “Muhasebe Defterlerinden Vakıfların Çok Yönlü Boyutlarını İzlemek: Bir Örnek XVIII. YY.”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, No. 7, 2014, ss. 76-103.
- Topal, Şevket: “Re’sülmâl”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXV, s. 7-8.
- Ülgen, Hilmi Ziya: “Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği”, **Vakıflar Dergisi**, No. 9, 1971, ss. 21.
- Yardım, Ali: “Darülhadis”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. VIII, ss. 529-532.
- Yediyıldız, Bahaeddin: **XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003.
- Yediyıldız, Bahaeddin: “Vakıf”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XLII, ss. 479-486.

EKLER

EK 1. BİR MUHASEBE KAYDI ÖRNEĞİ VE TRANSKRİPSİYONU

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 2/1.

EK 1. BİR MUHASEBE KAYDI ÖRNEĞİ TRANSKRİPSİYONU

Muhasebe-i mahsulat ve ihracat-ı evkaf-ı merhume Ayşe Hatun berây-ı cüz'-hanan der-mescid-i Yeldeğirmeni der-kasaba-i Kasım Paşa tâbi-i Galata an-zaman-ı mü'ezzin-i mahalle-i mezbure Mustafa Efendi an-gurre-i Muharrem sene 1098 ilâ gaye-i Z. sene-i minh.			
Asl-ı mâl-ı vakf der-zimem-i nas-ı mezburin Guruş-ı esedi: 140			
Der-zimmet-i Yağlıkçı el-Hac Ali bâ-rehn-i makbuz Guruş-ı esedi: 40	Der-zimmet-i Berber el-Hac Süleyman bâ-rehn-i makbuz Guruş-ı esedi: 40	Der-zimmet-i Receb Kapudan bâ-rehn-i makbuz Guruş-ı esedi: 25	Der-zimmet-i Kerime Hatun bâ-rehn-i makbuz Guruş-ı esedi: 10
Der-zimmet-i Yunus Hancı bâ-rehn-i makbuz Guruş-ı esedi: 5	Der-zimmet-i Arpacı Osman Bey bâ-rehn-i makbuz Guruş-ı esedi: 10	Der-zimmet-i Hoy Hatun bâ-rehn-i makbuz Guruş-ı esedi: 10	An-mahsûl-i murabaha-i mal-ı mezbur, beher 1.000 fî 150 akçeden Guruş-ı esedi: 21 2.520 akçe
Vuzi'a min zalik 2.580			
El-vezâif 2.520			
Vazife-i imam-ı mescid-i şerif Mehmed Efendi cüz'-han 400 360 760 Yasin-han	Vazife-i mü'ezzin-i mescid-i şerif cüz'-han 400 180 580 İhlas-han	Vazife-i İmam Kadî Mehmed Efendi Yasin- han 200	
Vazife-i İmam Vasıf Abdullah Çelebi cüz'-han 400	Vazife-i Şeyh Ahmed Efendi cüz'-han 400	Vazife-i mütevellî 180	
İhracat 60 Akçe			
Be-cihet-i muhasebe 40 akçe	Be-cihet-i kalemiyye 15 akçe		Be-cihet-i ihzariyye 5 akçe

Kaynak: Galata Mahkemesi, 144 no'lu defter, s. 2/1.

EK 2. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR, 1098-1100 / 1686-1688

Vakıf	Sayfa/Vakıf No.ve Muhasebe Tarihi		Mütevelli	Yer Bilgisi
	Sayfa/Vakıf No.	Muhasebe Tarihi		
Abacı Hacı Yusuf Vakfı	48/1	1098-1099	Hacı İbrahim	-
	111/2	1100		
Ahmed Halife Vakfı	76/1	1090-1100	Mehmed Efendi	Emekyemez
Aişe Hatun Vakfı	59/1	1098-1099	Hacı Mustafa	İstanbul
	146/1	1100		
Ali Çelebi Vakfı	37/1	1098-1099	Hasan Çelebi	Alacamescid/Galata
	123/1	1100		
Arnavut Mehmed Efendi Vakfı	149/1	1098-1100	Asiye Hatun	-
Arpa Emmini Mahallesi Avarız Vakfı	93/1	1098-1099	Mehmed Çelebi	Arpa Emmini/Galata
	94/1	1099-1100		
Ayni Hatun Mektephane Vakfı	3/3	1098	Hüseyin Efendi	Tophane
	34/1	1099		
	97/1	1100		
Baba Ali Avarız Vakfı	5/1	1098	Osman Efendi	Sinanpaşa/Beşiktaş
	39/2	1099		
	116/3	1100		
Belkıs Hanım Mektephane Vakfı	20/2	1098	Mehmed Efendi	Kasımpaşa
	45/2	1099		
	124/2	1099-1100		
Bezirganzade Mehmed Efendi Vakfı	61/2	1098-1099	Ahmed Çelebi	Kasımpaşa
	112/1	1100		
Debbağ Hacı Yusuf Vakfı	23/1	1098	Halil Çelebi	Kasımpaşa
	52/1	1099		
	98/2	1100		
Ethem Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	27/4	1098	Mustafa Çelebi	Kasımpaşa

**EK 2. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR, 1098-1100 / 1686-1688
(DEVAM)**

	49/1	1099		
	125/1	1100		
Emekyemez Mahallesi Avarız Vakfı	41/1	1095-1099	Hacı Mehmed	Galata
	125/3	1100		
Hacı Ahmed Mektephane Vakfı	43/3	1096-1099	Seyyid Hacı Mehmed	Tophane
	117/2	1100		
Hacı Hüsrev Mahallesi Avarız Vakfı	13/2	1098	Ahmed Çelebi	Kasımpaşa
	58/1	1099		
	137/1	1100		
Hacı Mehmed Reis Vakfı	5/3	1098	Osman Efendi	Cami-i Kebir/Galata
	40/2	1099		
	117/1	1100		
Hacı Memi Vakfı	6/1	1098	Aişe Hatun	Tophane
	45/1	1099		
	116/1	1100		
Hacı Mustafa Vakfı	47/1	1098-1099	Seyyid Abdullah Çelebi	Fındıklı
	118/1	1100		
Hasan Bin Abdullah Vakfı	91/1	1091-1100	Ali Kethüda	Sarıyer
İbrahim Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	49/2;89/1	1098-1099	Mehmed Efendi	Beşiktaş
	122/2	1100		
Kuloğlu Mahallesi Avarız Vakfı	33/1	1098-1099	İbrahim Halife	-
	113/2	1100		
Kurt Kaptan Mescid-i Şerif Vakfı	78/2	1098-1099	Mehmed Ağa	Kasımpaşa
	122/1	1100		
Memi Kethüda Vakfı	28/1	1098	Mustafa Çelebi	Kasımpaşa
	65/3	1099		

**EK 2. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR, 1098-1100 / 1686-1688
(DEVAM)**

	126/1	1100		
Meryem Hatun Vakfı (Zevce-i Ali Ağa)	3/1	1098	Hüseyin Efendi	Tophane
	34/2	1099		
	97/2	1100		
Meryem Hatun Vakfı	3/2	1098	Hüseyin Efendi	-
	34/3	1099		
	97/3	1100		
Okçu Musa Mahallesi Avarız Vakfı	11/1	1098	Ahmed Çelebi	Okçu Musa Mah./Galata
	38/2	1099		
	108/1	1100		
Okçu Musa Mescid-i Şerif Vakfı	11/2	1098	İmam Mehmed Efendi	Okçu Musa Mah./Galata
	88/2	1099		
	51/1;134/2	1100		
Piri Bey Mektephane Vakfı	16/1	1098	Ahmed Çelebi	Galata
	60/1	1099		
	138/2	1100		
Rıdvan Kethüda Vakfı	5/2	1098	Osman Efendi	Beşiktaş
	39/1	1099		
	116/2	1100		
Sefer Kethüda Mahallesi Avarız Vakfı	120/1	1097-1100	Bekir Çelebi	-
Seyyid Ali Çelebi Mescid-i Şerif Vakfı	12/1	1098	İbrahim Halife	Fındıklı
	50/1	1099		
	112/2	1100		
Sirkeci başı Mustafa Ağa Vakfı	21/2	1098	Abdurrahim Çelebi	Tophane
	65/1	1099		
	105/2	1100		

**EK 2. ÇALIŞMA KAPSAMINA ALINAN VAKIFLAR, 1098-1100 / 1686-1688
(DEVAM)**

Sururi Efendi Mescid-i Şerif Vakfı	62/2	1098-1099	Hacı Mehmed /Abdullah Efendi	Kasımpaşa
	135/1;136/1	1100		
Şah Huban Mektephane Vakfı	34/4	1098-1099	Mehmed Efendi	-
	124/1	1100		
Şahzamane Hatun Vakfı	94/2	1090-1100	Ömer Çelebi/Mehmed Efendi	Azap Kapısı/Galata
Şehsuvar Ağa Mescid-i Şerif Vakfı	21/1	1098	Ömer Efendi	Galata
	36/1	1099		
	107/1	1100		
Vani Ali Efendi Mektephane Vakfı	2/2	1098	Mehmed Çelebi	Fındıklı
	72/1	1099		
	98/1	1100		

EK 3. BORÇLULARIN MESLEKLERİNE GÖRE KULLANDIRILAN NAKİT SERMAYE, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)

Meslekler	Kişi Sayısı	İşletilen Nakit Sermaye (Akçe)	Kişi Başına Düşen Nakit Sermaye (Akçe)
Abacı	1	18.000	18.000
Berber	4	9.720	2.430
Bostancı	1	7.200	7.200
Cabi	1	2.400	2.400
Çavuş	3	15.960	5.320
Çivici	1	6.000	6.000
Çorbacı	1	600	600
Dülger	1	600	600
Habbaz	1	76.500	76.500
Haffaf	1	6.000	6.000
Halife	1	6.000	6.000
Hammal	1	6.000	6.000
Hamamcı	1	24.000	24.000
Havace	2	6.600	3.300
İğneci	1	1.200	1.200
İmam	9	54.300	6.033
İplikçi	1	12.000	12.000
Kalaycı	1	600	600
Kapıcızade	1	12.000	12.000
Kaptan	1	9.000	9.000
Kavukçu	1	80.520	80.520
Kayyım	2	26.100	13.050
Ketenci	1	1.200	1.200
Kethüda	1	2.400	2.400

EK 3. BORÇLULARIN MESLEKLERİNE GÖRE KULLANDIRILAN NAKİT SERMAYE, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE), (DEVAM)

Koğacı	1	2.400	2.400
Kuyumcu	1	2.400	2.400
Monla	1	360	360
Muhzır	1	12.000	12.000
Müezzin	2	3.600	1.800
Mütevelli	17	352.920	20.760
Nakkaş	1	3.600	3.600
Nazır	1	80.520	80.520
Oturakçı	1	1.200	1.200
Saatçi	1	900	900
Sebzeci	1	1.200	1.200
Tabbak	2	1.320	660
Terlikçi	1	12.000	12.000
Terzi	3	9.000	3.000
Tüccar	2	29.400	14.700
Usta	2	67.800	33.900
Yağcı	2	90.000	45.000

EK 4. MUHASEBE VE HARÇ MASRAFLARI, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)

Masraf Türü	Toplam Masraf (Akçe)	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf (Akçe)
...Defter Harcı	300	1	300
Harc-1 Çavuş Beray-ı Vakf	250	1	250
Harc-1 Hüccet	3.204	5	640
Harc-1 Mübaşir	120	1	120
Harc-1 Mütferrika-i Müteveli	397	2	198
Harc-1 Mutenevvia ve Huddamiye	50	1	50
Hasan Ağanın Dava Harc Gideri	500	1	500
Huddamiye ve Mütferrika	251	5	50
İhzariyye ve Huddamiye	1.951	39	50
İmdadiyye	1.200	1	1.200
Kalemiye	3.511	37	94
Kalemiyye, İhzâriyye ve Mütferrika	200	1	200
Kalemiyye-i Defter; Hüccet ve İhzâriyye	120	1	120
Kayyım Harc Gideri	84	1	84
Mahkeme Harc Gideri	720	3	240
Mevlûd Harcı	300	1	300
Muhasebe Gideri	11.340	33	343
Muhasebe, Kalemiyye ve İhzariyye	1.155	2	577
Mütferrika (Çeşitli Masraflar)	2.927	9	325
Resim Harcı	300	1	300
Temessük Harcı	90	1	90

EK 5. TAMİRAT MASRAFLARI, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)

Masraf Türü	Toplam Masraf (Akçe)	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf (Akçe)
Vakıf Tamiri İçin 70 Adet Tahta Alım Gideri	420	1	420
Camii-i Şerif Aktarma Gideri	197	1	197
Çivi ve Usta Gideri	74	1	74
Hane için 800 Aded Kiremit Gideri	320	1	320
Hane Tamiri İçin Çivi Gideri	288	1	288
İmam Hanesinin Tamiri İçin Ödenen Gider	1.191	3	397
Mektep Su Yolu Onarım Gideri	890	2	445
Mektep Sıvası İçin Alınan Kireç Gideri	200	1	200
Mektep Tavanı İçin Alınan ... Gideri	1.800	1	1.800
Menzil İçin Satın Alınan 20 Aded Yama Direği	320	1	320
Menzil Tamiri İçin Alınan Kireç ve Horasan Harç Gideri	120	1	120
... Onarım Giderleri	50	1	50
Mescid Cam Onarım Gideri	45	1	45
Meremmet-i Havlu ve Hane-i İmam	1.237	2	618
Minare Tamiri	106	1	106
Kuyu ve Kaldırım Gideri	250	1	240
Müezzin Hanesinin Onarım Gideri	7.288	4	1.822
Kaldırım Onarım Gideri	220	1	220
Kilit Onarım Gideri	15	1	15
Musluk Onarım Gideri	250	1	250
Mektep Çatı Onarım Gideri	200	1	200

EK 5. TAMİRAT MASRAFLARI, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE), (DEVAM)

Mescid Çatı Onarım Gideri	1.810	2	905
Tulumba Onarım Gideri	136	1	136
Mescid Sundurma Onarım Gideri	8.417	1	8.417
Minare Onarım Gideri	580	1	580
Molla Mustafaya Ait Odanın Onarım Gideri	240	1	240
Mescidin Kiremit, Elvah ve Mismar ile Harç-ı Meremmet-i Musluk An-Baha-i Kiremit, Tahta, Çivi ve Neccariyye Giderleri	2.338	1	2.338
Sokak Kapısı ve Parmak, Kereste, Mismar ve Neccariyye Gideri	636	1	636
Çeşitli Çivi Giderleri	120	1	120
Mescid için 400 Aded Kiremit Gideri	180	1	180
Mescid İçin Hasır Gideri	316	2	158
Mescid İçin Tulumba Gideri	127	1	127
Mescidin Tavan Tamiri İçin Ödenen Gider	855	2	427
Mismar ve Pedavra	100	1	100
Hane Tamiri İçin Alınan 2000 Aded Pedavra Gideri	500	1	500
Mescid Onarım Gideri	457	1	457
Cam Tamir Gideri	240	1	240
Hane Tamir Gideri	1.320	2	660
300 Aded Kiremit ve Hammaliyye Gideri	180	1	180
Üstadiye Gideri	330	1	330
Kiremit ve Üstadiye Gideri	80	1	80
Medrese Onarım Gideri	150	1	150
Oda Onarım Gideri	635	1	635

**EK 6. TEMİZLİK, GİYİM, YAKACAK VE ONARIM GİDERLERİ, 1098- 1100
1686-1688, (AKÇE)**

Masraf Türü	Toplam Masraf (Akçe)	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf (Akçe)
Anahtar Gideri	17	1	17
Gılmanan İçin Alınan Papuç Giderleri	2.620	1	2.620
Hasır Gideri	660	4	165
Kaldırım ve Musluk Gideri	380	1	380
Kariz Gideri	150	1	150
Kilit ve Anahtar Gideri	75	1	75
Mektep İçin Hasır Gideri	1.243	4	310
Mektep İçin Kömür Gideri	1.135	4	283
Mektep İçin Süpürge Gideri	70	1	70
Mektep İçin Odun Gideri	5.950	1	5.950
Mescid İçin Hasır Gideri	1.524	1	1.524
Mescid İçin Kilit Gideri	130	2	65
Mescid İçin Mısır Hasır Gideri	970	1	970
Mescid İçin Süpürge Gideri	35	2	17
Mescid Kapısı İçin Perde ve Kilit Gideri	210	1	210
Musluk, Löküs ve Üstadiyye Gideri	1.020	1	1.020
...Mescid İçin Papuç ve Mest Gideri	3.275	1	3.275
Süpürge Gideri	196	5	39
Tahta Gideri	25	1	25
Tahta ve Musluk Gideri	24	1	24
Temiz Suyolu Gideri	3.240	2	1.620

**EK 7. AVARIZ, KİRA VE MUKATAA GİDERLERİ, 1098-1100 / 1686-1688,
(AKÇE)**

Masraf Türü	Toplam Masraf (Akçe)	İşlem Sayısı	Ortalama Masraf (Akçe)
Avarız-ı Mahalle-i Mezbure...	39.334	17	2.313
İcare-i Dolab Der ...	1.560	6	260
İcare-i Dolab Der Bedestan	120	1	120
İcare-i Mahzen	180	1	180
İcare-i Mekteb	540	1	540
İcare-i Odalar	3.000	1	3.000
Mukataa-i Ayasofya-i Kebir	720	2	360
Mukata-i Bostan	360	1	360
Mukata-i Dükkân-ı Boyacı	110	1	110
Mukata-i Dükkân-ı Haddad	110	1	110
Mukata-i Sultan Beyazıt	818	10	81
Mukataa-i Zemin...	579	7	454
Mukata-i Zemin Vakf-ı Ayasofya	400	2	200
Mukata-i Zeyt-i Mescid	24	1	24
Sürsat	600	1	600

EK 8. DİĞER MASRAFLAR, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)

Masraf Türü	Toplam Masraf (Akçe)	İlgili Masraf Türünde Harcama Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Masraf (Akçe)
Be-Cihet-i Kıyma-Baha-i Gılmanan	5.950	1	5.950
Beray-ı Vazife-i Miri Be-İttifak-ı Cemaat	2.000	1	2.000
Cedid Lüle ve Tamir-i Hazine	1.200	1	1.200
Çadır	12	1	12
Çeşitli Vakıf Giderleri	5.205	1	5.205
Debbağ Yusuf Hanımından Tahsil Edilemeyen Ücret	1.080	1	1.080
Dekayık Taşıma Ücreti	58	1	58
Deyn-i Muhasebe-i Vakf	89.268	10	8.926
Ferağ ve Kalaycı Gideri	369	1	369
Hacı Ahmed'in Zimmetinde Olan Kira Ücreti	72	1	72
Hammaliyye-i Eşya ve Kayık	214	1	214
Hanzede Ermeniden Tahsil Edilemeyen Ribh	45	1	45
Harc-ı Kayık ve Harc Hüccet Beray-ı Tüccar Dimitri	240	1	240
Harc-ı Kayık ve Harc-ı Müteferrika	600	2	300
Harc-ı Kuyu	40	1	40
Harc-ı Tahsil-i Mal An-Yed-i Kadızade	400	1	400
Harc-ı Teslim-i Avarız Be-Tersane-i Amire	308	1	308
İhrac-ı Vakıfname Gideri	240	1	240
Kalay-ı Kazgan	300	2	150
Kayık Gideri	19	1	19
Kusur-ı Vazife-i Mütevellî	240	1	240
Kutu Gideri	72	1	72
Kuyu Giderleri	1.320	1	1.320
Mahalle Sakinlerinin Harc Ücretleri	300	1	300

EK 8. DİĞER MASRAFLAR, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE), (DEVAMI)

Mahzar-ı Vakf Ücreti	30	1	30
Mektep ve Harc-ı Müteferrika	350	1	350
Menzil İçin Saman	332	2	166
Mescid Kapı Gideri	325	1	325
Mescid Kapı ve Tulumba Gideri	105	1	105
Mescid İçin Küçük Halı, Seccade ve Çeşitli Giderler	1.200	1	1.200
Neccaran ve Irgadan Giderleri	420	1	420
Sandık	90	1	90
Su Kovası ve İp	485	2	242
Üstadiyye, Saman, Kandil ve Tulumba	229	1	229
Yağ ve Kayık Taşıma Ücreti	24	1	24
Yemek Pişirme Gideri	2.002	1	2.002
Tanımlanamayan Diğer Masraflar	1.578	1	1.578

**EK 9. VAKIF İDARESİNDE GÖREVLİLER İÇİN ÖDENEN ÜCRETLER,
1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)**

Vazife Türü	Toplam Ücret (Akçe)	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret (Akçe)
Kitabet ve Cibayet	15.840	7	2.262
Kitabet	24.168	12	2.014
Kayyım	11.124	5	2.224
Mutemed	7.560	2	3.780
Nezaret	12.888	7	1.841
Tevliyet	126.648	36	3.518

EK 10. EĞİTİM GÖREVLİLERİ İÇİN ÖDENEN ÜCRETLER, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)

Vazife Türü	Toplam Ücret (Akçe)	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret (Akçe)
Hace-i Mekteb	3.660	3	1.220
Halife Mekteb	11.520	3	3.840
Hoca, Halife ve Aşir-han	2.160	1	2.160
Muallim Mekteb	27.000	6	4.500
Müderres Efendi	3.700	1	3.700
Şeyh Efendi	12.216	3	4.072

EK 11. CAMİ GÖREVLİLERİ İÇİN ÖDENEN ÜCRETLER, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)

Vazife Türü	Toplam Ücret (Akçe)	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret (Akçe)
Abkeş-i Mescid	2.520	2	1.260
Hatib	7.560	1	7.560
İmamet	62.300	17	3.664
Kayyım-ı Mescid	10.050	10	1.005
Müezzin	51.960	14	3.711
Vaiz Efendi	2.880	1	2.880

EK 12. KIRAAT GÖREVLİLERİ İÇİN ÖDENEN ÜCRETLER, 1098-1100 / 1686-1688, (AKÇE)

Vazife Türü	Toplam Ücret (Akçe)	İlgili Vazife Türünde Ödeme Yapan Vakıf Sayısı	Ortalama Ücret (Akçe)
Aşırhan	2.880	2	1.440
Cüzhan	47.410	6	7.901
Duagu	720	1	720
Eczahan	20.200	3	6.733
İhlaşan	2.160	1	2.160
Muhammediyehan	270	1	270
Sala ve Devirhan	3.240	1	3.240
Tebarekehan	2.520	2	1.260

EK 13. 1882 TARİHLİ İSTANBUL HARİTASI

Kaynak: Harvard Üniversitesi, Harvard Harita Koleksiyonu, Stolpe, C.

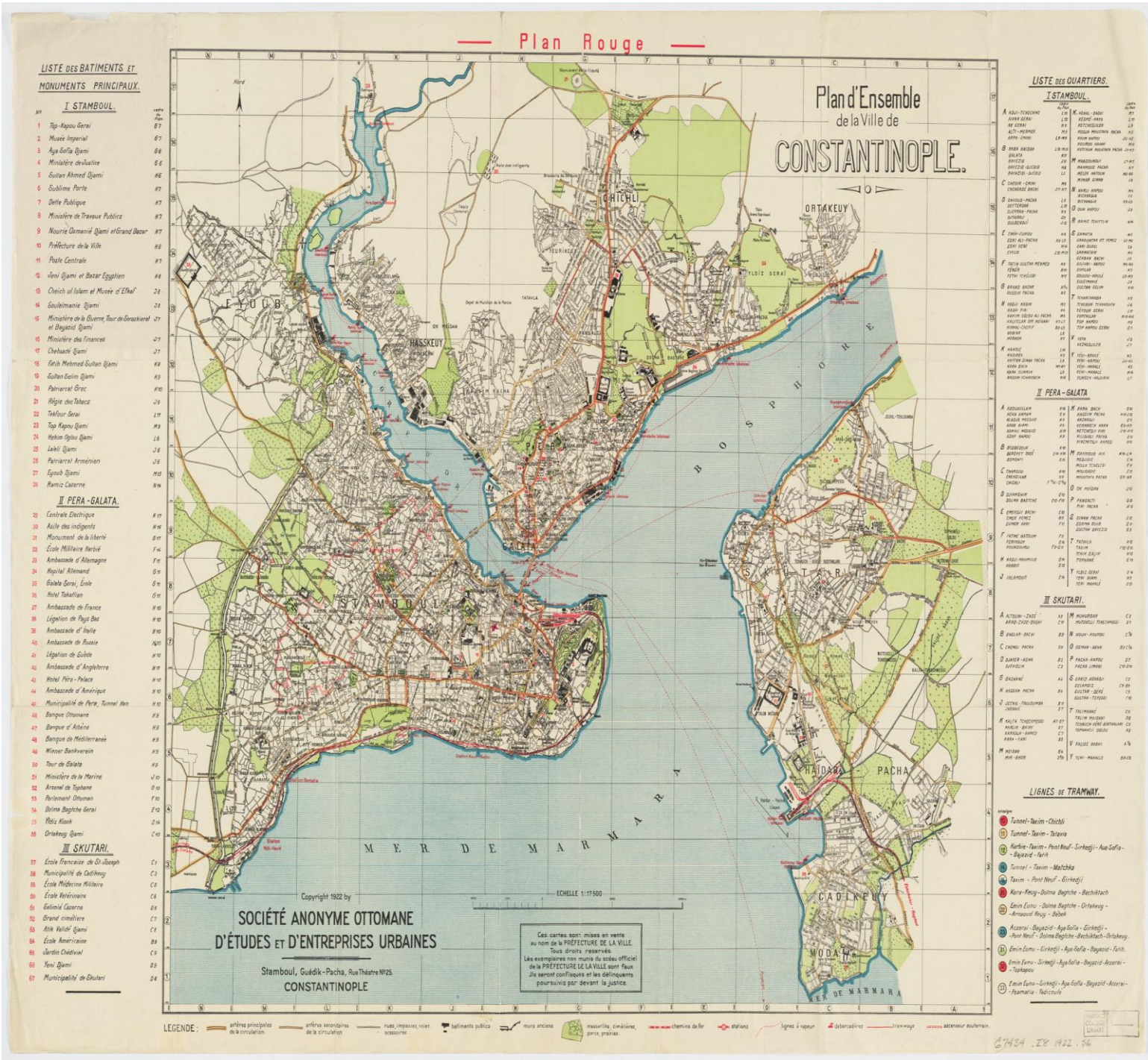
“Plan de Constantinople avec ses faubourgs, le port et une partie du Bosphore”, 1882.

EK 14. 1896 TARİHLİ İSTANBUL HARİTASI

Kaynak: Harvard Üniversitesi, Harvard Harita Koleksiyonu, “İstanbul Haritası” & “Ottoman map of İstanbul”, 1896.

EK 15. 1922 TARİHLİ İSTANBUL HARİTASI

Kaynak: Harvard Üniversitesi, Harvard Harita Koleksiyonu,

“Plan d'ensemble de la ville d Constantinople”, 1922.

EK 16. GALATANIN REHBER PLANI

Kaynak: Salt Araştırma, Rehber Plan, Galata, Jacques Pervititch, 1927.

